

Aviottomat lapset miehityssä Itä-Karjalassa
1942–1944

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppatieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Suomen historian pro gradu -
tutkielma
Joulukuu 2011
Marjo Koponen

Tekijä: Marjo Koponen

Opiskelijanumero: 165019

Tutkielman nimi: Aviottomat lapset miehityssä Itä-Karjalassa 1942–1944

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 110 + 1 liite

Aika ja paikka: joulukuu 2011, Joensuu

Pro gradu -tutkielmani käsittelee avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia jatkosodan aikana miehityssä Itä-Karjalassa. Tutkimukseni muodostuu tieteellisestä opinnäytetyöstä ja aihetta käsittelevästä dokumenttikäsikirjoituksesta, jossa kuvataan asiakirjalähteiden ja dramatisoinnin keinojen avulla aviottomia lapsia ilmiönä ja aviottoman lapsen syntymään johtanutta seurustelua Itä-Karjalassa.

Tutkimustehtäväni muodostuu kolmesta näkökulmasta. Selvitän kvantitatiivisen aineiston avulla, kuinka paljon miehitysalueella syntyi aviottomia lapsia, ja kuinka suuri osuus isäksi ilmoitetuista miehistä oli suomalaisia. Vastaan aineiston rajoissa myös kysymykseen siitä, ketkä olivat aviottomien lasten vanhemmat. Toisaalta tarkastelen viranomaisten suhtautumista ilmiöön ja toimintaa aviottomien lasten elatuksen turvaamiseksi. Kolmantena näkökulmana on suhteita solmineiden miesten ja naisten näkökulma. Selvitän miksi suhteita solmittiin ja millä tavalla siitä puhuttiin.

Tutkimusaineisto koostuu Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan aviottomien lasten aineistoista, joka syntyi, kun alue-esikuntien lastenvalvojat pyrkivät selvittämään lapselle elatusvelvollisen ja toimivat valvonnassaan olevien aviottomien lapsen edunvalvojana. Lastenvalvojien luettelot avioliiton ulkopuolisista lapsista ja elatusvelvollisen selvittämiseksi laaditut kuulustelupöytäkirjat ja oikeusasiakirjat muodostavat keskeisimmän tutkimusaineiston. Luettelot olivat tilastollisen analyysin pohja-aineisto, ja lapsen syntymään johtaneen seurustelun tarkastelussa mielenkiintoisin lähde olivat kuulustelupöytäkirjat sekä viranomaisten ja isäksi ilmoitettujen miesten välinen kirjeenvaihto.

Tutkielmassa hyödynnetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia menetelmiä. Tilastollisen analyysin avulla tarkastellaan aviottomien lasten määrällistä kehitystä ja aviottomien lasten vanhemmista saatavia tietoja. Kvalitatiivisina menetelminä yhdistän diskurssianalyysia ja mikrohistoriaa. Seurustelusta puhumisen tapoja tarkastelen diskurssianalyysin käsitteitä hyödyntäen. Mikrohistorian ymmärrän metodina, eli lähteiden lukutapana, jossa analysoin aineistosta esille nousevia yksityiskohtia kontekstiinsa sidottuna.

Miehityssä Itä-Karjalassa syntyi lähteiden perusteella 707 lasta avioliiton ulkopuolella vuosina 1942 – 1944. Suomalaisille sotilaille voidaan arvioida jonkinlaisella varmuudella syntyneen noin 500 lasta avioliiton ulkopuolella seurustelusuhteista paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten kanssa, mutta luku on todennäköisesti jonkin verran suurempi. Tutkimuksessani havaitsin, että aviottomat lapset Itä-Karjalassa on ilmiö, joka noudatti samoja lainalaisuuksia, kuin vieraan valtion sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten seurustelu muilla Euroopan miehityksillä alueilla. Kyseessä on ilmiö, jossa näkyy inhimillinen toiminta kaikessa monipuolisuudessaan ja syyt suhteen aloittamiseen ovat vaihdelleet selviytymisestä seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen ja rakkauteen.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
1.1 Aviottomat lapset Euroopassa toisessa maailmansodassa.....	4
1.2 Sota, seksuaalisuus ja kansallisuus	5
1.3 Suomalaisten miehittäjä Itä-Karjala esimerkkinä miehitysjen suhteista.....	7
1.4 Tutkimustehtävä ja menetit	9
1.5 Lähteet.....	13
1.6 Tutkimustraditio	16
2. Aviottomat lapset Itä-Karjalassa	18
2.1 Avioton syntyvyys miehitysalueella.....	18
2.2. Suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset	24
2.3. Aviottomien lasten äidit ja isät	35
3. Sotilashallintoviranomaisten toiminta.....	51
3.1. Aviottomien lasten elatuksesta huolehtiminen	51
3.2. Suhtautuminen seurusteluun	62
4. Seurustelu	68
4.1. Avioliiton satamaan ja romanttisia suhteita.....	68
4.2 ”...enkä kyllä ole yhtään varma onko lapsi todella minun...”	74
4.3 Hauskanpidosta selviytymiseen - Uhreja vai itsenäisiä naisia?	81
5. Päätelmät	87
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	91
Liitteet	97
Suur-Suomen vaietut lapset.....	98
- Suomalaisten sotilaiden ja itäkarjalaisten naisten aviottomat lapset 1941 – 1944	98

1. Johdanto

1.1 Aviottomat lapset Euroopassa toisessa maailmansodassa

Toisen maailmansodan aikana Euroopan miehityillä alueilla saksalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten seurustelu oli yleinen ilmiö, jonka seurauksena syntyi satojatuhansia aviottomia lapsia eri puolilla Eurooppaa. Yksi tärkeimpiä syitä tähän oli se, että miehitys muutti naisten ja miesten välisiä suhteita. Suuri osa paikalliseen väestöön kuuluvista miehistä oli poissa kotoaan, esimerkiksi sotavankeina, pakkotyössä, armeijassa tai liittyneenä maanalaiseen vastarintaliikkeeseen. Paikallisen miesväestön sijaan alueella oleskeli vieraan valtion sotilaita. Naisväestössä oli ylliedustettuna naimaikäiset, kodeistaan lähteneet naiset, jotka olivat ja kokivat olevansa normaalin sosiaalisen kontrollin sekä perheensä ja paikallisen yhteisön vaikutuspiirin ulkopuolella.¹

Naisille sotilaat edustivat sekä uhkaa, että mahdollisuutta. Naisia raiskattiin, käytettiin seksuaalisesti hyväksi ja ahdisteltiin seksuaalisesti kaikilla rintamilla vaihtelevissa määrin. Toisaalta sotilaiden läsnäolo mahdollisti vapaaehtoiset seksuaaliset suhteet, sillä aviomiehen tai kihlatun poissaolo tarjosi tilaisuuden suurempaan seksuaaliseen vapauteen. Miehitystila antoi mahdollisuuden sotilaiden tapaamiseen ilman perheen tai paikallisyhteisön puuttumista asiaan erityisesti niissä tapauksissa, joissa nainen työskenteli miehittäjälle. Suhde miehittäjäsootilaaseen saattoi olla selviytymisstrategia niissä miehityksissä valtioissa, joissa elinolosuhteet olivat vaikeat, koska se tarjosi turvan jokapäiväisiltä uhkilta sekä mahdollisuuden lisäravinnon saantiin ja parempaan elämään. Osa naisista rakastui, tai näki sotilaissa esimerkiksi tilaisuuden hauskanpitoon ja uusien kokemusten hankkimiseen.²

Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset olivat yksi miehittäjäsootilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten välisen seurustelun yleisimpiä seurauksia toisen maailmansodan Euroopassa. Norjassa paikallisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista on eri arvioiden mukaan syntynyt 9000–12 000 lasta. Tanskassa saksalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten seurustelusta syntyneiden lasten virallinen lukumäärä sodan ajalta on 5 500, mutta todellisen luvun arvioidaan olevan noin parituhatta suurempi. Ranskassa sotilaiden ja ranskalaisten naisten seurustelusta syntyneiden lasten määrä koko alueella koko miehityksajalta arvioidaan olevan niinkin

¹ Warring 2006, 89–90, 97.

² Huhtinen&Kesseli 2006, 45; Willoughby 1998, 169; Warring 2006, 89–91, 93–94, 96–97.

suuri kuin 200 000. Alankomaissa tällaisesta seurustelusta syntyneiden lasten määrän arvioidaan olevan 12 000 ja 16 000 välillä. Belgian, Kreikan, Italian ja Jugoslavian osalta varmoja lukuja ei ole kuten ei myöskään Itä-Euroopan miehitettyjen valtioiden osalta. Tällaista seurustelua esiintyi kuitenkin kiistatta kaikissa niissä maissa, joissa oleskeli suuria määriä saksalaisia sotilaita, vaikka sen laajuutta onkin mahdoton arvioida.³

1.2 Sota, seksuaalisuus ja kansallisuus

Kansallisuus ja kansakunta ovat historiallisia muodostelmia, joita rakennetaan, ylläpidetään ja puolustetaan sanoin ja teoin. Nationalismiin kuuluvalla kansallisella itseihannoinnilla ja toisten kansakuntien herjaamisella on myös moraalinen ja seksuaalinen ulottuvuutensa, sillä se määrittelee eri ryhmät ylempi- ja alempiarvoisiksi sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti, kulttuurisesti, moraalisesti ja seksuaalisesti. Tällaisessa kansallisen identiteetin luomisessa ja muokkaamisessa käytetään usein hyväksi viholliskuvia, jotka rakentuvat ja rakennetaan vastakohtaksi itsestä ja jotka samalla määrittelevät kansallista minäkuvaa. Näiden viholliskuvien avulla pyritään usein lisäämään kansallista yhtenäisyyttä, edistämään sisäpoliittisia päämääriä ja legitimoimaan sodankäynti vihollista vastaan.⁴ Kansalliset ja etniset identiteetit syntyvät eroista, joita ovat esimerkiksi erot ihonvärissä, kulttuurissa ja syntyperässä. Nämä erot luovat etniset rajat, jotka ovat samalla myös seksuaalisia rajoja, ja joiden ylittämistä ei pääsääntöisesti hyväksytä. Etniset, seksuaaliset sekä kansalliset rajat vaikuttavat sisäsyntyisiltä, muuttumattomilta ja vakailta, mutta ovat sosiaalisesti tuotettuja.⁵ Sodankäynnissä taistelijoita erottava sotarintama on usein samalla raja, joka erottaa toisistaan kaksi kansallisuudeltaan ja etniseltä taustaltaan erilaista ryhmää. Tällöin fyysisen ja seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneet ovat sodassa lähes aina etniseltä taustaltaan erilaisia, etnisiä toisia.⁶

Kansalliset rajat ja kansakuntaideologia pitävät sisällään tiettyjä oikeuksia ja kieltoja seksuaalisessa kanssakäymisessä. Seksuaaliset kiellot ja rajat ovat kaksinaismoraalisia, sillä sotatilan vallitessa

³ Warring 2006, 92–93.

⁴ Gordon 2002, 37–38; Luostarinen 1986, 28–29.

⁵ Lempiäinen 2002, 24; Nagel 2003, 1, 14–15, 48, 147–149.

⁶ Toiseus on jotain sellaista, joka jää oman kulttuuri- ja kansallisuuskäsityksen ulkopuolelle edustaen itselle vastakkaisia ominaisuuksia.

miehet voivat harrastaa yhteisymmärrykseen perustuvaa seksiä, raiskata tai jopa orjuuttaa seksuaalisesti etniseltä taustaltaan toisia naisia käytännössä lähes ilman seurauksia. Naisten sen sijaan ei pitäisi harrastaa seksiä toisten miesten, etenkin vihollisten kanssa, ja jos näitä kieltoja rikotaan, naisia kohtaa usein julkinen häpeä ja jopa nöyryytys. Esimerkiksi Ranskassa ja Tanskassa vihollisen kanssa seurustelleita naisia rangaistiin miehityksestä vapautumisen jälkeen nöyryyttämällä heitä julkisesti. Naisia kuljetettiin väkijoukossa alusvaatteissaan, hiukset ajeltuna ja merkittynä seurustelustaan. Vaimoina, siskoina ja äiteinä naiset mielletään usein miehisen ja kansallisen kunnian kantajiksi ja ruumiillistumiksi, jolloin naisen seksuaalisuus on potentiaalinen uhka kansan kunnialle, toisin kuin miesten seksuaalisuus ja seksuaalinen aktiivisuus.⁷ Kansakuntaideologian mukaan naisilla on moraalinen merkitys ja tehtävä kansakunnan uusintajina, ydinperheen vaalijoina ja perheen koossa pitävinä voimina, mikä vain korostuu sota-aikana. Naisten varassa katsottiin olevan kotien ja perheiden kestäminen sekä taistelevien sotilaiden mieliala, ja jos naiset onnistuivat tehtävässään, taisteleva isänmaakin jaksoi. Tässä ideologiassa miehet ovat kansakunnan aktiivisia toimijoita, jotka rakentavat kansakuntaa, eli sotivat sotia, puolustavat kotimaataan ja toimivat julkisella elämänalueella, naisten asettuessa miehistä maailmankuvaa tukeviin rooleihin yksityisen kodin ja perheen piirissä.⁸

Seksuaalisen väkivallan eli valloitetun alueen naisten systemaattisten raiskausten voidaan katsoa olevan yksi sodankäynnin muoto. Joan Nagelin teoksessaan *Race, Ethnicity and Sexuality* (2003) esittämän ajatuksen mukaan miehet eivät sodassa pääsääntöisesti raiskaa itsensä kanssa samaan kansallisuuteen kuuluvia naisia, ellei näitä naisia epäillä epälojaalisuudesta, erityisesti seksuaalisesta epälojaalisuudesta oman kansallisuutensa miehiä kohtaan. Seksuaalisen väkivallan lisäksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi voidaan luokitella tilanteet, joissa sotilashenkilöstö käyttää hyväkseen sellaisten naisten suojattomuutta, jotka kohtaavat taloudellisia vaikeuksia, aliravitsemusta tai nälkiintymistä sodan paikallisille talouksille ja ravinnontuotannolle aiheuttamien häiriöiden takia, sillä monet tällaiset naiset pitivät seksuaalista yhteistyötä tai prostituutiota itselleen ja heistä riippuvaisille perheille synkistä vaihtoehdoista parhaimpana.⁹

⁷ Nagel 2003, 140–142, 162; Warring 200.

⁸ Gordon, Kolmulainen & Lempiäinen 2002, 13–14; Junila 2000, 149, 164; Nevala 2002, 97; Yuval-Davis 1997, 5, 68, 111.

⁹ Nagel 2003, 181–183.

1.3 Suomalaisen miehittämä Itä-Karjala esimerkkinä miehitysajan suhteista

Kun Suomessa puhutaan Itä-Karjalasta, tarkoitetaan aluetta, joka muodostuu Vienan ja Aunuksen Karjalasta. Venäjän bolševikkivallankumouksen jälkeen alueelle muodostettiin Karjalan autonominen sosialistinen neuvostotasavalta.¹⁰ Suomalaiset ja saksalaiset valloittivat vain osia tästä alueesta, joten miehitetystä alueesta puhuttaessa kumpikaan näistä edellä mainituista nimityksistä ei täysin vastaa todellisuutta. Käytän yksinkertaisuuden vuoksi tässä tutkimuksessa suomalaisten ja saksalaisten sotajoukkojen valloittamista sekä sotilashallinnon valvonnassa olevista alueista nimitystä Itä-Karjala (tai miehitetty Itä-Karjala) sen epätarkkuudesta huolimatta. Itse Itä-Karjala -nimestä voidaan sanoa, että se tuli aktiiviseen käyttöön 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa erityisesti Suur-Suomi- ja heimoaatejärjestöjen piirissä¹¹.

Suomen armeija aloitti jatkosodan päähyökkäyksensä 10.7.1941 pian sodan julistamisen jälkeen, ja vuoden 1939 raja saavutettiin elo-syyskuun vaihteessa. Armeijan hyökkäys jatkui Itä-Karjalaan syyskuun alussa ja armeija miehitti syksyn aikana alueet Suomen vanhalta rajalta Syvärin eteläpuolelle, Stalinin kanavalle ja Karhumäkeen asti¹². Tämän jälkeen alkoi asemasodan vaihe. Suomalaisen miehittämän Itä-Karjalan hallintoa hoitamaan perustettiin Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta, jonka päätehtävä oli hoitaa alueen siviiliväestön asemaan liittyviä kysymyksiä miehityksen ajan. Hallinnon suunnittelussa ja järjestelyssä pyrittiin luomaan organisaatio, joka olisi mahdollisimman helppo muuttaa siviilihallinnoksi, kun suunnitelmissa oleva Itä-Karjalan liittäminen Suomeen toteutuisi. Sotilashallinnon suunnittelussa ja myöhemmässä kokoonpanossa olivat merkittävässä roolissa Akateemisen Karjala -Seuran (AKS) johtohenkilöt ja jäsenet, jotka olivat Suur-Suomi- ja heimoaateen kannattajia.¹³

Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta jakautui osastoihin, joita olivat hallinnollinen osasto, komento-osaston, taloudellinen osasto, lääkintä- ja valistusosasto sekä hallinnollis-taloudellinen tiedusteluosasto, jotka puolestaan jakautuivat erikoisaloittain toimistoihin. Näiden lisäksi hallintoon kuului erillisiä toimistoja, kuten sosiaalitoimisto. Sotilashallintoesikunnan valvontaan jäänyt alue oli jaettu kolmeen sotilashallintopiiriin, jotka olivat Vienan piiri pohjoisessa, siitä etelään Maanselän piiri ja eteläisimpänä Aunuksen piiri. Piirit jakautuivat alueisiin ja vielä

¹⁰ Hämynen 1994, 20.

¹¹ Eskelinen 2004, 56–58.

¹² Liite 1.

¹³ Eskelinen 2004, 362–363; Hyytiä 2008, 19–22, 25, 43–44; Laine 1982, 45, 47–48, 60, 67, 69, 97.

paikallisalueisiin, jotka perustettiin alueiden suurimpiin kyliin¹⁴. Piiri- ja aluejakoa muutettiin myöhemmin oloihin paremmin soveltuvaksi. Näiden sotilashallintoalueiden johdossa oli aluepäällikkö ja tämän apuna alue-esikunta. Aluepäällikön tehtäviin kuului monen muun tehtävän ohella valvoa alueensa terveydenhoitoa ja sosiaalista huoltoa. Itä-Karjalan sotilashallinnon asema oli hyvin itsenäinen, sillä sotilashallinnon komentaja oli suoraan ylipäällikön alainen, eikä presidentti juurikaan puuttunut alueen hallintoon.¹⁵

Suomalaisten miehitettyä Itä-Karjalan vaati monien käytännön asioiden hoito väestön kirjaamista, minkä yhteydessä asukkaat ryhmiteltiin kansallisuuden mukaan. Tämän ryhmittelyn tarkoituksena oli luoda alueelle väestö, joka olisi sovelias tulevan Suur-Suomen asukkaiksi. Ryhmittely jakoi väestön kansalliseen ja epäkansalliseen väestöön, joista kansalliset olivat etuoikeutettu ryhmä. Kansalliseen väestöön katsottiin kuuluvaksi karjalaiset ja muut suomensukuiset kansallisuudet, ja epäkansallista väestöä olivat ensisijaisesti venäläiset ja muut kansallisuudet. Epäkansallinen väestönosa eristettiin työ - ja keskityslaireihin, joiden nimi tosin muutettiin myöhemmin siirtolaireiksi. Kun väestölaskenta oli saatu vuodenvaihteessa 1941–1942 lähes kokonaan suoritettua, miehitysalueelle jääneen väkiluvun suuruus oli noin 80 000 asukasta¹⁶, joista noin puolet kuului kansalliseen väestöön. Väestöstä suurin osa oli lapsia ja loput pääasiassa naisia ja vanhuksia. Työikäisiä oli suhteellisen vähän ja erityisesti työikäisten miesten määrä oli pieni. Paikallisen siviiliväestön ja miehityshallinnon henkilöstön lisäksi alueella oli suuri määrä suomalaisia sotilaita.¹⁷

Asemasodan jatkuessa suomalaisten ja paikallisen väestön keskinäinen kanssakäyminen johti tiiviimpiin suhteisiin, jopa avioliittoihin, sekä kansallisten että epäkansallisten kanssa. Miesten ja naisten välisen seurustelun lisäksi kanssakäyminen saattoi olla esimerkiksi mustan pörssin kauppaa. Sotilashallintoviranomaiset eivät kuitenkaan pitäneet sotilaiden seurustelua itäkarjalaisten kanssa suotavana ja siitä annettiin kieltoja. Syyt tähän ovat liittyneet osittain turvallisuuteen, sillä pelättiin sotilaallisten tietojen välittymistä väestön keskuuteen, mutta kysymys oli myös moraalinen ja

¹⁴ Aunuksen piiri muodostui Aunuksen, Viteleen, Vaasenin, Vieljärven, Terun (Prääzä), Munjärven, Kontupohjan, Äänislinnan (Petroskoi), Äänisniemen (Sunku), Äänisenrannan ja Soutjärven alueista. Maanselän piiriin muodostivat Karhumäen, Paateneen, Porajärven, Repolan ja Rukajärven alueet. Vian piiriin kuuluivat Kiestingin ja Uhtuan alueet. Katso liite 1.

¹⁵ Hyytiä 2008, 49, 54–55; Laine 1982, 67–68; Syrjö 1972, 308–309, 312.

¹⁶ Väkilukutilastoissa on melko suuria eroja vuosittain. Korkeimmillaan väkiluku oli vuoden 1943 tilastoissa, joissa väkiluvuksi oli merkitty n. 85 000. Laineen mukaan suhteellisen suuret edestakaiset muutokset väkimäärää kuvaavissa tilastoissa kuvastavat pikemmin tilanteen vakiintumattomuutta alueella, kuin väestökehityksen luonnollista kulkua. Laine 1982, 99–100. Ks. myös Hyytiä 2008, 63.

¹⁷ Hyytiä 2008, 57–58; Kulomaa 1989, 75–76; Laine 1982, 98, 104–106, 115–116, 312.

sosiaalinen. Suomalaisten seurustelu paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten kanssa johti toisaalta sukupuolitauteihin ja toisaalta raskaustapauksiin, mistä seurasi kysymys aviottomien lasten elatuksesta.¹⁸

Sotilashallintoalueella syntyi suuri määrä aviottomia lapsia, joista suurimmalla osalla oli viranomaisten arvioiden mukaan suomalainen isä. Suurin osa aviottomista lapsista syntyi alueilla, jotka olivat Itä-Karjalan miehitysalueen väkirikkaimpia ja tiheimmin asuttuja, joten ilmiö näyttäisi olleen yleinen erityisesti asutuskeskuksissa. Aviottomien lasten aseman turvaamiseksi oli jokaisella alueella oltava lastenvalvoja, jonka tehtävänä oli turvata lapsen huolto ja toimeentulo. Lastenvalvojan tuli suorittaa asianmukaiset tutkimukset lapsen isän selvittämiseksi. Jos miehen kanssa ei saatu aikaan sovintotuomarin vahvistamaa elatussopimusta, lastenvalvojan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin kanteen vireille panemiseksi ja ajettava sitä riita-asiain oikeudessa, kunnes asiasta oli saatu lopullinen päätös.¹⁹

1.4 Tutkimustehtävä ja metodit

Tutkimukseni on osa audiovisuaalista pro gradu -opinnäytetyötä, joka muodostuu tieteellisestä opinnäytetyöstä ja aihetta käsittelevästä dokumenttikäsikirjoituksesta. Tutkimusaiheeni on aviottomat lapset jatkosodan aikana miehitetystä Itä-Karjalassa. Lähestyn aihetta kolmesta näkökulmasta. Pyrin selvittämään kvantitatiivisen aineiston avulla, kuinka suurta avioton syntyvyys oli alueella ja keitä aviottomien lasten vanhemmat olivat. Toisaalta lähestyn aihetta sotilashallinnon näkökulmasta ja tarkastelen viranomaisten toimintaa ja sotilashallinnon suhtautumista ilmiöön. Syntyvyyden ja sotilashallintoviranomaisten toiminnan lisäksi tarkastelen ilmiön taustalta löytyvää seurustelua ja suhteita miehitetyllä alueella oleskelevien suomalaisten ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten välillä. Kolmantena näkökulmana on paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten ja isäksi ilmoitettujen miesten näkemys seurustelusta, jota tarkastelen elatuskiistojen kautta. Seurustelua tarkastellaan pääasiassa paikallisten naisten ja viranomaisten kertomusten kautta, mutta

¹⁸ Kulomaa 1989, 212; Laine 1982, 160, 293, 311–312.

¹⁹ Elsinen 1979, 176 – 177; Keränen 1984, 120 – 121, 124; Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942 – 31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S; Lastenvalvojan tehtäviä koskevat ohjeet 26.2.1943; Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/14, KA, S; Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7 – 9/1943, KA, S.

myös isäksi ilmoitettujen miesten kertomuksia päästään tarkastelemaan. Aiempien selvitysten perusteella tiedetään, että avioton syntyvyys oli miehitysalueella suuri. Lisäksi tiedetään, että suurella osalla aviottomana syntyneistä lapsista oli suomalainen isä. Koska avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli aina seuraus intiimin suhteen solmimisesta, keskeisin tutkimuskysymykseni onkin, miksi aviottoman lapsen syntymään johtaneita suhteita solmittiin. Lisäksi tarkasteluni kohteena ovat kysymykset siitä, kuinka paljon ja kenelle aviottomia lapsia syntyi, kuinka usein aviottoman lapsen isäksi ilmoitettiin suomalainen mies, sekä kuinka avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatuksesta ja hyvinvoinnista huolehdittiin. Koska lapsen syntymään johtanut intiimi suhde oli pääsääntöisesti suhteellisen vakiintunut ja pitkäkestoinen, maininnat väkivallasta ovat vähäisiä. Näin ollen seksuaalinen väkivalta rajautuu pääasiassa tarkastelun ulkopuolelle.²⁰

Tutkimukseni toinen osa on vuonna 2009 laatimani dokumenttikäsikirjoitus nimeltä *Suur-Suomen vaietut lapset. Suomalaisten sotilaiden ja itäkarjalaisten naisten aviottomat lapset 1941–1944*.²¹ Kyseessä on noin 25 minuutin mittainen historiallinen dokumenttielokuva suomalaisille sotilaille ja itäkarjalaisille naisille syntyneistä lapsista Itä-Karjalassa miehitysaikana. Dokumentissa valotetaan seurustelun syitä sekä miehitetyn alueen ja sodan arkea niin sotilaiden kuin paikallisten naisten näkökulmasta asiakirjalähteisiin nojautuen. Dramatisoinnin keinoin dokumentissa tuodaan esille se, kuinka sodankin keskellä yksilöiden valinnoissa näkyy inhimillisen toiminnan koko kirjo.

Rajaan tutkimukseni vuosiin 1942–1944, eli asemasodan aikaan. Jätän syksyn 1941 pääasiassa tarkastelun ulkopuolelle, koska miehitysalueen olot eivät olleet silloin vielä vakiintuneet käynnissä olevien sotatoimien takia. Hallinnollinen valta oli vuoden 1942 alkuun saakka sotatoimiyhtymien käsissä, vaikka valloitetuille alueille oli jo vuoden 1941 aikana syntynyt Itä-Karjalan sotilashallintokunnan alaisia hallintoelimiä. Nämä elimet saivat käskynsä silloin vielä Joensuussa sijaitsevasta esikunnastaan. Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan asema miehitetyn alueen hallinnossa vakiinnutettiin tammikuussa 1942, kun olot vallatulla alueella olivat vakiintuneet ja rintamalinjat asettuneet paikoilleen.²² Tämä näkyy myös lähdeaineistossa, joka on monilta osin puutteellinen syksyn 1941 osalta. Koska mielenkiintoni kohteena ovat erityisesti suomalaisille

²⁰ Seksuaalirikoksista seksuaalinen väkivalta, kuten raiskaukset ovat tyypillisesti piilorikollisuutta, joka jää herkästi ilmoittamatta ja siten tilastoimatta. Siitä huolimatta, että lapsen syntymään johtava seurustelu vaatii usein pitkäaikaisemman suhteen, seksuaalisen väkivallan luonne piilorikollisuutena saattaa osittain näkyä myös omassa tutkimusaineistossani. Ks. myös Vatanen 2010, 18.

²¹ Käsikirjoitusta on yksityiskohtien osalta muokattu tämän jälkeen opinnäytetyötä varten, mutta sen keskeinen sisältö on sama.

²² Syrjö 1972, 309–310.

sotilaille ja paikalliseen väestöön kuuluneille naisille syntyneet aviottomat lapset, on perusteltua aloittaa tarkastelu keväästä 1942, jolloin ensimmäiset näistä suhteista syntyneet lapset ovat voineet syntyä.

Käytän aiheeni tarkastelussa sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia metodeja. Tilastollisen analyysin avulla tarkastelen Itä-Karjalassa syntyneitä aviottomia lapsia ilmiönä. Tätä tutkimusjoukkoa luokittelemalla ja näitä luokituksia vertailemalla minun on mahdollista tarkastella syvällisemmin sitä, millaisena ilmiö esiintyi alueella ja minkälaista kehitystä siinä on miehitysaikana havaittavissa. Havainnollistan ilmiötä suhdeluvuilla. Tutkimukseni ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen Itä-Karjalassa syntyneiden lasten määrällistä kehitystä ja suomalaisten sotilaiden aviottomien lasten määrää. Lisäksi tarkastelen tilastoaineiston avulla aviottoman lapsen vanhemmista saatavia tietoja.

Kvalitatiivisia metodeja hyödynnän tarkastellessani sotilashallintoviranomaisten ja lastenvalvojien toimintaa sekä ilmiön taustalta löytyvää seurustelua, joka on johtanut aviottoman lapsen syntymään. Näitä kokonaisuuksia tarkastelen tutkimukseni toisessa ja viimeisessä käsittelyluvussa. Lähestyn aineistoja useasta näkökulmasta samanaikaisesti eri metodeja yhdistellen. Aineistoni tarkastelun lähtökohta on lähdekriittinen sisällön analysointi, joka erityisesti kuulustelupöytäkirjojen osalta on pohjimmiltaan tekstianalyysiä. Tarkastelun kohteena ovat ennen kaikkea lähteiden välittämät tiedot, joita lähdekriittisesti arvioimalla voin tarkastella toimintaa niin sotilashallinnon kuin kahdenkeskisen seurustelunkin tasolla. Näihin teemoihin liittyviin kysymyksiin vastaamiseksi tarkastelen kuulustelupöytäkirjoja sekä mikrohistoriallisesta, että diskurssianalyttisestä viitekehyksestä käsin. Aiheeni tarkastelussa näkyy myös genderhistoriallinen näkökulma, sillä temaattisesti aihe kiinnittyy sodan, sukupuolen ja seksuaalisuuden problematiikkaan.

Mikrohistoria voidaan ymmärtää metodin sijasta tutkimusstrategiana, joka vaikuttaa tutkimustyössä tehtäviin valintoihin ja sen lähtökohtiin. Voidaan sanoa, että mikrohistoria on tarkastelutapa, jossa huomio kiinnittyy ajallisesti, alueellisesti tai määrällisesti rajattuihin kohteisiin²³. Tästä lähtökohdasta poiketen käytän mikrohistoriaa metodina, mikä tarkoittaa tutkimukseni kohdalla sitä, että luen kuulusteltavien kertomuksia ikään kuin rivien välistä ja poimin niistä tarkasteltavakseni tapahtumia valottavia yksityiskohtia. Tarkastelen sitä, minkälainen kuva kanssakäymisestä voidaan rakentaa seurustelukuvausten perusteella, kun näitä kertomuksia peilataan kontekstiinsa eli

²³ Peltonen 1996, 21; Peltonen 1999, 10, 21.

miehitysajan olosuhteisiin. Tapahtuma- ja seurustelukuvauksia ”läheltä lukiessa” on mahdollista päästä tarkastelemaan eräänlaisia arjen ja seurustelun lainalaisuuksia miehitetyllä alueella. Käytännössä pyrin vastaamaan aineiston avulla kysymykseen: Minkälaista aviottoman lapsen vanhempien seurustelu oli miehitetyllä alueella ja miksi suhteita solmittiin? Kuulustelupöytäkirjojen kohdalla täytyy muistaa, että kyseessä ovat toisen käden kertomukset, joilloin informanttina toimii kertojan sijasta pöytäkirjan laatinut kuulustelija. Oikeusasiakirjat historian tutkimuksen lähteenä ovat herättäneet keskustelua siitä, missä määrin ylipäätään on mahdollista tehdä johtopäätöksiä oikeustapauksissa mukana olevista ihmisistä, joita koskevat tiedot suodattuvat oikeuden jakajien kautta. Vaikka onkin totta, että tällaiset asiakirjat sisältävät vain vähän suoraa lainauksia asianosaisten puheista, oikeusasiakirjoissa esiintyvät ihmiset, jotka muissa lähteissä esiintyvät vain numeroina²⁴.

Diskurssianalyysin ymmärrän puolestaan Jokisen, Juhilan ja Suonisen tavoin väljäksi teoreettiseksi viitekehykseksi, jonka ytimessä on ajatus kielen sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Kielen avulla ihminen merkityksellistää elettyä todellisuutta samalla järjestäen, rakentaen ja uusintaen sitä. Kielen avulla todellisuutta konstruoidaan käyttämällä yhteisesti sovittuja ja todellisuutta kuvaavia merkityksiä ja merkityssysteemejä. Kielessä käytettäviä merkityssysteemejä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä, ja jotka samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta, kutsutaan myös diskursseiksi. Kielen käyttöä tutkimalla voidaankin rakentaa kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä rakennetaan, ei niinkään todellisuutta itseään. Todelliset tapahtumat ovat silti kielen avulla kuvatun todellisuuden taustalla. Lisäksi kielen käyttöön vaikuttaa se tilanne, jossa puhe tuotetaan, jolloin sanottu on pyrittävä liittämään kontekstiinsa, kuten siihen vuorovaikutustilanteeseen, jossa puhe on tuotettu²⁵.

Kuulustelupöytäkirjojen seurustelukuvaukset antavat tietoja seurustelun kulusta ja vihjeitä seurustelun motiiveista, minkä lisäksi suhteen aloittaminen perustellaan usein erilaisilla syillä. Näiden motiivien ja puhetaiposten tarkastelussa hyödynnän diskurssianalyttistä lähestymistapaa. Tällöin tarkasteluni kohteeksi nousevat ne puhetaipokset, joilla seurustelusta kerrotaan. Tarkastelun kohteena ei siis ole todelliset tapahtumat sinänsä, vaan se, millä tavalla tapahtumia kuvataan, ja minkälainen kuva tapahtumista annetaan. Samalla tutkin niitä vakuuttamisen keinoja, joilla on pyritty todistamaan oma näkemys oikeaksi asiassa, joka useimmiten on hyvinkin intiimi ja

²⁴ Heikkinen 1996, 81–82.

²⁵ Jokinen, Juhila & Suoninen, 17–21, 29.

kahdenkeskinen tapahtuma vailla silminnäkijöitä. Näistä puhetavoista yleisimpiä voidaan kutsua myös vallitseviksi diskursseiksi. Kuulustelupöytäkirjojen puhetapoja tarkastellessa on muistettava, että koska informanttina on kuulustelija, joka useimmiten on lastenvalvoja, antaa analyysi vastauksia myös siihen kysymykseen, kuinka sosiaaliviranomaiset pyrkivät selvittämään aviottomien lasten elatusasioita. Lisäksi pöytäkirjoissa saattaa olla kuulustelijan kommentteja kuulusteltavan uskottavuudesta tai suoria lainauksia kuulusteltavan puheista.

1.5 Lähteet

Lähteiden valossa tarkasteltuna suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset on tutkimuskohteena haastava. Itä-Karjalan sotilashallinnon arkiston aviottomia lapsia koskevat asiakirjat ovat aineisto, joka vaatii erittäin kriittistä tutkimusotetta luonteensa ja erityispiirteidensä vuoksi. Aviottoman syntyvyyden ja aviottomien lasten vanhempien tarkastelussa hyödyllisimmät lähteet ovat väestötoimiston syntymäluettelot, lastenvalvojien ylläpitämät aviottomien lasten nimikirjat sekä sotilashallinnon selvitys aviottomista lapsista. Seurustelun tarkastelussa keskeisimmäksi ja mielenkiintoisimmaksi aineistoksi osoittautuivat alue-esikuntien sosiaalitoimistojen aviottomia lapsia koskevat kuulustelupöytäkirjat, sekä oikeusasiasiakirjat, jotka sisältävät kuvauksia seurustelusta. Sotilashallinnon näkökulmaa ja miehitysalueen olosuhteita tarkasteltaessa tärkeitä lähteitä ovat toimintakertomukset ja selvitykset, mutta monilta osin myös hallinnon kirjeenvaihto. Aviottomien lasten asioiden hoidosta antavat tietoa erityisesti aihetta käsittelevät säädökset ja sosiaalitoimiston ohjeet.

Avioliiton ulkopuolista syntyvyyttä voidaan tarkastella eri luetteloita hyödyntämällä. Alue-esikuntien väestöasiaintoimistojen syntymäluetteloihin kirjattiin vanhempien tietoihin muun muassa nimi, ammatti, kansallisuus, uskonto sekä avioliiton solmimisaika. Jos lapsi oli syntynyt avioliiton ulkopuolella, isän nimen kohdalle merkittiin ”*avion ulkopuolella*”. Lapsen tietoihin kirjattiin lapsen nimet (tai merkintä siitä, jos lapsi syntyi kuolleena), sukupuoli, syntymäaika ja -paikka. Syntymäluetteloiden perusteella on mahdollista verrata alueilla syntyneiden aviottomien lapsien lukumäärää kaikkiin syntyneisiin lapsiin. Luettelot myös täydentävät ja tukevat aviottomien lasten nimikirjojen tietojen perusteella tehtyjä laskelmia.

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirjaan kirjattujen tietojen avulla pyrittiin ylläpitämään ajantasaista käsitystä siitä, mikä oli avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä, kuinka lasten etujen valvontaa toteutettiin ja mitkä olivat sen tulokset. Nämä tiedot olivat eri sosiaaliviranomaisten käytössä. Samojen tietojen merkitsemistä moneen luetteloon tai asiakirjaan pyrittiin välttämään, joten aviottomien lasten nimikirjoihin merkittiin vain tärkeimmät tiedot äidistä ja lapsesta sekä lapsen sijoituspaikka. Lisäksi kirjattiin tiedot elatusvelvollisesta, sekä siitä oliko elatus järjestetty sopimuksella vai oikeuden päätöksellä. Myös elatusmaksujen perimisestä saatettiin kirjaan laittaa merkintöjä. Lapsi poistettiin luettelosta lapsen kuoleman, vanhempien avioitumisen tai muuton takia. Näin ollen aviottomien lasten nimikirjoista on mahdollista tutkia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Mitä kansalaisuutta aviottomien lasten isät lastenvalvojien tietojen mukaan edustivat? Kuinka suuri osa aviottomien lasten vanhemmista avioitui? Näitä kysymyksiä tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että aivan kaikkia tapauksia ei voida tavoittaa, sillä kaikki tiedot eivät ole säilyneet.

Seurustelusta kertovista kuulustelupöytäkirjoista suuri osa on naisten ja heidän todistajiensa kuulusteluita. Aineistossa on kuitenkin myös kirjeenvaihtoa lastenvalvojan ja isäksi ilmoitettujen miesten välillä, jossa suomalaiset sotilaat vastaavat lastenvalvojan tiedustellessa heidän kantaansa naisen ilmoitukseen ja kertovat usein oman näkemyksensä tapahtumien kulusta. Aineistosta löytyy myös sotilaiden ja paikallisten naisten keskinäistä kirjeenvaihtoa. Kuulustelupöytäkirjojen ohella aineistossa on runsaasti erilaisia oikeusasiakirjoja, joissa on tietoa aviottomien lasten isistä. Näitä asiakirjoja ja niiden tietoja hyödyntäen on mahdollista tehdä kattavampi analyysi aviottomien lasten suomalaisista isistä ainakin niiltä alueilta, joilta asiakirjat ovat pääosin säilyneet. On myös syytä muistaa, että kuulustelupöytäkirjat ja oikeusasiakirjat ovat toisen käden lähteitä, joissa kuulusteltava pyrkii vakuuttamaan kuulustelijan omasta näkemyksestään. Tästä seuraa se, että myös seurustelukuvauksiin on suhtauduttava kriittisesti.

Lähdeaineiston haasteita ovat aineistojen tulkinnanvaraisuus, keskinäinen ristiriitaisuus ja vinoutuneisuus. Aineisto ei myöskään ole kaikilta osin säilynyt. Sotilashallintoesikunnassa laaditut tilastot ja luettelot ovat keskenään ristiriitaisia, vaikka aineistot ovatkin monilta osin vertailukelpoisia. Sekä valmista tilastoaineistoa, että tilastojen pohja-aineistona käytettyjä luetteloita tulee arvioida kriittisesti sekä validiteetin että luotettavuuden osalta²⁶. Tilastointia hankaloittavat

²⁶ Rasila määrittelee validiteetti- eli kelpoisuusongelman koskevan sitä, mittaako laadittu tilasto juuri sitä, mitä sen oletetaan mittaavaan. Aineiston luotettavuus, eli reliabiliteetti-ongelma sen sijaan koskee sitä, onko keruu suoritettu

erityisesti alue-esikuntien viranomaisten erilaiset käytännöt merkitä ylös ja ylläpitää tietoja aviottomista lapsista, minkä seurauksena aineistossa on jonkin verran tulkinnanvaraisia merkintöjä. Tulkinnanvaraisuutta suurempi ongelma on kuitenkin se, että aviottomia lapsia koskevien asiakirjojen hallinta ja järjestäminen, kuten esimerkiksi luetteloiden ylläpito ja päivittäminen on saattanut vaihdella suuresti alue-esikunnittain²⁷. Toinen merkittävä haaste on se, että aineisto näyttäisi olevan jossain määrin vinoutunut. Esimerkiksi leireillä tiedetään syntyneen lapsia, joista on oma luettelonsa. Entisten leiriläisten kertomukset viittaavat siihen, että osalla näistä lapsista on isänä väistämättä ollut suomalainen sotilas²⁸. Näistä tapauksista ei kuitenkaan löydy mainintoja kuulustelupöytäkirjoista, eikä niitä ole merkitty alue-esikuntien syntymäluetteloihin. Tästä seuraa se, että aviottomien lasten määriä on vaikea arvioida. Vaikka alue-esikuntien aviottomia lapsia koskevat asiakirjat eivät ole täysin säilyneet, eri asiakirjaryhmät täydentävät toisiaan, sillä jokaiselta alueelta on löydettävissä jotakin aineistoa aviottomista lapsista. Näistä aineistoista kattavimmat ovat väestöasiaintoimistojen syntymäluettelot, ja aviottomien lasten nimikirjat. Joiltakin alueilta syntymäluettelot ovat ainoat asiakirjat, joista löytyy mainintoja aviottomista lapsista. Toisilla alueilla asiakirjat näyttäisivät pääosin säilyneen. Erityisesti kuulustelupöytäkirjojen kohdalla alueelliset erot asiakirjojen säilymisen suhteen ovat suuret²⁹. Lähdeaineiston monista haasteista ja puutteistakin huolimatta eri asiakirjaryhmiä vertailemalla ja yhdistelemällä on mahdollista saada varsin kattava kuva miehitysalueella syntyneistä aviottomista lapsista ja heidän vanhempinsa välisestä seurustelusta.

Pro gradu -työhöni kuuluvassa käsikirjoituksessa on lähteenä käytetty erityisesti isäksi ilmoitettujen miesten kirjeitä, kuulustelupöytäkirjoja ja sotilashallinnon toimintakertomuksia. Aineistossa on yksittäisiä kuvia isäksi ilmoitetuista miehistä, mutta aiheen arkaluontoisuuden takia kuvälähteitä on kohtalaisen vaikea löytää. Kuvat ovat henkilötietoja siinä, missä kuulustelupöytäkirjojen nimetkin, ja koska kyse on sosiaalihuollon piiriin kuuluvista tiedoista, ne ovat salassa pidettäviä. Näin ollen

luotettavalla tavalla. Kuten Rasila huomauttaa, myös valmis tilasto on välillinen lähde, jota on arvioitava, kuten mitä tahansa historiallista lähdettä. Rasila 1977, 16–17.

²⁷ Paperitöiden melko suuren määrän takia asiakirjojen täyttäminen on mitä ilmeisimmin käynyt työstä ja esimerkiksi aviottomien lasten nimikirjoja on saatettu päivittää suurellakin viiveellä. Esimerkkinä tästä on sosiaalihuollon tarkkailijan raportti alue-esikuntiin tekemältään tarkastusmatkalta, jossa hän kiinnitti erityistä huomiota siihen, että vaikka alueella miehitysaikana syntyneistä aviottomista lapsista ja heidän äideistään oli kyllä merkinnät avioliiton ulkopuolella raskaana olevien ja synnyttäneiden naisten ilmoituspäiväkirjassa, aviottomien lasten nimikirjojen täyttöä tai elatusapuasioiden hoitoa ei ollut vielä aloitettu. Raportti sosiaalihuollon tarkastajan Aunuksen alueessa suorittamista tarkastuksista kesäkuussa 1943. Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/10, KA. Aunuksen alue-esikunnan aviottomia lapsia koskevat asiakirjat oli kuitenkin myöhemmin täytetty asianmukaisesti.

²⁸ Mikkola 2004, 197.

²⁹ Esimerkiksi Äänislinnan alueelta aviottomia lapsia koskevia oikeusasiakirjoja ja kuulustelupöytäkirjoja on säilynyt vain vähän, vaikka aviottoman syntyvyyden tiedetään olleen suuri.

aineistosta löytyvien valokuvien esittämiseen ja julkaisuun tarvitaan henkilön itsensä tai hänen omaistensa lupa. Jatkosodan aikaista kuva-aineistoa Itä-Karjalasta sisältyy puolustusvoimien kuva-arkiston kokoelmiin, Museoviraston kuva-aineistoihin ja Suomalaisen kirjallisuuden seuran yksityiskokoelmiin. Mielenkiintoinen kuvalähde on myös puolustusvoimien jatkosodan aikaiset katsaukset, joissa näytetään sodanaikaista filmikuvaa esimerkiksi suomalaisten joukkojen etenemisestä Itä-Karjalaan, suomalaisten toimimisesta alueella ja itäkarjalaisesta väestöstä.

1.6 Tutkimustraditio

Suomalaisten sotilaiden seurustelu paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten kanssa, ja näistä suhteista syntyneet lapset, sijoittuu tutkimuskohteena toisaalta sotahistoriallisen tutkimuksen kenttään, toisaalta arjen historian tutkimuksen piiriin. Sodan arkeen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä jatkosodassa on tutkittu viime vuosina yhä enenevässä määrin, mutta suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset Itä-Karjalassa on aihe, jota ei ole aiemmin kattavasti tarkasteltu. Esimerkiksi suomalaisten naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa, ja näistä suhteista syntyneet lapset, ovat olleet paljon laajemmin tutkimuksen kohteena. Suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset Itä-Karjalassa on ehkä arkaluontoisuutensakin takia saanut tutkimuksessa enemmän huomiota vasta viime aikoina.

Kansallisarkiston järjesti 2010 tutkimusprojektin, jonka tuloksena syntyi kaksiosainen teos *Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948* (2011). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan myös kolmen artikkelin verran aviottomana syntyneitä lapsia Itä-Karjalassa. Lars Westerlundin artikkeli, *Saksalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa* (2011), Pekka Kauppalan ”*Rakkauden lapset*” ja heidän äitinsä sodanjälkeisessä *Neuvosto-Karjalassa* (2011) sekä Marjo Kopsosen ja Antti Laineen *Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942 – 1945* (2011) tarkastelevat aihetta eri näkökulmista. Muuten aihe jää jatkosotaa ja miehitysaikaa koskevista tutkimuksista lähinnä maininnaksi. Westerlund kiinnittää huomionsa niihin muutamaan tapaukseen, joissa paikalliseen väestöön kuulunut nainen on ilmoittanut lapsen isäksi saksalaisen sotilaan. Kauppalan tarkastelee aihetta Itä-Karjalaan jääneiden aviottomien äitien ja lasten näkökulmasta ja käyttää tutkimuksessaan pääasiassa haastatteluaineistoa. Oma yhteisartikkelini Antti Laineen kanssa tarkastelee suomalaisille sotilaille syntyneitä lapsia ja lapsen syntymään

johtaneita seurustelusuhteita tätä tutkimusta suppeammin.

Itä-Karjalan miehityshallintoa ja sen toimintaa on varsin tutkittu paljon ja aiheesta on tehty monia opinnäytetöitä. Opinnäytetöistä aiheeni kannalta hyödyllisimmät ovat Pertti Elsisen *Miehitetyn Itä-Karjalan paikallisen siviiliväestön oikeudenhoito vuosina 1941–1944* (1979), jossa käsitellään kattavasti aviottomien lasten oikeudenhoitoa sotilashallintoalueella ja Marita Keräsen sosiaalihuoltotoimistoa käsittelevä pro gradu -työ *Miehitetyn Itä-Karjalan vapaan siviiliväestön sosiaalihuolto vuosina 1941–1944* (1984), joka sivuaa myös kysymystä aviottomista lapsista. Suomalaisten miehityshallintoa Itä-Karjalassa käsittelevistä tutkimuksista Antti Laineen väitöskirja *Suur-Suomen kahdet kasvot - Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944* (1982) käsittelee perusteellisesti Itä-Karjalan siviiliväestön asemaa ja tarkastelee myös monia suomalaisten ja paikallisen väestön seurusteluun liittyviä kysymyksiä. Uudempiä aiheita käsitteleviä teoksia ovat Jukka Kulomaan miehitysaikaa Petroskoissa tarkasteleva *Äänislinna - Petroskoin suomalaismiehityksen vuodet 1941–1944* (1989) ja Osmo Hyytiän perusteellinen yleiskatsaus sotilashallinnon toimintaan ja miehitysaikaan ”*Helmi Suomen maakuntien joukossa*”. *Suomalainen Itä-Karjala 1941–1944* vuodelta 2008.

Miehitysaikaan, sotaan ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä valottavat Aki-Mauri Huhtisen ja Pasi Kesselin artikkeli *Maailman vanhimmat ammatit – ajatuksia sotilaista ja prostituutioista* (2006) sekä Anette Warringin artikkeli *Intimate and Sexual Relations* teoksessa *Surviving Hitler and Mussolini. Daily Life in Occupied Europe* (2006). Artikkelit käsittelevät monipuolisesti sitä, miksi ja missä olosuhteissa paikalliset naiset solmivat seksuaalisia suhteita vieraan valtion miehittäjäsoilaisiin. Artikkeleissa esitetyt näkemykset siitä, kuinka sota muuttaa sukupuolten välisiä suhteita ja vaikuttaa seksuaalisuuden toteuttamiseen sekä sen ilmenemismuotoihin, avaavat erilaisia näkökulmia suomalaisten sotilaiden ja paikallisten naisten seurustelun tarkasteluun.

Kansakuntaideologian sukupuolittunutta luonnetta tarkastellaan eri näkökulmista sekä Ida Blomin, Karen Hagemannin ja Catherine Hallin toimittamassa artikkelikokoelmassa *Gendered Nations* (2000) että Nira Yuval-Davisin teoksessa *Gender & Nation* (1997). Joane Nagelin *Race, ethnicity and sexuality. Intimate Intersections, Forbidden Frontiers* (2003) tarkastelee etnisyyden, seksuaalisuuden ja kansallisuuden kytkeytymistä toisiinsa. Artikkelit Tuula Gordonin, Katri Komulaisen ja Kirsti Lempiäisen toimittamassa teoksessa *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli* (2002) keskittyvät sukupuolen ja seksuaalisuuden kytkeytymistä kansakuntaideologiaan

Suomessa.

Aviotonta äitiyttä ja yksinhuoltajuuden historiaa on tarkasteltu tutkimuksissa eri näkökulmista. Yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen lisäksi aihetta on käsitelty aviottoman äitiyden, ehkäisyn ja lastensuojelun historiaa käsittelevässä kirjallisuudessa. Kattavasti lastensuojelun historiaa ja suhtautumista aviottomiin lapsiin käsitellään Panu Pulman ja Oiva Turpeisen teoksessa *Suomen lastensuojelun historia* (1987). Aviottomasta äitiydestä käytyä keskustelua ja lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia tarkastellaan Kaarina Jousimaan teoksessa *Jokainen lapsi on pelastettava elämälle – Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa* (1983). Tämän lisäksi aviottomia lapsia koskevaa lainsäädäntöä on tarkasteltu lainopillisessa kirjallisuudessa varsin kattavasti. Yhteiskuntapoliittisessa kirjallisuudessa aihetta käsittelevää uudempaa tutkimusta edustaa esimerkiksi Minna Rantalaihion artikkeli *Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen* (2009), jossa aihetta tarkastellaan suomalaisen perhepolitiikan näkökulmasta.

2. Aviottomat lapset Itä-Karjalassa

2.1 Avioton syntyvyys miehitysalueella

Aviottomuus on määritelty ja määritellään suhteessa yhteisön hyväksymin muodoiin solmittuun avioliittoon. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saa aviolapsen aseman, jos hänen vanhempansa solmivat avioliiton ja hänen isänsä tunnustaa lapsensa lain edellyttämällä tavalla. Avioton syntyperä on siis ensisijaisesti juridinen käsite³⁰. Yhteiskunnallisessa keskustelussa 1900-luvun alkupuolella avioton äitiys miellettiin sosiaalisesti ongelmaksi ja aviottoman lapsen asemasta muodostui sosiaalipoliittinen kysymys. Avioton syntyvyys oli kysymys, jossa köyhyyden vaikutukset lapsen hyvinvointiin, sukupuolimoraali ja kontrolli kietoutuivat toisiinsa. Aviottomuus nähtiin myös moraalisenä ongelmana, joka oli aviottomalle äidille vakava häpeä.³¹

Neuvostoliittolainen oikeusjärjestelmä tunsikin sekä rekisteröidyn että rekisteröimättömän avioliiton, joista jälkimmäinen vastasi nykyisin tunnettua avoliittoa. Tällaista rekisteröimätöntä suhdetta oli

³⁰ Rautanen 1972, 14–15.

³¹ Jousimaa 1983, 11, 25–27; Pulma 1987, 168, 176; Rantalaiho 2009, 21–23, 29.

suomalaisten näkemyksen mukaan vaikea pitää länsimaisen käsityksen mukaisena avioliittona. Neuvostoliiton aikaisista rekisteröidyistä ja rekisteröimättömistä liitoista hyväksyttiin suomalaishallinnossa päteviksi avioliitoiksi vain sellaiset rekisteröimättömät suhteet, jotka merkittiin sotilashallinnon väestökirjaan avioliitoiksi puolisoiden yhteisestä tahdosta.³² Näin ollen suomalaiset sotilashallintoviranomaiset merkitsivät aviottomiksi lapsiksi usein myös ne lapset, jotka olivat syntyneet rekisteröimättömässä liitossa, vaikka he olivatkin tosiasiallisesti molempien vanhempiensa huollettavana. Aviottomiksi lapsiksi luokiteltiin myös sellaisten naisten lapset, jotka olivat avioituneet, mutta joiden aviomiehet olivat poissa alueelta. Tutkimukseeni kokoamissani tilastoissa olen luokitellut myös rekisteröimättömässä liitossa syntyneet lapset aviottomiksi.

Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset nousivat Itä-Karjalan sotilashallintoalueella erityishuomion kohteeksi, kun huomattiin, että vuonna 1943 alueella syntyneistä lapsista 41 % syntyi avioliiton ulkopuolella. Tällöin tehtiin lastenvalvojien tietojen perusteella myös selvitys alueella vuoden 1942 toisella puoliskolla ja vuoden 1943 aikana syntyneistä aviottomista lapsista. Lastenvalvojien ilmoitusten mukaan aviottomia lapsia oli tarkasteltavana aikana syntynyt 418, mutta aineiston todettiin olevan puutteellinen, sillä väestötoimistojen tietojen mukaan aviottomia lapsia oli syntynyt kyseisenä aikana 445.³³ Selvityksessä tarkasteltiin avioliiton ulkopuolisten lasten määrää alueittain ja puolivuositain, mikä antaa kuvan alueellisesta syntyvyydestä samoin kuin avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrällisestä kehityksestä. Tässä tutkimuksessa kootut tilastot aviottomien lasten määristä noudattavat sotilashallinnon selvityksessä laadittujen tilastojen muotoa siinä määrin kuin se on mahdollista, jotta tilastoja voisi mahdollisimman luotettavasti verrata toisiinsa ja täydentää, mutta myös siksi, että ne ovat aiheen tarkastelun kannalta hyödyllisiä.

Avioliiton ulkopuolisesta syntyvyydestä on mahdollista saada tarkempi kuva tarkastelemalla alue-esikuntien väestötoimistojen syntymäluetteloiden tietoja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Syntymäluettelot olivat osa eräänlaista väestötietorekisteriä alueella. Luetteloihin kirjattiin ilmoituksen perusteella alueella syntyneet lapset, ja ilmoittajana on pääsääntöisesti ollut jompikumpi lapsen vanhemmista tai muu lähiomainen. Koska viranomaisten tiedot syntyneistä aviottomista ja aviolapsista perustuivat raskaana olevan naisen, hänen lähipiirinsä tai paikallisviranomaisten ilmoitukseen lapsen syntymästä, on luultavaa, että kaikki syntyneet lapset eivät tulleet viranomaisten tietoon. Koska sosiaaliviranomaiset ja terveysalan ammattilaiset

³² Elsinen 1979, 173; Laine 1982, 291–292.

³³ Toimintakertomukset 1942–1943, Komento-osasto/ItäKarSE, T9727/31, KA, S; Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942 – 31.12.1942 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

kuitenkin kiersivät tarkastusmatkoilla tarkkailemassa ihmisten elinoloja, asumisolosuhteita ja esimerkiksi juuri lasten hyvinvointia, on epätodennäköistä, että tieto olisi jäänyt viranomaisilta saamatta ainakaan sellaisen väestön kohdalla, joka asui keskitysleirien ulkopuolella. Joskus kirjallisuudessa ja lähteissä saatetaan käyttää tästä leirien ulkopuolella kansallisesta ja epäkansallisesta väestöstä nimitystä ”vapaa väestö”. Tiedot syntyvyydestä ja aviottomien lasten lukumääristä ovat syntymäluetteloissa mitä luultavimmin jokseenkin luotettavia leirien ulkopuolella asuneen väestön osalta³⁴.

Taulukkoon 1 olen koonnut syntymäluetteloiden tiedot kaikista sotilashallintoalueella syntyneistä lapsista sekä alueella syntyneistä aviottomista lapsista. Luetteloista on poimittu kaikki ne tapaukset, joissa isän tietoihin on tehty merkintä ”*avion ulkopuolella*”. Näiden tapausten lisäksi olen luokitellut aviottomiksi lapsiksi myös sellaiset merkinnät, joissa lapsen isästä ei ole kirjattu lainkaan tietoja. Syntymäluetteloiden merkinnöissä on jonkin verran eroja, sillä eri alueiden viranomaiset ovat ohjeista huolimatta kirjanneet avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset hieman eri tavoin. Eri toimistojen luettelot aviottomista lapsista ovat myös keskenään sillä tavalla ristiriitaisia, että lastenvalvojien tietojen mukaan avioton lapsi saattoi syntymäluettelossa olla merkitty aviolapseksi. Vaikuttaakin siltä, että esimerkiksi rekisteröimättömässä liitossa syntyneet lapset saatettiin syntymäluetteloihin merkitä joko aviolapseksi tai aviottomaksi virkailijasta riippuen. Näin ollen on mahdollista, että käyttämäni luokittelutapa jättää osan rekisteröimättömissä liitoissa syntyneistä lapsista laskujeni ulkopuolelle.

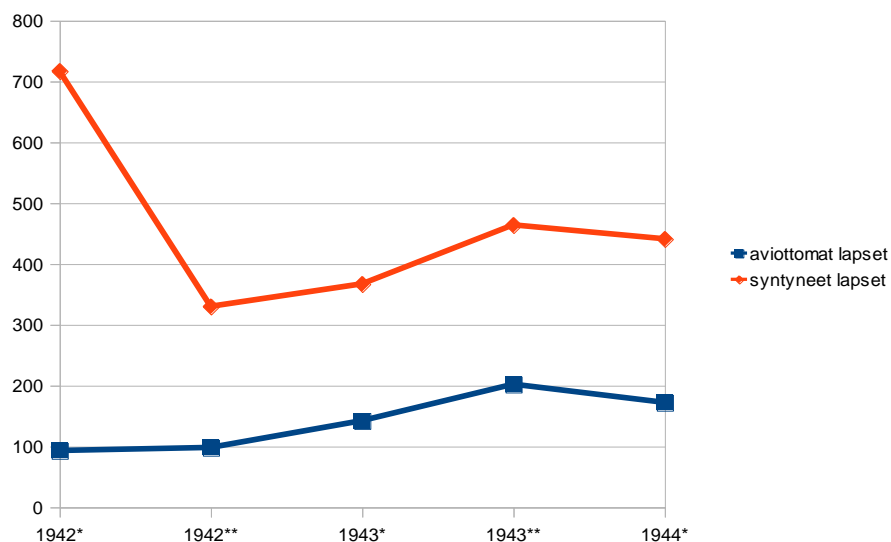
³⁴ Sosiaalihuoltotarkkailijoiden tarkastuskertomuksissa on mainintoja aviottoman lapsen synnyttäneistä äideistä. Esim. Aunuksen tarkastuskertomus 20.4.1943, Kontupohjan tarkastuskertomus 26.5.1943 ja Vieljärven tarkastuskertomus 16.9.1943 ja 2.10.1943, Äänisenrannan tarkastuskertomus 11.5.1943, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

Taulukko 1. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä suhteutettuna alueella syntyneisiin lapsiin

	aviottomat lapset	syntyneet lapset	aviottomien lasten osuus (%)
1942*	93	717	13
1942**	98	330	29,7
1943*	142	367	38,7
1943**	202	464	43,5
1944*	172	441	39
yhteensä	707	2319	30,5

Lähde: Alue-esikuntien väestöasiaintoimistojen syntymäluettelot, ItäKarSE, T 5685, KA, S.

Kuvio 1: Alueella syntyneet aviottomat lapset ja kaikki syntyneet lapset

Lähde: Alue-esikuntien väestöasiaintoimistojen syntymäluettelot, ItäKarSE, T 5685, KA, S.

* Vuoden alkupuolisko: tammi-, helmi-, maaliskuu-, huhti-, touko- ja kesäkuu

** Vuoden jälkipuolisko: heinä-, elokuu-, syys-, loka-, marras- ja joulukuu

Syntymäluetteloiden tietojen mukaan sotilashallintoalueen ”vapaa väestön” keskuudessa syntyi vuosien 1942–1944 välisenä aikana 707 aviotonta lasta. Koska kaikki syntymäluettelot eivät ole säilyneet, sekä kaikkien syntyneiden lasten että aviottomien lasten lukumäärä on todellisuudessa ollut jonkin verran suurempi. Vieljärven ja Rukajärven alueilta ei ole säilynyt syntymäluetteloita,

joten tarkkoja tietoja näillä alueilla miehitysaikana syntyneistä lapsista ei ole säilynyt³⁵. Rukajärven kohdalla on perusteltua olettaa, että alueella ei syntynyt miehitysaikana lapsia lainkaan, sillä alueella oli vain muutama asukas suomalaisten saapuessa alueelle³⁶. Sen sijaan Vieljärven alueella on lastenvalvojien luetteloiden mukaan syntynyt yhteensä 37 lasta avioliiton ulkopuolella kevään 1944 loppuun mennessä³⁷. Kun verrataan syntymäluetteloiden perusteella koottuja tietoja muihin aineistoihin, huomataan, että luvut eivät ole yhteneväiset. Sotilashallinnon laatimassa selvityksessä todetaan, että sotilashallintoalueella syntyi heinäkuun 1942 ja joulukuun 1943 välisenä aikana 445 lasta avioliiton ulkopuolella. Syntymäluetteloiden perusteella kokoamieni tietojen mukaan aviottomien lasten lukumäärä kyseisenä aikana oli 442 syntynyttä lasta, kun luvusta puuttuu Vieljärven alueella syntyneet lapset. Täytyykin todeta, että puuttuvat tiedot ja säilyneiden luetteloiden tulkinnanvaraisuus ovat vaikuttaneet kokoamiini tietoihin. Vaikuttaa siltä, että kaikkia tapauksia ei voida luotettavasti tavoittaa edes luetteloita ristiin vertailemalla. Vaikka Vieljärven alueen tiedot puuttuvat, voidaan olettaa, että syntymäluetteloiden perusteella lasketut suhteelliset luvut ovat varsin lähellä oikeaa lukua. Jos Vieljärven lastenvalvojan tiedot lisätään syntymäluetteloiden perusteella saatuihin lukuihin, on suhteellisiin lukuihin tapahtuva muutos noin prosenttiyksikön verran. Voidaankin todeta, että virhemarginaali aviottoman syntyvyyden osalta on enintään noin prosentti suhteellisina lukuina ja puuttuvien tietojen vaikutus lopputulokseen on vähäinen. Näin todettaessa on kuitenkin muistutettava, että syntymäluetteloiden perusteella tehdyt tilastot eivät sisällä leireillä syntyneitä lapsia.

Sotilashallinnon siirto- ja keskitysleireillä vuosien 1941–1944 välisenä aikana syntyneistä lapsista on oma syntymäluettelonsa. Tämän luettelon mukaan leireillä syntyi vuosien 1941–1944 välisenä aikana 276 lasta, joita koskevat tiedot ovat niin puutteellisia, että niiden perusteella on käytännössä mahdoton tehdä kattavampaa analyysiä.³⁸ Luettelo sisältää pääasiassa vain leirillä syntyneen lapsen

³⁵ Viteleen alueen syntymäluettelo löytyy sotilashallintoesikunnan arkistosta Aunuksenrannan nimellä. Lisäksi Viteleen lastenvalvojan aviottomien lasten nimikirjoihin merkityt äidit lapsineen löytyvät Aunuksenrannan alueen syntymäluettelosta tietoja ristiin vertailemalla. Syntymäluettelot ovat siis pääosin säilyneet ja vain Vieljärven osalta voidaan todeta, että aiheen kannalta keskeistä aineistoa on valitettavasti kadonnut. Ks. Aunuksenrannan alueen syntymäluettelo, Väestötsto/Aunuksenrannan–Viteleen AE/ItäKarSE, T5685/11, KA, S; Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirja I-II, Sosiaalisto/Vieljärven AE/ItäKarSE, T5687/72–73, KA, S.

³⁶ Laineen mukaan alueella oli väestöä vain seitsemän henkeä, kun Hyytiän mukaan luku oli 19. Vaikka tarkasta luvusta onkin eri tietoja mahdollisesti laskentatavasta tai lähteistä johtuen, voidaan todeta, että alue oli käytännössä tyhjä. Hyytiä 2008, 60; Laine 1982, 101.

³⁷ Vieljärven alueen aviottomien lasten nimikirjan mukaan vuoden 1942 aikana aviottomia lapsia syntyi 11, vuonna 1943 syntyneitä aviottomia lapsia oli 18 ja kevään 1944 aikana syntyneitä aviottomia lapsia oli merkitty syntyneeksi kahdeksan. Puolivuosittain jakauma on seuraava: keväällä 1942 aviottomia lapsia on merkitty kuusi, syksyllä 1942 viisi, syksyllä 1943 kahdeksan, keväällä 1943 kymmenen ja keväällä 1944 kahdeksan. Luettelo avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Vieljärven alue-esikunta/ItäKarSE, T 5687/68, KA, S.

³⁸ Katso myös Seppälä 1989, 86. Seppälän mukaan luettelot kertovat korkeintaan sen, kuinka vähän

nimen sekä syntymäajan ja -paikan. Tiedot äidistä ovat usein epätarkkoja tai puuttuvat kokonaan, eikä luettelossa ole merkintöjä lapsen isästä tai toimenpiteistä lapsen isän selvittämiseksi, joten lapsen isä on voinut yhtä lailla olla suomalainen sotilas tai leirillä asuva paikalliseen väestöön kuuluva mies. Väestörakenteesta johtuen osalla näistä lapsista on kuitenkin täytynyt olla suomalainen isä, ja mainintoja tällaisista suomalaisille syntyneistä leirilapsista on entisten leiriläisten muistelmissa³⁹. Myöskään lapsen aviottomuutta ei käytännössä voi selvittää, vaikka luultavaa onkin, että suuri osa leireillä syntyneistä lapsista on syntynyt avioliiton ulkopuolella joko aviottomana lapsena yksittäisestä suhteesta tai rekisteröimättömässä liitossa. Osa syntyneistä lapsista on luultavasti ollut aviolapsia, sillä leirien asukkaat myös avioituivat keskenään, vaikka se olikin harvinaista⁴⁰. Eri luetteloiden puutteiden takia on todettava, että syntymäluetteloiden tietojen perusteella kootut tilastot ovat ennen kaikkea suuntaa antavia lukuja aviottomien lasten määrästä. Tilastoaineisto on tästä huolimatta riittävän laaja, jotta sen perusteella voidaan arvioida aviottoman syntyvyyden laajuutta ja kehitystä sotilashallintoalueella.

Taulukkoa 1 ja kuviota 1 tarkastellessa huomataan, että aviottomana syntyneiden lasten määrä kasvoi lähes koko miehitysjan ja oli huipussaan vuonna 1943. Kokonaissyntyvyyden laskiessa keväällä 1944 myös avioton syntyvyys hieman laskee. Tästä huolimatta avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus kaikista syntyneistä lapsista oli edelleen erittäin suuri (39%). Syntyvyys oli korkeimmillaan keväällä 1942, jolloin ennen miehitysaikaa alkunsa saaneet raskaudet näkyvät tilastoissa. Alhaisimmillaan syntyvyys oli syksyllä 1942, mihin ovat luultavasti vaikuttaneet kevään 1942 heikko ravintotilanne ja vuodenvaihteessa sotatoimien takia vielä vakiintumattomat olosuhteet. Kokonaissyntyvyys alkaa taas nousta vuoden 1943 aikana. Tähän ovat luultavasti vaikuttaneet suomalaisen sotaväen asettuminen alueelle, ravintotilanteen parantuminen uuden sadon korjaamisen jälkeen syksyllä 1942 sekä olosuhteiden vakiintuminen siviilihallinnon otettua alue komentoonsa vuoden 1942 alkupuolella. Olojen vakiinnuttua myös seurustelu suomalaisten ja paikallisen väestön kesken lisääntyi.⁴¹

Syksystä 1942 alkaen aviottomana syntyneiden lasten osuus kaikista syntyneistä on huomattavan suuri. Avioliiton ulkopuolinen syntyvyys oli sotilashallintoalueella moninkertainen Suomen vastaaviin lukuihin verrattuna. Sotavuosina 1942–1944 avioton syntyvyys oli Suomessa

sotilashallintoviranomaiset välittivät leireille sijoitetusta venäläisestä väestöstä.

³⁹ Mikkola 2004, 197; ”Suomalaiset miehittivät meidän maan” Helsingin sanomat 7.8.2011.

⁴⁰ Leirin nro7 vuosikertomus 1.1.–30.6.1944, Siirtoleirit/ItäKarSE, T5659/137, KA, S.

⁴¹ Katso myös Sinervo 1989, 118–119; Laine 1982, 311; Syrjö 1972, 309–310.

keskimäärin 6,9 prosenttia⁴², kun vastaava keskiarvo Itä-Karjalassa oli 30,5 prosenttia kaikista syntyneistä. Sotilashallintoalueella avioton syntyvyys oli alhaisimmillaan vuonna 1942, jolloin koko vuoden avioton syntyvyys oli 18,2 prosenttiyksikköä. Tällöinkin se oli yli kaksinkertainen Suomen tilastoihin verrattuna. Aviottoman syntyvyyden huippuvuosina 1943 ja 1944 aviottomien lasten suhteellinen osuus kaikista syntyneistä oli sotilashallintoalueella jo yli viisinkertainen Suomeen verrattuna.

Taulukosta 1 huomataan myös se, että syksyllä 1942 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus kaikista syntyneistä kasvaa nopeasti samalla, kun kokonaissyntyvyys laskee. Tämän jälkeen sekä avioton syntyvyys että kokonaissyntyvyys nousevat rinnakkain. Käytännössä jo syksystä 1942 alkaen yhä suurempi osuus kaikista syntyneistä lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella. Aviottoman syntyvyyden korkeisiin lukuihin ovat oletettavasti vaikuttaneet rekisteröimättömissä liitoissa syntyneet lapset, mutta ilmiö selittyy rekisteröimättömillä liitoilla vain osittain, kun otetaan huomioon alueen väestörakenne. Sotilashallintoalueella oli varsin vähän paikalliseen väestöön kuuluneita työikäisiä miehiä. Sen sijaan alueella oleskeli suuri määrä suomalaisia sotilaita ja työvelvollisia. On ilmeistä, että alueen väestörakenne on vaikuttanut syntyvyystilastoihin. Näin ollen suomalaisten miesten läsnäolo alueella näkyy tilastossa sekä kokonaissyntyvyyden kasvuna vuodesta 1943 alkaen että aviottoman syntyvyyden lisääntymisenä syksystä 1942 alkaen.

2.2. Suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset

Aviotonta syntyvyyttä sotilashallinnon eri alueilla sekä suomalaisten sotilaiden osuutta siihen on mahdollista tarkastella lähemmin sotilashallinnon tekemän selvityksen avulla. Sotilashallinnon komento-osaston tekemä selvitys miehitysalueella syntyneistä aviottomista lapsista 1.7.1942–31.12.1943 perustui lastenvalvojien tietoihin alueellaan syntyneistä aviottomista lapsista. Ensimmäiset tiedot pyydettiin heinäkuusta 1942 alkaen ilmeisesti siksi, että haluttiin kartoittaa nimenomaan miehityksen aikana alkunsa saaneet lapset ja suomalaisten miesten osuus asiaan⁴³. Selvityksessä oli tehty tilastollisia katsauksia ja vertailuja alueella syntyneistä aviottomista lapsista

⁴² Vuonna 1942 aviottomana syntyneiden osuus oli kaikista elävänä syntyneistä 6,9 %, vuonna 1943 osuus oli 6,5% ja vuonna 1944 7,4%. Suomen tilastollinen vuosikirja 1946–1947, taulu 44.

⁴³ Keränen 1984, 120.

ja heidän vanhemmistaan. Selvityksessä tarkasteltiin, minkä ikäisiä aviottoman lapsen synnyttäneet naiset olivat ja mitä kansallisuutta ja siviilisäätystä he edustivat. Samalla tarkasteltiin sitä, kenen kanssa naiset seurustelivat ja tilastoitiin lasten isät kansallisuuden mukaan. Avioliiton ulkopuolisten lasten määrää tarkasteltiin puolivuositain sekä alueittain, jolloin oli mahdollista tarkastella avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrällistä kehityksestä ja alueellista aviotonta syntyvyyttä. Näiden tilastojen lisäksi selvityksessä mainittiin kuolleiden lasten määrä, lapsen syntymän jälkeen avioituneiden naisten määrä ja lyhyet maininnat siitä, kuinka aviottomien lasten elatusasiat olivat selvinneet, eli monessako tapauksessa lapsen isä oli tunnustanut isyytensä ja tehnyt elatussopimuksen.

Taulukkoon 2 on koottu sotilashallintoalueella syntyneet aviottomat lapset sotilashallintoesikunnan teettämän selvityksen mukaisesti. Taulukkoon on merkitty syksyn 1942 ja vuoden 1943 aikana aviottomana syntyneet lapset alueittain. Taulukkoon on lisäksi eroteltu omiin sarakkeisiinsa suomalaisten ja tuntemattomaksi jääneiden miesten alulle saattamat lapset. Taulukon ulkopuolelle jäävät isät olivat pääasiassa karjalaisia ja venäläisiä, mutta joukossa oli myös kuusi saksalaista miestä

Taulukko 2. Sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 välisenä aikana syntyneet aviottomat lapset

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen isä	Tuntematon isä
Äänislinna	111	75	12
Aunus	103	69	24
Vitele	48	28	5
Äänisenranta	33	19	7
Teru	22	13	0
Vieljärvi	19	9	4
Soutjärvi	18	2	15
Kontupohja	15	5	2
Äänisniemi	13	7	0
Vaaseni	12	9	2
Munjärvi	7	5	0
Uhtua	5	5	0
Paatene	3	1	1
Porajärvi	3	2	1
Kiestinki	2	2	0
Karhumäki	1	1	0
Yhteensä	418	252	73

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Lastenvalvojien ilmoitusten mukaan aviottomia lapsia oli tarkasteltavana aikana syntynyt 418, mutta aineiston todettiin olevan puutteellinen, sillä väestötoimistojen tietojen mukaan aviottomia lapsia oli syntynyt kyseisenä aikana 445. Vaikka selvityksen aineisto ei ole täydellinen, se on tarpeeksi laaja tarkasteltavaksi, kuten selvityksen laatijakin toteaa. Taulukosta näkee, että avioton syntyvyys oli suurinta Äänislinnan eli Petroskoin alueella ja sotilashallintoalueen eteläosissa, jotka olivat alueen väkirikkaampia alueita. Yli puolella syntyneistä lapsista oli lastenvalvojien tietojen mukaan suomalainen isä, ja kun otettiin huomioon myös tuntemattomiksi jääneet miehet, suomalaisille arveltiin syntyneen noin 300 lasta.⁴⁴ Taulukosta puuttuu Repola, koska alueella ei ollut lastenvalvojien tietojen mukaan syntynyt lapsia avioliiton ulkopuolella. Myös Rukajärvi

⁴⁴ Keränen 1984, 124; Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S

puuttuu todennäköisesti siksi, että alueella ei syntynyt lapsia lainkaan alueen alhaisen väkiluvun takia⁴⁵.

Koska sotilashallinnon tekemä selvitys sisältää vain syksyn 1942 ja vuoden 1943 aikana syntyneet lapset, on taulukkoa syytä täydentää kevään 1942 ja vuoden 1944 osalta. Taulukkoa on mahdollista täydentää lastenvalvojen ylläpitämien aviottomien lasten nimikirjojen ja avioliiton ulkopuolisten raskauksien ilmoituspäiväkirjojen perusteella. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirjaa pidettiin yllä, jotta saataisiin yleiskatsaus viranomaisen valvonnassa olevista aviottomista lapsista. Koska lainsäädäntö velvoitti lastenvalvoja merkitsemään tiedot raskaana olevista naisista ja avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista erityisille lomakkeille, ja koska luetteloiden laatijat pyrkivät välttämään samojen tietojen merkitsemistä moneen luetteloon tai asiakirjaan, näihin aviottomien lasten nimikirjoihin merkittiin tärkeimmät tiedot lapsesta ja äidistä. Lisäksi kirjaan merkittiin tiedot elatusvelvollisesta ja mahdollisesta elatussopimuksesta. Nimikirjan tiedot tuli tarkistaa ja verrata niitä muihin asiakirjoihin ainakin puolen vuoden välein, ellei toisin päätetty.⁴⁶

Kaikilta sotilashallintoalueilta ei ole säilynyt aviottomien lasten nimikirjoja, joiden avulla voitaisiin selvittää suomalaisille miehille syntyneiden lasten määrää. Kontupohjan, Kiestingin ja Karhumäen alueilla ei ole säilynyt lastenvalvojen aviottomien lasten nimikirjoja vaan tiedot taulukkoihin on poimittu alueiden syntymäluetteloista. Lisäksi joidenkin alueiden aviottomien lasten nimikirjoista puuttuu tietoja esimerkiksi kevään 1942 tai 1944 osalta, jolloin niitä on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla, kun se on ollut mahdollista. Kun nimikirjojen tietoja on joutunut täydentämään syntymäluetteloiden tiedoilla, tilastoinnin haasteena ovat olleet eri viranomaisten erilaiset merkintätavat, minkä takia kaikkia tietoja ei ole ollut mahdollista saada. Syntymäluetteloissa kerrotaan vain harvoin tarkempia tietoja lapsen isästä, mistä seuraa se, että vain syntymäluetteloiden tietojen perusteella lapsen isä jää yleensä tuntemattomaksi. Lisäksi tilastoinnissa on saattanut tapahtua myös tulkintavirheitä, koska eri luetteloiden tiedot ovat ristiriitaisia. Syntymäluetteloon aviottomaksi merkitty äiti lapsineen ei aina löydy lastenvalvojen nimikirjoista ja toisinaan lastenvalvojen tietojen mukaan avioton lapsi onkin syntymäluettelossa

⁴⁵ Sama kuin viite 36. Ks. myös Repolan alueen syntymäluettelo, Väestöasiainsto/Repolan AE/ItäKarSE, T9729/51, KA, S.

⁴⁶ Nimikirjaan oli merkittävä jokaisen alueella pysyvästi oleskelevan avioliiton ulkopuolella syntyneen alle 17-vuotiaan lapsen tiedot ja epätäydelliset luettelot avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista tai raskaana olevista naisista tuli täydentää kirkonkirjoista tai siviilirekisteristä hankituilla tiedoilla. Käytännössä ohjetta ei ole todennäköisesti aina noudatettu kirjaimellisesti, vaikka nimikirjoissa onkin pääsääntöisesti tietoja myös ennen miehitysaikaa syntyneistä aviottomista lapsista. Esimerkiksi tiedot elatusvelvollisuuden selvittämisestä ovat usein myös puutteellisia.

merkitty aviolapseksi.

Poimiessani tietoja syntymäluetteloista olen tulkinnut suomalaisen miehen aviottomaksi lapseksi sellaiset tapaukset, joissa isän kansalaisuudeksi oli merkitty suomalainen, ja joissa ammatin kohdalle oli kirjoitettu jokin sotilasarvo, ”työvelvollinen” tai jätetty ammatti merkitsemättä. Aviottomiksi lapsiksi olen laskenut myös kaikki sellaiset tapaukset, joissa sekä avioliitosta että isästä ei ollut lainkaan merkintöjä. Nimikirjojen tietoja kootessani olen päätellyt isäksi ilmoitettujen miesten kansalaisuuden sotilasarvon, vakinaisen asuinkunnan, synnyin- tai asuinpaikan ja miehen nimen perusteella.

Taulukossa 3 on tehty lastenvalvojen asiakirjojen perusteella katsaus sotilashallintoalueella 1.1.1942–31.6.1942 välisenä aikana syntyneistä aviottomista lapsista. Olen ottanut tarkasteluun myös kevään 1942, jotta voin selvittää, syntyikö viranomaisten tietojen mukaan suomalaisten miesten ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten seurustelusta lapsia jo keväällä 1942. Taulukko mukailee sotilashallinnon selvityksessä tehtyä tilastoa, jossa avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset on luokiteltu isäksi ilmoitetun miehen mukaan alueittain. Äänisenrannan alueen tietoja on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla, sillä alueen aviottomien lasten nimikirjassa ei ole merkintöjä keväällä 1942 syntyneistä aviottomista lapsista. Äänisenrannan alueen syntymäluettelon mukaan aviottomia lapsia on kyseisenä aikana kuitenkin syntynyt.

Taulukko 3. Sotilashallintoalueella 1.1.1942–31.6.1942 välisenä aikana syntyneet aviottomat lapset

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen mies	Tuntematon mies	Paikallinen mies
Äänislinna	21	1	5	15
Aunus	3	1	1	1
Vitele	21	0	2	20
Äänisenranta	11	0	3	8
Teru	1	1	0	0
Vieljärvi	6	0	6	0
Soutjärvi	4	0	0	4
Kontupohja	7	0	7	0
Äänisniemi	2	0	0	2
Vaaseni	2	0	0	2
Munjärvi	1	0	1	0
Uhtua	0	0	0	0
Paatene	3	0	3	0
Porajärvi	3	0	0	3
Kiestinki	0	0	0	0
Karhumäki	0	0	0	0
Yhteensä	86	3	28	55

Lähde: Alue-esikuntien aviottomien lasten nimikirjat T 5687, Karhumäen, Kontupohjan, Kiestingin ja Äänisenrannan syntymäluettelot T 5685, KA, S.

Taulukkoa tarkastelemalla voidaan todeta, että suomalaisille sotilaille syntyneet lapset ovat vielä keväällä 1942 olleet yksittäistapauksia, vaikka tuntemattomaksi jääneiden miesten määrä onkin lähes kolmannes kaikista tapauksista. Vuoden ensimmäisellä puoliskolla syntyneistä lapsista vain kolmella oli ilmoitettu olevan suomalainen isä. Keväällä 1942 aviottomana syntyneiden lasten lukumäärään ovatkin vaikuttaneet pääasiassa ennen sodan alkamista ja ennen alueen evakuointia alulle saatetut raskaudet sekä rekisteröimättömissä liitoissa syntyneet lapset. Suomalaisten sotilaiden osuus isäksi ilmoitetuista miehistä kasvaa jo kesäkuukausien 1942 aikana, jolloin vuoden 1941 loppupuolella alkunsa saaneet raskaudet näkyvät lastenvalvojen asiakirjoissa. Tämä näkyy myös siten, että kaikissa niissä kolmessa tapauksessa, joissa keväällä 1942 syntyneen lapsen isäksi

oli ilmoitettu suomalainen mies, lapsi oli syntynyt kesäkuussa.⁴⁷

Avioton syntyvyys oli keväällä 1942 suurinta sotilashallintoalueen eteläosissa, jonne väestö oli suurelta osin keskittynyt. Ainoat tiedossa olevat suomalaisten miesten aviottomat lapset ovat syntyneet niissä sotilashallintoalueen väkirikkaissa osissa, jotka vallattiin jo kesällä ja alkusyksystä 1941. Kun tarkastellaan rintamalinjojen muodostumista ja joukkojen etenemistä syyskesällä 1941, ei ole yllättävää, että keväällä 1942 suomalaisille sotilaille syntyneet aviottomat lapset olivat syntyneet juuri Petroskoin, Aunuksen ja Terun alueilla. Suomalaiset joukot valtasivat Viteleen kylän jo 24.7.1941, jonka jälkeen osastot ryhmittivät puolustukseen Vitele–Vieljärvi-linjalle. Päähyökkäys Syväriä kohti alkoi 4.9. ja Aunus vallattiin jo seuraavana päivänä. Syyskuun 1941 aikana Suomen armeija valtasi alueet Laatokan koillispuolelta ja saapui Petroskoihin 1.10.1941.⁴⁸ Näin ollen Äänislinnan, Aunuksen, Viteleen, Äänisenrannan, Terun ja Vieljärven alueet olivat suomalaisten hallussa jo syys-lokakuusta 1941 alkaen, jolloin suomalaisilla ja paikalliseen väestöön kuuluneilla naisilla oli enemmän ja aiemmin mahdollisuuksia keskinäiseen seurusteluun suomalaisten kanssa, kuin muilla sotilashallinnon alueilla.

Kun lastenvalvojien luetteloista poimittuja tietoja vertaa syntymäluetteloiden tietoihin kevään 1942 osalta, huomataan, että pelkästään lastenvalvojien nimikirjojen perusteella aviottomia lapsia on vähemmän, kuin syntymäluetteloiden perusteella tehdyssä tilastossa. Syntymäluetteloiden tietojen perusteella alueella syntyi kevään 1942 aikana yhteensä 93 lasta. Vaikka taulukkoa on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla niiden alueiden osalta, joista lastenvalvojien luetteloita ei ole säilynyt, luvut eivät ole yhteneväiset. Syynä tähän on mitä todennäköisimmin se, että lastenvalvojat saivat tiedot alueellaan olevista aviottomista lapsista ilmoituksen perusteella. Käytännössä lastenvalvojat saattoivat saada tiedon valvontaansa kuuluvista lapsista vasta lapsen syntymän jälkeen muita viranomaisia myöhemmin. On mahdollista, että kaikki tapaukset eivät koskaan tulleet viranomaisten tietoon. Lastenvalvojien luetteloista myös puuttuu tietoja. Petroskoin läheisyydessä sijaitseva Äänisenrannan alue on yksi esimerkki alueesta, jossa lastenvalvojan luettelot ja väestötoimiston syntymäluettelot ovat keskenään ristiriitaisia. Äänisenrannan alueen lastenvalvojan luettelossa ei ole lainkaan keväällä 1942 syntyneitä aviottomia lapsia, vaikka alueen syntymäluettelon mukaan avioliiton ulkopuolella on kuitenkin syntynyt jopa 11 lasta. Myös

⁴⁷ Näistä tapauksista Terun alueella syntyneen lapsen isä oli tuntematon suomalainen sotilas ja Aunuksen alueella syntyneen lapsen isästä tiedettiin vain etunimi. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirja, Sosiaalitoisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/27, Sosiaalitoisto/Terun AE/ItäKarSE, T5687/55, Sosiaalitoisto/Äänislinnan AE, ItäKarSE, T 5687/84, KA, S.

⁴⁸ Jouko 2002, 78–80, 84–85; Liene 2002, 56–57, 59.

sotilashallinnon komento-osaston tekemässä selvityksessä todettiin, että lastenvalvojien luettelot eivät ole täysin kattavia, kun niitä verrataan väestötoimiston syntymäluetteloihin.⁴⁹ Onkin luultavaa, että kaikki alueella syntyneet aviottomat lapset eivät olleet lastenvalvojien valvonnan alla.

Seuraavaksi onkin syytä täydentää tietoja vuoden 1944 osalta. Taulukkoon 4 on merkitty sotilashallintoalueella keväällä 1944 syntyneet lapset edellisten taulukoiden mukaisesti. Taulukkoa on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla niiden alueiden kohdalla, joissa aviottomien lasten nimikirjoja ei ole säilynyt. Äänisniemen, Munjärven ja Paateneen alueiden nimikirjoihin ei ole merkitty lapsia vuodelle 1944 lainkaan, vaikka alueiden syntymäluetteloiden mukaan avioliiton ulkopuolella on syntynyt lapsia. Myös näiden alueiden kohdalla taulukkoa on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla.

⁴⁹ Aviottomien lasten nimikirja, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T5687/80; Äänisenrannan syntymäluettelo, Väestöasiainsto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T5685/98; Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltosto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Taulukko 4. Sotilashallintoalueella 1.1.1944–31.6.1944 välisenä aikana syntyneet aviottomat lapset⁵⁰

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen mies	Tuntematon mies	Paikallinen mies
Äänislinna	41	24	3	14
Aunus	38	28	7	3
Vitele	19	7	6	6
Äänisenranta	13	6	4	3
Teru	5	3	0	2
Vieljärvi	8	3	3	2
Soutjärvi	12	9	1	2
Kontupohja	10	0	10	0
Äänisniemi	22	8	14	0
Vaaseni	5	5	0	0
Munjärvi	2	0	2	0
Uhtua	1	0	1	0
Paatene	3	0	3	0
Porajärvi	1	1	0	0
Kiestinki	0	0	0	0
Karhumäki	1	0	1	0
Yhteensä	181	94	55	32

Lähde: Alue-esikuntien lastenvalvojien nimikirjat T5687, Munjärven, Paateneen ja Äänisniemen syntymäluettelot T 5685, KA, S.

Taulukko osoittaa, että avioton syntyvyys oli myös keväällä 1944 suurinta Petroskoissa ja Aunuksen alueella, joissa myös suomalaisesta miehestä alkunsa saaneiden raskauksien osuus on suurin. Kaiken kaikkiaan 94 tapauksessa syntyneen lapsen isäksi oli ilmoitettu suomalainen mies, mutta luku on todennäköisesti jonkin verran suurempi, kun otetaan huomioon tuntemattomaksi jääneiden miesten osuus. Myös muissa alueen eteläisissä osissa aviottoman syntyvyys on suurta. Avioliiton

⁵⁰ Olen tarkastellut suomalaisille sotilaille syntyneitä aviottomia lapsia myös teoksessa Ulkomaalaisten sotilaiden lapset, Osa II (2011), s. 273–296. Tässä artikkelissa olen laatinut vastaavanlaisen taulukon, jossa tarkastelen suomalaisille sotilaille syntyneitä lapsia. Aikaisempaan työhön verrattuna nyt tehdyssä taulukossa Äänislinnan alueelle on merkitty yhteensä 41 aviottomaa lasta, joista 24 tapauksessa isäksi on ilmoitettu suomalainen mies. Näin ollen tapauksia on aikaisempaan verrattuna yksi lisää. Syy siihen on se, että aineistoja ristikkäin vertaamalla Äänislinnan alueelta löytyi vielä yksi sellainen tapaus, jossa pian syntymän jälkeen kuolleen lapsen syntymäaikaa ei ollut merkitty luetteloihin, mutta aineistoja yhdessä tarkastelemalla oli mahdollista todeta, että ko. lapsi oli syntynyt keväällä 1944, ja että lapsen isä oli suomalainen sotilas. Ks. Koponen ja Laine 2011.

ulkopuolinen syntyvyys kasvaa Äänisniemen alueella aikaisempaan verrattuna. Osasyynä tähän saattaa olla myös se, että Äänisniemen osalta tiedot on poimittu syntymäluettelosta, johon on vuoden 1944 kohdalla tehty poikkeuksellisesti varsin paljon merkintöjä lapsen isästä. Näin ollen muutos selittyisi osittain lastenvalvojien nimikirjojen puutteilla ja eri viranomaisten erilaisella tiedonsaannilla. Lastenvalvojien luettelot täydentyivät viiveellä muihin lähteisiin verrattuna⁵¹.

Taulukoista käy ilmi, että suurin osa aviottomista lapsista syntyi sotilashallintoalueen eteläosissa, jotka olivat miehitysalueen väkirikkaimpia ja tiheimmin asuttuja alueita. Aviottomia lapsia syntyi eniten alueilla, joissa suomensukuinen väestö oli enemmistönä. Ilmiönä aviottomat lapset näyttäisi olleen erityisesti asutuskeskusten ongelma⁵². Yksi tällainen asutuskeskus oli Äänislinna, eli Petroskoi, joka oli Itä-Karjalan väkirikkain kaupunki, kun asukaslukuun lasketaan myös leireissä ollut väestö.⁵³ Siellä myös suomalaisten miesten ja paikallisten naisten seurustelu näyttäisi olleen yleistä, sillä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus oli 45 % (178) kaikista vuosina 1941–1944 syntyneistä ja useimmiten isäksi todettiin suomalainen sotilas. Myös sovintotuomarin käsittelyyn tulleiden tapausten määrä (62) osoittaa aviottomien lasten määrän olleen Äänislinnassa suuri, sillä sen lisäksi, että tapauksia oli määrällisesti eniten, niitä oli eniten myös väkilukuun suhteutettuna. Toiseksi eniten aviottomien lasten elatusasioita (42) käsiteltiin Aunuksen alueella ja yhteensä lähes puolet kaikista käsittelyyn tulleista 231 aviottomien lasten elatusta koskevasta oikeusasasiosta käsiteltiin Äänislinnan ja Aunuksen alueilla. Aviottomien lasten elatusta koskevia oikeusasasioita käsiteltiin keskimääräistä vähemmän alueilla, joissa asui huomattava venäläinen väestö.⁵⁴

Jotta voitaisiin arvioida suomalaisille syntyneiden aviottomien lasten määrää, on syytä koota tietoja yhteen. Taulukkoon 5 olen koonnut sotilashallintoalueella syntyneet aviottomat lapset 1.1.1942 – 30.6.1944 välisenä aikana isäksi ilmoitetun miehen tietojen perusteella.

⁵¹ Sosiaalihuollon kortistojen ja lastenvalvojien luetteloiden ylläpidosta on huomautettu sosiaalihuoltotarkastajan suoritettua eri alueilla tarkastukset kesällä 1943. Tarkastuskertomuksissa huomattiin myös se, että esimerkiksi juuri aviottomien lasten nimikirjat olivat osin puutteellisia, vaikka esimerkiksi aviottomien lasten määrät ja nimitiedot makaajista olisivat olleet lastenvalvojan tiedossa. Katso sosiaalihuoltotarkastajan tarkastuskertomukset, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

⁵² Keränen 1984, 124.

⁵³ Laine 1982, 111.

⁵⁴ Elsinen 1979, 202-204; Keränen 1984, 124; Kulomaa 1989, 136; Laine 1982, 312–313.

Taulukko 5. Sotilashallintoalueella 1.1.1942–30.6.1944 syntyneet aviottomat lapset

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen mies	Tuntematon mies	Muu
1/1942 - 6/1942	86	3	28	55
7/1942 - 12/1943	418	252	73	93
1/1944 - 6/1944	181	94	55	32
Yhteensä	685	349	156	180

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltosto/ItäKarSE, T7341/6, alue-esikuntien lastenvalvojien nimikirjat T5687, syntymäluettelot T 5685,KA, S.

Näin koottujen tietojen mukaan suomalaisista miehistä syntyi miehitysaikana 349 aviotonta lasta. Kaikista syntyneistä jopa 156 tapauksessa lapsen isä jäi tuntemattomaksi. Muissa tapauksissa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isäksi todettiin useimmiten paikalliseen väestöön kuulunut karjalainen tai venäläinen mies. Äänisniemen alueella lapsen isän kansalaisuudeksi oli usein merkitty myös ukrainalainen. Lastenvalvojien tietojen mukaan syksystä 1942 alkaen yli puolet kaikista avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista sai alkunsa suhteista suomalaisten kanssa. Luku on kuitenkin todellisuudessa oltava suurempi, kun otetaan huomioon tuntemattomaksi jääneiden isien suuri määrä. Sotilashallinnon selvityksessä tehty arvio kaikista suomalaisille sotilaille syntyneistä lapsista vuoden 1943 lopussa oli noin 300. Tämä luku sisältää 252 sellaista tapausta, joissa lapsen isäksi oli ilmoitettu suomalainen mies, minkä lisäksi arvioon on lisätty noin kaksi kolmasosaa tuntemattomaksi jääneistä miehistä, joiden on arvioitu olleen suomalaisia. Tämä arvio on uskottava, kun tiedetään, että valtaosa miehitetyn alueen paikallisesta miesväestöstä oli armeijassa tai poissa alueelta. Lastenvalvojien luetteloiden mukaan suomalaisille miehille syntyneitä aviottomia lapsia oli lisäksi syntynyt kevään 1942 ja 1944 aikana yhteensä 97. Kun lukuun vielä lisätään sotilashallinnon teettämän selvityksen esimerkkiä noudattaen noin kaksi kolmasosaa keväällä 1944 syntyneistä lapsista, on näin arvioitu kokonaisluku suomalaisille miehille syntyneistä lapsista lähellä 450 syntynyttä lasta. Kokonaisarviossa on kuitenkin otettava vielä huomioon se, että kaikki keväällä 1944 alkunsa saaneet raskaudet eivät olleet viranomaisten tiedossa suomalaisten evakuoissa alueen.

Lastenvalvojilla oli keväällä 1944 tiedossaan 26 suomalaisista miehistä alkunsa saaneita

raskaustapausta⁵⁵, mutta luvun on täytynyt olla todellisuudessa suurempi, sillä raskaudet ovat tulleet viranomaisten tietoon viiveellä, ja tieto avioliiton ulkopuolisesta raskaudestakin on toisinaan tullut viranomaisten tietoon vasta lapsen synnyttyä. Myös raskaana oleva nainen toteaa raskaudentilansa usein vasta, kun raskaus on kestänyt jo useita viikkoja, joten osa tapauksista on todennäköisesti tullut asianosaisten tietoon vasta suomalaisten jo lähdettyä alueelta. Kun vielä muistetaan, että nimikirjat eivät todennäköisesti sisältäneet tietoja kaikista aviottomana syntyneistä lapsista, eikä lastenvalvojen valvonnassa ollut leireillä syntyneitä lapsia, voidaan suomalaisista sotilaista arvioida lähteiden perusteella syntyneen ainakin noin 500 lasta miehitysaikana⁵⁶. Tämäkin arvio on vielä varsin varovainen, ja on syytä muistaa, että se perustuu sellaisiin luetteloihin, jotka jo tilastojen lähteenä ovat osittain puutteellisia ja toisinaan ristiriitaisiakin. Joudun toteamaan, että suomalaisille sotilaille syntyneiden lasten lukumäärää on vaikea arvioida, ja että arvioni on ennen kaikkea suuntaa antava kuvaus tällaisten lasten määrästä, jonka ei ole tarkoituskaan olla tarkka tai kiistaton lukumäärä suomalaisille miehille syntyneistä lapsista Itä-Karjalassa. Tällaista lukua ei todennäköisesti pystytä edes antamaan.

2.3. Aviottomien lasten äidit ja isät

Eri lähteiden mukaan sotilashallintoalueella syntyi vuosien 1942–1944 välisenä aikana noin 700 lasta avioliiton ulkopuolella. Lähteiden perusteella voidaan arvioida, että ainakin kahdella kolmasosalla näistä lapsista olisi ollut suomalainen isä. Mitä muuta voidaan saada selville aviottomien lasten vanhemmista? Kun aviottomasta syntyvyydestä tehtiin selvitys vuoden 1943 lopussa, kysymystä pidettiin erittäin tärkeänä ja ajankohtaisena siksi, että avioton hedelmällisyys oli selvityksen teon ajankohtana ”*tavattoman suuri*” ja ”*jatkovasti kasvamassa*”. Aviottomien lasten

⁵⁵ Aunuksen, Soutjärven ja Äänislinnan alueelta on säilynyt lastenvalvojen aineistoista raskaana olevien naisten ilmoituspäiväkirjoja. Näiden tietojen mukaan kevät-kesällä 1944 suomalaisille miehille oli raskaana 11 naista Aunuksessa, minkä lisäksi lastenvalvojan tiedossa oli kolme raskaustapausta paikalliselle miehelle ja kaksi sellaista raskaustapausta, joissa makaaja oli tuntematon. Raskaustapauksia oli huomattavan paljon Äänislinnan alueella, jossa lastenvalvojan tiedossa oli 13 naista, jotka olivat ilmoittaneet lapsen isäksi paikalliseen väestöön kuuluvan miehen, ja vain yksi sellainen tapaus, jossa makaaja oli tuntematon. Soutjärven alueella oli keväällä 1944 tiedossa kaksi raskaustapausta suomalaiselle miehelle. Aviottomien lasten ilmoituspäiväkirja ja nimikirja, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/26–27; Avioliiton ulkopuolisten raskauksien ilmoituspäiväkirja ja aviottomien lasten nimikirja, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/49, T5687/53; Aviottomien lasten ilmoituspäiväkirja, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/86, KA, S.

⁵⁶ Myös muita arvioita on esitetty. Katso Kauppala 2011.

määrän lisäksi selvitys antaa käsityksen siitä, keitä olivat ne paikalliset naiset, jotka synnyttivät aviottoman lapsen. Samalla tarkasteltiin sitä, kenen kanssa naiset seurustelivat ja tilastoitiin lasten isät kansallisuuden mukaan. Näiden tilastojen lisäksi selvityksessä mainittiin kuolleiden lasten määrä, lapsen syntymän jälkeen avioituneiden naisten määrä ja lyhyet maininnat siitä, kuinka aviottomien lasten elatusasiat olivat selvinneet, eli monessako tapauksessa lapsen isä oli tunnustanut isyytensä ja tehnyt elatussopimuksen.⁵⁷

Taulukoissa 6 ja 7 on esitetty sotilashallinnon selvityksessä laaditut tilastot aviottomana syntyneiden lasten vanhemmista saaduista tiedoista. Taulukkoon 6 on jaoteltu selvitysajankohtana syntyneet lapset äidin iän ja siviilisäädyn mukaan. Taulukossa 7 on samat tapaukset äidin kansallisuuden ja isästä saatujen tietojen mukaan jaoteltuna.

Taulukko 6 Aviottomat lapset Itä-Karjalassa äidin iän ja siviilisäädyn mukaan 1.7.1942-31.12.1943

Ikä	Naimaton	Naimisissa	Leski	Eronnut	Ei tietoa	Yht.
-19	8	-	-	-	-	8
20 - 24	70	16	3	2	1	92
25 - 29	33	52	13	3	2	103
30 - 34	23	94	22	6	-	145
35 - 39	7	33	7	6	-	53
40 -	1	10	6	-	-	17
Yhteensä	142	205	51	17	3	418

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.42–31.12.43 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Taulukko 7 Aviottomat lapset Itä-Karjalassa äidin kansallisuuden ja isästä saatujen tietojen mukaan 1.7.1942-31.12.1943

Äiti	Isä					Yht.
	Suomalainen	Saksalainen	Paikallinen	Sotavanki	Ei tietoa	
Kansallinen	202	6	50	4	61	323
Epäkansallinen	50	-	32	1	12	95
Yhteensä	252	6	82	5	73	418

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.42–31.12.43 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

⁵⁷ Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Selvityksessä huomattiin, että noin puolet aviottomien lasten äideistä oli 30 vuotta täyttäneitä tai naimisissa olevia naisia, joiden miehet olivat poissa alueelta. Suurin yksittäinen aviottomien äitien ryhmä olivat naimisissa olevat 30–34 -vuotiaat naiset. Naimattomista naisista noin puolet oli 20–24 -vuotiaita. Tätä vanhemmissa ikäryhmissä naimattomien naisten osuus aviottomista äideistä laskee nopeasti. Yli 25-vuotiaista aviottomista äideistä suurempi osa on siis solminut avioliiton jo kerran elämässään. Aunuksen alueen väestöhistoriallinen tutkimus ennen 1900-luvun alkuvuosia osoittaa, että keskimääräinen avioitumisikä talonpoikais- ja kaupunkilaismiehillä oli noin 24 vuotta. Sulhasen ja morsiamen välinen ikäero on ollut keskimäärin noin kolme vuotta. Avioitumisikä ennen 1920-lukua on siis ollut alueella suhteellisen korkea ja avioituminen on tyypillisesti tapahtunut 25 ikävuoteen mennessä⁵⁸. Sotilashallinnon selvityksessä tiedot aviottomien äitien siviilisäädystä näyttävät jakautuvan aiemman avioitumiskäyttäytymisen mukaan. Sotilashallinnon selvityksen ja väestöhistoriallisen tutkimuksen perusteella voidaan arvioida, että avioituneisuus ei miehitykseen jääneen väestön kohdalla ole todennäköisesti poikennut juurikaan aiemmasta. Suurin osa naimattomista naisista on siten kuulunut alle 25-vuotiaiden ikäryhmään. Voidaankin olettaa, että keväällä 1944 synnyttäneet äidit ovat siviilisäädyltään jakautuneet jotenkikin sotilashallinnon selvitystä vastaavalla tavalla.

Kansallisuutta tarkasteltaessa aviottomat lapset jakautuivat siten, että 418 tapauksesta 323 olivat sellaisia, joissa lapsen synnyttänyt nainen kuului kansalliseen väestöön. Suomalaisten miesten seurustelukumppani kuului siis useimmiten kansalliseen väestöön. Kansallisen väestön suureen osuuteen ovat saattaneet vaikuttaa monet tekijät, joista yksi on se, että suuri osa venäläisestä väestöstä oli leireissä, eikä heillä juuri ollut samanlaisia mahdollisuuksia seurusteluun kuin kansallisella väestöllä. Seurustelukumppanin valintaan on saattanut vaikuttaa osittain myös se, että seurustelua venäläisten kanssa ei sotilashallinnossa pidetty suotavana.⁵⁹ Ideologisella tasolla seurustelua venäläisten kanssa ei ole suvaittu, mutta todellisuuden on täytynyt olla monimuotoisempi, eikä ihanne ole välttämättä vaikuttanut kahdenkeskisiin suhteisiin. Venäläisen väestön kanssa seurustelua ovat vaikeuttaneet ehkä myös kielivaikeudet, mutta niiltä ei välttytty kansallisenkaan väestön kohdalla, joka puhui äidinkielenään karjalaa, vepsää ja muita suomensukuista kieliä. Valistusupseerit raportoivat suomen kielen ymmärtämisen tuottavan jatkuvasti vaikeuksia paikalliselle väestölle⁶⁰. Ymmärtämisen vaikeudet puolin ja toisin näkyvät

⁵⁸ Kaschenko 2003, 29–30.

⁵⁹ Keränen 1984, 124; Laine 1982, 312–313, Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

⁶⁰ Salminen 1976, 137–138.

myös kuulustelupöytäkirjoissa, joihin kuulustelija on toisinaan kirjannut, että kuulusteltavan suomen kielen taito on heikko tai puutteellinen⁶¹.

Pertti Elsinen on havainnut, että aviottomien lasten elatusta koskevia oikeusasioita käsiteltiin keskimääräistä vähemmän alueilla, joissa asui huomattava venäläinen väestö. Tämä viittaa siihen, että venäläiset naiset solmivat seksuaalisia suhteita suomalaisten miesten kanssa harvemmin kuin kansalliseen väestöön kuuluneet naiset, sillä valtaosassa tapauksista isä oli suomalainen⁶². Pekka Kauppala sen sijaan toteaa artikkelissaan, että suomalaiset seurustelivat yhtä paljon kansalliseen ja epäkansalliseen väestöön kuuluneiden naisten kanssa, kun syntyneiden lasten lukumäärä suhteutetaan leirien ulkopuolella asuvan väestön kansallisuusjakaumaan⁶³. On huomattava, että seurustelussa on todennäköisesti ollut jonkin verran alueellisia eroja, vaikka lukemat viittaisivatkin siihen, että suomalaiset ovat solmineet seksuaalisia suhteita yhtä usein eri kansallisuusryhmään kuuluneiden naisten kanssa koko sotilashallintoaluetta tarkasteltaessa. Alueellisiin eroihin on saattanut vaikuttaa myös väestön liikkuvuus ja väestömäärän vaihtelut eri alueilla.

Vaikka sotilashallinnon selvitys antaa arvokkaita tietoja aviottomien lasten vanhemmista, sen puutteita on ajallinen rajaus. Aviottomista lapsista ja heidän vanhemmistaan ei saa luotettavaa kokonaiskuvaa koko miehitysajalta, ja tilastot kaipaavatkin täydennystä. Valitettavasti säilyneiden lähteiden perusteella ei ole mahdollista laatia taulukkoa, jonka avulla voisi tarkastella aviottoman lapsen synnyttäneitä naisia iän ja siviilisäädyn mukaan jaoteltuna. Synnytysluetteloista ja aviottomien lasten nimikirjoista ei voi luotettavasti poimia äitien siviilisäätystä koskevia tietoja. Syntymäluetteloihin on kyllä merkitty avioliiton solmimisvuosi, mutta ilman lisätietoja näiden luetteloiden perusteella ei ole mahdollista selvittää, onko kyse leskestä vai avioituneesta naisesta, jonka mies on pois alueelta. Sen sijaan yksittäisiltä alueilta tällaiset tiedot olisi mahdollista koota nimikirjojen, syntymäluetteloiden, kuulustelupöytäkirjojen ja muiden säilyneiden asiakirjojen, kuten haastanomusten, tietoja vertailemalla.⁶⁴ Ilmeisesti lastenvalvojat ovat poimineet pyydyt tiedot sotilashallinnon teettämää selvitystä varten erillisiltä lomakkeilta, joihin kirjattiin nimikirjojen lisäksi tiedot raskaana olevista naisista ja isäksi ilmoitetuista miehistä. Näitä

⁶¹Kuulustelupöytäkirja 23.5.1943, 22.7.1943 ja 24.10.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/54; kuulustelupöytäkirja 15.2.1944, Äänisniemen alueen lastenvalvoja/ItäKarSE, T13725/65, KA, S.

⁶²Elsinen 1979, 202–204.

⁶³Kauppala 2011, 311 – 312.

⁶⁴Käytännössä tällainen tietojen ristiinvertailu on mahdollista vain Aunuksen alueella, jossa lastenvalvojien aineistot ovat paitsi hyvässä järjestyksessä myös sisältävät virkatodistuksia ynnä muita vastaavia tietoja vanhemmista. Lisäksi Aunuksen alueen lastenvalvojan ja sosiaalitoimiston aineistot ovat monella tapaa kattavat ja sisältävät useampia sellaisia asiakirjaryhmiä, joiden perusteella on mahdollista selvittää aviottoman lapsen vanhempien taustoja.

lomakkeita ei juuri ole säilynyt, vaan ainoastaan yksittäisiä lomakkeita löytyy lastenvalvojien muiden asiakirjojen joukosta.

Taulukossa 8 tarkastelen avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia äidin iän mukaan jaoteltuna. Koska aviottomien lasten nimikirjoihin ei ole merkitty äitien siviilisäätyä, eikä syntymäluetteloistakaan tietoa ole mahdollista poimia luotettavasti, jätän selvityksestä poiketen äidin siviilisäädyn tässä kohtaa tarkastelun ulkopuolelle. Hyödynnän sotilashallinnon selvityksessä kerättyjä tietoja ja täydennän niitä kevään 1942 ja 1944 osalta. Vaikka selvityksen tietojen todettiinkin olevan puutteelliset, on niiden pohjalta laaditun taulukon kokonaisjoukko tarpeeksi laaja johtopäätösten tekemiseksi. Koska eri luetteloiden tiedot ovat ristiriitaiset, on käytännössä mahdotonta laatia täysin aukoton katsaus aiheeseen. Sotilashallinnon selvityksessä tehtyjen tilastojen pohja-aineisto on omia aineistoja monipuolisempi, ja pidän siksi järkevänä hyödyntää jo laadittua tilastoaineistoa niiltä osin, kuin se on mahdollista.

Taulukko 8 Avioliiton ulkopuolella 1.1.1942 – 31.6.1944 syntyneet lapset äidin iän mukaan jaoteltuna

Ikä	1.1.1942 31.6.1942	-	1.7.1942 31.12.1943	-	1.1.1944 31.6.1944	-	Yhteensä
-19	5		8		5		18
20 - 24	27		92		48		167
25 - 29	23		103		40		166
30 - 34	23		145		52		220
35 - 39	6		53		25		84
40 -	-		17		9		26
Ei tietoa	2		-		2		4
Yhteensä	86		418		181		685

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista, Sosiaalihuoltosto/ItäKarSE, T7341/6, alue-esikuntien lastenvalvojien nimikirjat T5687, KA, S

Taulukkoa tarkastelemalla huomataan, että suurin osa aviottoman lapsen synnyttäneistä äideistä oli 20–35 -vuotiaita naisia. Suurin yksittäinen synnyttäneiden ryhmä oli 30–34 -vuotiaat, joita on kolmannes synnyttäneistä äideistä. Yli 34 -vuotiaita äitejä on joukossa vähemmän, mutta hekin muodostavat noin vajaan viidenneksen kaikista synnyttäneistä. Kun muistetaan, että enemmistö aviottomista äideistä oli sotilashallinnon selvityksen mukaan avioituneita, leskiä tai eronneita naisia, voidaan todeta, että suurin osa aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista on siten aloittanut

sukupuolielämän ennen miehitysaikaa. Sen sijaan alle 20-vuotiaiden ja hyvin nuorten äitien lukumäärä on pieni, vain 2,6 prosenttia kaikista synnyttäneistä. Nuorimmat synnyttäneistä äideistä ovat olleet 17-vuotiaita, mutta näitä tapauksia on vain muutama. Aviottomien lasten jakautuminen äidin iän mukaan viittaa siihen, että kovin nuoret tytöt eivät antautuneet seksuaalisiin suhteisiin. Vaikka miehitystila antoikin nuorille naisille enemmän vapauksia yhteisön seksuaalisen kontrollin ulkopuolella, voidaan olettaa, että yhteisön vanhemmat naiset ovat kuitenkin pyrkineet kontrolloimaan ja valvomaan tyttöjen seksuaalista aktiivisuutta jossain määrin. Mahdollisuus saada seksuaalisia vapauksia yhteisön kontrollin ulkopuolella on todennäköisesti koskettanut läheisemmin sukupuolielämän jo aloittaneita naisia. Lisäksi on muistettava, että aviottomien lasten vanhempia tarkastelemalla päästään tutkimaan vain sellaista seurustelua, jossa seurustelusta on syntynyt lapsi. Vaikka nuoretkin tytöt ovat todennäköisesti seurustelleet alueella oleskelevien suomalaisten kanssa, siitä ei ole jäänyt kirjallisia lähteitä, joiden avulla asiaa voisi tutkia.

Vaikka varsin pieni osa aviottomista äideistä on nuoria naisia, ovat sotilashallintoviranomaiset olleet huolissaan nuorten naisten ja tyttöjen käyttäytymisestä. Sosiaalitoimiston asiakirjoissa on aloite nuorisovalvojan asettamisesta Kontupohjaan, jossa sotilaiden läsnäolo oli villinnyt nuoria naisia. Työmahdollisuuksia ei juurikaan voitu järjestää alueen pohjoiskylien asukkaille kotipaikkakunnallaan, joten työvoimaa oli ollut pakko siirtää Kontupohjaan. Tästä seurasi se, että varsinkin nuoriso oli joutunut kauaksi kodeistaan. Koska yhteismajoitusta ei voitu järjestää, asuivat nuoret muutaman hengen kokoonpanoissa asunnoissa eri puolilla kaupunkia, ja kun kyseessä oli varuskuntakaupunki, oli kaupungissa satoja sotilaita. Alue-esikuntien vastaavat viranomaiset eivät käytännössä pystyneet valvomaan nuorten kotielämää, joten sotapoliisipartiot suorittivat kodeissa tarkastuksia, mutta valvonnan määrä oli vähäinen, minkä todettiin johtaneen ei-toivottuihin seurauksiin. Asiaan pyrittiin vaikuttamaan kielloin, mutta riittämättömän valvonnan takia käskyt jäivät käytännössä tehottomiksi. Viranomaiset olivat huolissaan erityisesti sotilaiden tuhoisasta vaikutuksesta tyttöjen siveellisyydelle, mutta varuskuntakaupungin huono vaikutus myös nuoriin miehiin oli suuri. Alueella esiintyi juopottelua ja kurittomuutta sekä ainakin yksi sellainen tapaus, jossa nuori nainen ja suomalainen sotilas elivät rekisteröimättömässä liitossa. Viranomaisten huolen lisäksi nostettiin esiin äitien huoli tyttäristään. Kun tieto rekisteröimättömästä liitosta saavutti nuorten vanhemmat, kerrotaan aloitteessa äitien säikähtäneen ja aikoneen joukoittain lähteä varoittamaan ja varjelemaan tyttäriään yhdyselämältä sotilaiden kanssa.⁶⁵ Sotilaiden vaikutus nuorten naisten käyttäytymiseen näkyi myös niillä alueilla, joissa saksalaiset sotilaat oleskelivat

⁶⁵ Aloite nuorisovalvojan saamisesta Kontupohjaan 17.1.1944, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE T 7641/6, KA, S.

Pohjois-Suomessa. Ongelma oli kuitenkin myös valtakunnallinen, sillä ”siveellisesti villiintyneitä tyttöjä” oli kaikkialla ja erityisesti niillä paikkakunnilla, joilla oli sotilasmajoitusta. Nuoret naiset hakivat hauskanpitoa ja myös alkoholin käyttö oli lisääntynyt. Ankarista varoituksista ja kielloista huolimatta huvittelu ja sotilaiden seura kiinnostivat vastustamattomasti, sillä saihan muuttunut tilanne aikaan sen, että paikkakunnalla oli yllättäen suuri määrä kiinnostavia nuoria miehiä. Esimerkkejä vastaavanlaisesta käytöksestä löytyy esimerkiksi myös Norjasta, joten ilmiö lienee yleinen kaikkialla sota-alueilla.⁶⁶

Synnyttäneiden äitien ikäjakauman lisäksi on syytä tarkastella äitien lapsilukua. Tiedot on mahdollista poimia syntymäluetteloista, joihin on merkitty, monesko voimassa olevasta avioliitosta tai avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi on kyseessä. Luvussa oli otettu huomioon kaikki äidille syntyneet lapset mukaan lukien kuolleet ja kuollessaan syntyneet lapset. Koska lähteenä ovat nimikirjojen sijasta vain syntymäluettelot, on tarkasteltava kokonaisjoukko aiempaa suurempi. Taulukkoon 9 on koottu avioliiton ulkopuolella synnyttäneet äidit lapsiluvun mukaan.

Taulukko 9 Avioliiton ulkopuolella 1.1.1942–30.6.1944 synnyttäneiden äitien lapsiluku

Monesko lapsi	lkm
Ensimmäinen	453
Toinen	112
Kolmas	60
Neljäs	21
Viides	18
Kuudes	7
Seitsemäs +	6
Ei tietoa	19
Yhteensä	696

Lähde: Syntymäluettelot T 5685, KA, S.

Taulukosta huomataan, että miehitysaikana avioliiton ulkopuolella synnyttäneistä naisista yli kaksi kolmasosaa oli ensisynnyttäjiä. Koska joukossa oli 11 kaksosparia, on äitien lukumäärä 696 lapsiluvun ollessa 707. Kaksosparien kohdalla lapsiluku on laskettu myöhemmin syntyneen lapsen mukaan siten, että jos äiti sai ensisynnyttäjänä kaksoset, on hän laatimassani taulukossa kahden lapsen huoltaja. Taulukkoja 8 ja 9 vertaamalla huomaamme, että ensisynnyttäjien ikä on usein ollut varsin korkea. Yli kaksi kolmasosaa aviottomista äideistä synnytti ensimmäisen lapsensa, ja

⁶⁶ Junila 2000, 258; Junila 2006, 248–249.

ikäjakaumaan verrattaessa huomataan, että kaikki alle kolmekymmentävuotiaat äidit mahtuvat ensisynnyttäjien joukkoon. Koska lähes puolet synnyttäneistä naisista oli naimisissa olevia naisia, on moni ensisynnyttäjänkin ehtinyt ennen miehitystä solmia avioliiton, josta ei kuitenkaan ole syntynyt lapsia. Tämä näkyy myös kuulustelupöytäkirjoissa, joissa useamman kuulusteltavan tietoihin on merkitty, että solmittu avioliitto on ollut lapseton⁶⁷.

Alueella aviottoman lapsen synnyttäneiden tai avioliiton ulkopuolella raskaana olevien naisten joukossa oli myös sellaisia yksittäistapauksia, joissa lapsen äiti oli suomalainen. Kaksi tällaista tapausta sattui Äänislinnassa ja olivat sellaisia, joissa työvelvollisena työskennellyt suomalainen nainen tuli raskaaksi suomalaiselle sotilaille. Molemmissa tapauksissa nainen poistettiin alueen lastenvalvojan luetteloista Suomeen siirtymisen vuoksi, jonka seurauksena asia siirtyi naisen kotikunnan lastenvalvojan hoidettavaksi. Yhdessä tapauksessa suomalaiselle pariskunnalle oli syntynyt avioton lapsi, mutta lapsen äiti pyysi, että viranomaiset pidättäytyisivät toimenpiteistä, koska pari oli avioitumassa. Lisäksi aineistosta löytyi yksi sovintotuomarin päätös, jossa käsitellään lottana toimineen suomalaisen naisen ja samassa yksikössä palvelleen sotilaan aviottoman lasten elatusasiaa⁶⁸.

Enemmistö isäksi ilmoitetuista miehistä oli suomalaisia. Mitä tietoja suomalaisista isistä on mahdollista saada? Lastenvalvojen luetteloiden perusteella voidaan jaotella isäksi ilmoitetut suomalaiset miehet sotilasarvon tai miehen muun sotatoimialueella suorittaman tehtävän perusteella. Juurikaan muita tietoja isäksi ilmoitetuista miehistä ei voida kattavasti saada, kuin yksittäisiltä alueilta.

⁶⁷ Esim. kuulustelupöytäkirja 21.5.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29, KA, S.

⁶⁸ Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirja, kuulustelupöytäkirja 10.1.1944 ja 28.10.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE, T5687/85 ja T 5687/94; pöytäkirja Karhumäen alueen sovintotuomarin istunnosta 18.5.1944 (1§/1944), Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6,KA, S.

Taulukko Aviottomat lapset 1.1.1942–31.6.1944 suomalaisesta isästä saatujen tietojen mukaan jaoteltuna

Miehen tiedot	lkm
Miehistöarvot	
sotamies	168
korpraali	35
matruusi	1
sotilaspoliisi	3
Aliupseeriarvot	
alikersantti	35
kersantti	23
vääpeli	5
Upseeriarvot	
vänrikki	1
luutnantti	3
Muut	
sotilasvirkailija	1
työvelvollinen	30
työnjohtaja	2
suom. sotilas	11
suom. mies	28
Yhteensä	346

Lähde: Aviottomien lasten nimikirjat T5687, Karhumäen, Kiestingin, Kontupohjan, Paateneen, Munjärven ja Äänisniemen syntymäluettelot, T 5685, KA, S.

Suomalaisista isistä saatuja tietoja vertaamalla huomataan, että eri yhteyksissä esitetyt luvut eivät ole yhteneväiset. Aiemmin kokoamani taulukon mukaan suomalaisille miehille on syntynyt sotilashallintoalueella yhteensä 349 lasta avioliiton ulkopuolella. Nämä tiedot perustuivat sotilashallinnon laatimaan selvitykseen ja lastenvalvojien nimikirjojen tietoihin. Pelkästään nimikirjojen ja raskauksien ilmoituspäiväkirjojen perusteella kootut tiedot antavat suomalaisten miesten lukumääräksi 346. Koska kevään 1942 ja 1944 osalta tiedot ovat molemmissa taulukoissa peräisin samasta lähteestä, eron täytyy selittyä nimikirjojen ja sotilashallinnon teettämän selvityksen sisältämien tietojen eroilla. Pelkästään nimikirjojen perusteella kootut tiedot ja sotilashallinnon teettämän selvityksen sisältämät tiedot eivät ole täysin ristiinverrattavissa. Toisin sanottuna, selvityksessä käytetyt pohja-aineistot ja niissä luetellut tiedot eivät kaikki ole jäljitettävissä muista lähteistä.

Aineistoa käytettäessä on muistettava, että nykypäivän tutkija saa käyttöönsä aineiston, joka on kahdessa kohtaa oleellisesti erilainen selvityksen pohja-aineiston kanssa. Ensimmäkin selvityksessä käytetty pohja-aineisto on todennäköisesti perustunut monilta osin sellaisiin lähteisiin, joita ei ole säilynyt. Selvityksen laatimiseksi lastenvalvojilta pyydettiin tietoja heidän tiedossaan olevista avioliiton ulkopuolella synnyttäneistä naisista ja vuoden 1943 loppuun mennessä syntyneistä aviottomista lapsista. Luetteloihin oli merkitty lapsen syntymäaika ja tieto siitä, oliko lapsi kuollut, äidin ikä ja siviilisääty sekä vanhempien kansallisuus, tieto elatusasioiden hoidosta ja arvostelu lapsen hoidon tasosta. Kaikkia näitä tietoja ei mitään ilmeisimmin ole koottu pelkästään nimikirjojen perusteella, vaan lastenvalvojat ovat hyödyntäneet esimerkiksi myös raskauksien ilmoituslomakkeita, joita ei juuri ole tutkijan käytettäväksi säilynyt. On muistettava, että nimikirja on pohjimmiltaan luettelo valvonnassa olevista lapsista ja sitä on täydennetty lapsen elatusasian hoidon edetessä, eli käytännössä viimeiseksi. Elatusvelvollisen selvittämiseksi muut asiakirjat ovat olleet tärkeämpiä. Toisaalta on muistettava, että säilynyt lähdeaineisto antaa nykypäivän tutkijalle toisenlaiset tiedot, kuin selvityksen laatijalle. Näin on siksi, että nykypäivän tutkijalla on käytössään tiedot, joka ovat selvinneet selvityksen laatimisen jälkeen. Selvityksen pohja-aineiston laatimisen jälkeen jo annetut tiedot lasten isäksi ilmoitetuista miehistä ovat saattaneet täydentyä, korjaantua tai muuten muuttua. Selvityksen teon aikaan tuntemattomaksi ilmoitettu mies on saattanut lapsen elatusasian edetessä selvitä. Sotilashallinnon selvityksessä todettiin, että vuoden 1943 loppuun mennessä oli syntynyt 252 sellaista lasta, joissa lapsen isäksi oli ilmoitettu suomalainen mies. Pelkästään nimikirjojen ja muiden säilyneiden lähteiden perusteella kootut tiedot ovat puutteellisia tai ristiriitaisia tämän pohja-aineiston kanssa.

Lähteiden mukaan isäksi ilmoitetut suomalaiset miehet olivat pääasiassa sotamiehiä ja aliupseeristoa. Nimikirjojen ja raskauspäiväkirjojen mukaan joukossa on vain neljä upseeriarvoista miestä. Tulos oli siinä mielessä odotettavissa, että armeijassa on sotilasarvoltaan miehistöön ja aliupseeristoon kuuluvia miehiä huomattavasti enemmän kuin upseereja. Upseerien pieni määrä saattaa selittyä osittain myös sillä, että kaikki todellisuudessa tapahtunut seurustelu ei ole johtanut aviottoman lapsen syntymään. Joissakin tapauksissa sotilasarvon sijasta on ollut vain merkintä suomalainen sotilas tai suomalainen mies. Tällaisissa tapauksissa isäksi ilmoitetusta miehestä ei ehkä ole tiedetty muuta kuin etunimi tai kansallisuus. Kuulusteltu nainen ei välttämättä ole myöskään tuntenut sotilasarvoja, vaan on osannut vain kertoa miehen olleen sotilaspuvussa. Useimmiten nämä tapaukset ovat jääneet selvittämättä, koska isästä ei ole saatu riittävästi tietoja

elatusvelvollisuuden määräämistä varten.

Aviottoman lapsen vanhempia tarkasteltaessa on syytä muistaa, että koska suuri osa itäkarjalaisten naisten ja suomalaisten miesten seurustelusta on jäänyt dokumentoitumatta, ei täysin kattavaa analyysia suomalaisten kanssa seurustelleista naisista voida tehdä. Anette Warring toteaa artikkelissaan, että kun tarkastellaan miehittäjäsoilaiden kanssa seurustelleita naisia, voidaan varmuudella todeta ainoastaan se, että kyseessä on heterogeeninen ryhmä naisia, joiden ainoa yhdistävä tekijä saattaa olla suhde yhden tai useamman miehittäjäsoilaan kanssa⁶⁹. Sama koskee myös suomalaisia sotilaita ja työvelvollisia. Suomalaisista miehistä voidaan tehdä analyysiä niissä tapauksissa, joissa seurustelu on johtanut avioliiton ulkopuoliseen raskauteen, mutta tällöinkään kaikkia tapauksia ei voida kirjallisten lähteiden avulla tavoittaa. Se voidaan todeta, että kyseessä on joukko eri-ikäisiä, eri puolilta Suomea kotoisin olevia miehiä, jotka tulevat erilaisista yhteiskuntaryhmistä. Joukossa on niin naimattomia kuin naimisissa olevia ja perheellisiä miehiä, joilla ei välttämättä ole muuta yhteistä, kuin suhde paikalliseen väestöön kuuluneeseen naiseen. Samanlainen heterogeenisyys näkyy myös muissa isäksi ilmoitettujen miesten ryhmissä sen perusteella, mitä näistä ryhmistä tiedetään.

Suomalaismiesten alulle saattamien lasten lisäksi aviottomana syntyneiden lasten joukossa on tietävästi myös kuusi sellaista tapausta, jossa aviottoman lapsen isä oli kansalaisuudeltaan saksalainen. Kaikki kuusi miestä kuuluivat Saksan sotavoimiin ja olivat arvoltaan rivisotilaita tai aliupseereita. Saksalaisten ja paikalliseen väestön kuuluneiden naisten seurustelu vaikuttaa pääpiirteiltään olleen samanlaista, kuin suomalaisten asetoverien ja paikallisen väestön kanssakäyminenkin.⁷⁰ Kun isäksi oli ilmoitettu paikalliseen väestöön kuulunut mies, on kyseessä saattanut olla mies, jonka kanssa on eletty rekisteröimättömässä liitossa. Toisaalta suhde oli saattanut syntyä hyvinkin lyhyen tuttavuuden jälkeen tai se on ollut hyvin lyhytkestoinen. Lähteiden perusteella myös isäksi ilmoitetut paikalliseen väestöön kuuluneet miehet olivat heterogeeninen joukko. Kansalaisuudeltaan nämä miehet olivat pääasiassa karjalaisia, mutta joukossa on myös inkeriläisiä, venäläisiä ja joitakin alun perin muualta Neuvostoliiton alueelta kotoisin olevia miehiä, kuten ukrainalaisia ja virolaisia. Jotkut miehistä olivat naimisissa, mikä saattoi aiheuttaa kiistaa myös miehen vaimon ja raskaana olevan naisen välille.⁷¹ Isäksi ilmoitettujen paikallisten miesten

⁶⁹ Warring 2006, 96.

⁷⁰ Westerlund 2011, 320, 322.

⁷¹ Katso esim. aviottomien lasten nimikirjat Viteleen AE; kuulustelupöytäkirja 9.4.1943 ja 15.3.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 22.7.1943 (Ptk N:o 19/ Ls./43), 4.5.1943 (N:o

joukossa on myös yksittäisiä tapauksia, joissa paikalliseen väestöön kuuluva mies palveli vapaaehtoisena sotamiehenä Suomen armeijassa. Heidän joukossaan oli Itä-Karjalassa syntyneitä miehiä, jotka olivat muuttaneet Neuvostovenäjältä Suomeen ennen toista maailmansotaa, ja olivat virallisesti kirjoilla Suomessa. Osa näistä miehistä palveli heimopataljoonassa.⁷² Isäksi ilmoitettujen miesten joukossa on sotilashallinnon selvityksen mukaan myös viisi sotavankia. Osa näistä sotavangeista oli paikalliseen väestöön kuuluneita miehiä, jotka toimivat tulkkina tai sellaisissa tehtävissä, että suurempi liikkumavapaus ja suhteen solmiminen ovat olleet mahdollisia⁷³.

Odotettavissa oleva lapsen syntymä avioliiton ulkopuolella asettaa lapsen vanhemmat useamman kysymyksen ääreen. Kun suhteesta syntyvä lapsi on kiistaton tosiasia, on vanhempien päätettävä, kuinka tietoon tulisi suhtautua. Esiaviollisia raskauksia Suomessa tutkinut Armas Nieminen toteaa, päätös avioliitosta on tällaisessa tilanteessa yksi keskeinen kysymys⁷⁴. Lastenvalvojien nimikirjasta lapsen tiedot poistettiin, jos aviottoman lapsen vanhemmat avioituivat. Kesään 1944 mennessä avioliiton takia oli aviottomien lasten nimikirjoista poistettu yhteensä 51 lasta. Avioituneita pariskuntia näiden tapausten joukossa oli 48, sillä niihin sisältyi kaksi kaksosparia ja yksi sellainen pariskunta, jolla oli yhteensä kaksi lasta avioliiton ulkopuolella. Suurin osa pariskunnista kuului paikalliseen väestöön, ja tällaisia pareja oli yhteensä 37. Liiton solmineista vajaa kolmannes, eli 14 pariskuntaa, oli sellaisia, joissa aviomies oli suomalainen. Kahdessa tällaisessa tapauksessa lapsen äiti avioitui miehen kanssa, joka ei ollut aviottoman lapsen isä, jolloin vastaviihitty aviomies otti naisen aviottoman lapsen nimellensä. Aviottomien lasten määrään nähden avioituvuus oli siis varsin alhaista.

Sellaiset tapaukset, joissa lapsen vanhemmat avioituvat lapsen syntymän jälkeen, ovat sosiaalisilta vaikutuksiltaan samantapaisia, kuin ne tapaukset, joissa kyseessä on esiaviollinen raskaus. Esiaviollisella raskaudella tarkoitetaan tilannetta, jossa morsian on avioliittoa solmittaessa raskaana. Suomessa esiaviolliset raskaudet olivat sotavuosina normaalioloja harvinaisempia, vaikka

15/Ls./43), 9.2.1943 (N:o 11/Ls/43) Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 16.2.1944, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

⁷² Kuulustelupöytäkirja 11.11.1942 ja 18.3.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 13.11.1943 (N:o 22/Ls./43) ja 15.11.1943, (N:o 17a/Ls./43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE T 5687/54; Kuulustelupöytäkirja 2.5.1944 ja 24.3.1943 (K.D N:o 134), Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T5687/78; Kuulustelupöytäkirja 20.7.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T5687/82; kuulustelupöytäkirja 15.10.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

⁷³ Kuulustelupöytäkirja 29.4.1943 ja 16.2.1944, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T5687/82; Kuulustelupöytäkirja 19.2.1943, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T5687/78, KA, S.

⁷⁴ Nieminen 1964, 17.

morsiamista noin neljännes oli raskaana ennen avioliiton solmimista⁷⁵. Itä-Karjalan sotilashallintoalueelta vastaavia tietoja on käytännössä mahdotonta saada. Avioliiton ulkopuolisten raskauksien ilmoituspäiväkirjojen mukaan tällaisia esiaviollisia raskaustapauksia on löydettävissä yhteensä neljä, mutta luku on todellisuudessa ollut suurempi⁷⁶. Avioliittoja koskevat tiedot tukevat tätä olettamusta. Avioliiton solmimista varten oli mahdollista saada poikkeuslupa, jolla oli mahdollista avioitua ennen kuin säädetty puolen vuoden aika edellisen avioliiton päättymisestä oli kulunut. Tällaisia lupia annettiin vuosien 1942–1944 välisenä aikana yhteensä 96, ja useissa tapauksissa syy avioliiton pikaiseen solmimiseen oli morsiamen raskaus⁷⁷.

Itä-Karjalassa yksi erityisryhmä aviottomien lasten joukossa olivat rekisteröimättömissä liitoissa syntyneet lapset, jotka olivat tosiasiallisesti molempien vanhempiensa hoidossa ja käytännössä samanlaisessa asemassa, kuin avioliitossa syntyneet lapset. Yhteiskunnalliselta asemaltaan ja elämänedellytyksiltään myös rekisteröimättömässä liitossa syntyneet lapset olivat rinnastettavissa niihin lapsiin, joiden vanhemmat avioituivat lapsen syntymän jälkeen. Aviottomien lasten nimikirjojen mukaan 27 tapauksessa aviottoman lapsen vanhemmat asuivat ja elivät yhdessä tai olivat rekisteröimättömässä liitossa.⁷⁸ Käytännössä tapauksia on saattanut olla jonkin verran enemmän, sillä vain osassa nimikirjoja on merkintöjä vanhempien yhdessä asumisesta.

Avioliittopäätöksen sijasta aviottoman lapsen vanhemmat ovat saattaneet päätyä ratkaisuun, jossa raskaudesta pyritään eroon. Tällaisiin tapauksiin on aineistossa useita viittauksia. Sotilashallinnon teettämän selvityksen yhteydessä kerättiin tietoja myös viranomaisten tiedossa olevista tahallisista raskauskaudenkeskeyttämisistä. Näitä oli useampia, joista osa jäi yritykseksi, ja osassa tahallinen keskeytys jäi epäilyksistä huolimatta näyttämättä toteen. Kun raskaudenkeskeyttämissä tapauksissa isäksi ilmoitettu mies oli suomalainen, todettiin miehen usein toimineen yllyttäjänä tai toimittaneen lääkkeitä raskauden keskeyttämistä varten. Viranomaisilla oli tiedossaan myös yksi aviottoman lapsen murha.⁷⁹ Lastenvalvojen aineistojen mukaan, myös yksittäisiä tuomioita sikiönlähdettämistä eli aborteista oli annettu. Rangaistus oli näissä tapauksissa pääasiassa muutaman kuukauden vankeusrangaistus. Aineistoista löytyy myös yksi maininta tapauksesta, jossa

⁷⁵ Nieminen 1964, 14–15.

⁷⁶ Aunuksen, Soutjärven ja Äänislinnan ilmoituspäiväkirjat avioliiton ulkopuolisista raskauksista.

⁷⁷ Laine 1982, 293.

⁷⁸ Rekisteröimättömäksi liitoksi on tulkittu paitsi merkintä ”rekisteröimätön” myös ”oma mies” ja ”elävät/eläneet yhdessä”.

⁷⁹ Alue-esikuntien ilmoitukset raskaustapauksista avioliiton ulkopuolella ja raskaudenkeskeyttämisilanteesta, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

aviottoman lapsen synnyttäneitä naista on rangaistu lapsensa kuolemantuottamuksesta sakolla⁸⁰. Suomen lainsäädännössä abortti oli rikos ja raskauden keskeyttäminen oli mahdollista vain lääketieteellisin perustein naisen hengen ja terveyden ollessa vaarassa. Laillinen abortti oli mahdollista saada lääketieteellis-sosiaalisten syiden perusteella vuodesta 1950 alkaen, jolloin säädettiin ensimmäinen varsinainen aborttilaki⁸¹.

Vaikka raskaudenkeskeytystä ei olisikaan yritetty, on aihe noussut esille kuulustelupöytäkirjojen mukaan myös lapsen vanhempien välisissä keskusteluissa. Useampi kertoja mainitsee miehen kehottaneen keskeyttämään raskauden tai hankkiutumaan lapsesta eroon, kun raskaus on käynyt ilmi. Joissakin tapauksissa oli hankittu lääkkeitä raskauden keskeyttämistä varten, mutta ne olivat useimmiten tehottomia tai niiden ainoa vaikutus oli saattanut olla huonovointisuus ja sairastuminen⁸². On ilmeistä, että tieto syntyvästä lapsesta ei aina ole ollut iloinen uutinen, ja toisinaan sen seurauksiin pyritty myös varautumaan ennalta. Varsinaisten ehkäisyvälineiden käytöstä on vain yksi maininta, minkä lisäksi muutama kuulusteltu mies antaa lisäpainoa isyytensä kieltämiselle kertomalla olleensa varovainen ja käyttäneensä niin sanottua keskeytettyä yhdyntää estääkseen raskauden⁸³. Ehkäisyvälineiden käyttö oli Suomessakin harvinaista vielä 1940-luvulla ja yleisimmin käytetty ehkäisymenetelmä on ollut keskeytetty yhdyntä. Niin sanotuista varmuusvälineistä kondomi oli yleisimmin käytössä, mutta sen kallis hinta rajoitti niiden hankintaa⁸⁴. Myös Itä-Karjalassa on ehkäisyssä käytetty pääasiassa keinoja, jotka eivät ole vaatineet varsinaisten ehkäisyvälineiden hankintaa.

Tieto avioliiton ulkopuolisesta raskaudesta niissä tapauksissa, joissa mies ei ole ollut halukas kantamaan elatusvastuutaan lapsesta, on täytynyt olla synnyttävälle naiselle raskas. Tällaisessa tilanteessahan lapsen elatusvastuu oli jäämässä yksin lapsen äidille, minkä lisäksi nainen joutuisi synnyttämään aviottoman lapsen. Pelko tai jopa epätoivo lapsen syntymästä nousee esille myös yksittäisten kuulusteltavien kertomuksista, joissa lapsen isä on kertoman mukaan saattanut

⁸⁰ Avioliiton ulkopuolisten raskauksien ilmoituspäiväkirja, Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/53; Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirja, Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/85.

⁸¹ Jousimaa 1987, 131; Ritamies 2006, 189, 191.

⁸² Esim. Kuulustelupöytäkirja 1.4.44, kuulustelupöytäkirja 12.4.44, Ptk, N:o 50/135/44, kuulustelupöytäkirja 13.5.43 ptk. nro 8/43 ja kuulustelupöytäkirja 16.1.1944 Ptk N:o 10/59/44, Aunuksen AE/ItäKarSE T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 10.2.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

⁸³ Esim. Kuulustelupöytäkirja 3.3.44, Sosiaalisto/Vaasenin AE, T5687/66; varmuusvälineillä tarkoitetaan mitä ilmeisimmin kondomia, ks. kuulustelupöytäkirja 17.2.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA.

⁸⁴ Ritamies 2006, 176,181, 196–194, 209.

hävittää naisen huolta avioliittolupauksella⁸⁵. Miehitysajan poikkeuksellisissa olosuhteissa avioton raskaus on ollut huolenaihe, mutta monelle naiselle myös häpeä. Avioliiton ulkopuolisesta suhteesta syntynyt lapsi on saattanut kiristää myös perheenjäsenten välejä, kuten eräästä sosiaalihuoltotarkkailijan kertomuksesta käy ilmi. Pian synnyttävä venäläissyntyinen nainen, jonka aviottoman lapsen isä oli ilmoituksen mukaan suomalainen, kertoi sosiaaliviranomaiselle pelkäävänsä lapsen syntymän aikaa, sillä hänen vanhempansa, erityisesti äiti, olivat naisen kertoman mukaan kovin katkeria raskauden takia⁸⁶. Muisteluaineiston mukaan suomalaisten sotilaiden aviottomiin lapsiin suhtauduttiin Neuvostokarjalassa kuitenkin suvaitsevaisesti⁸⁷. Voidaan olettaa, että joissakin tapauksissa suomalaiselle sotilalle syntynyt avioton lapsi on saattanut olla kaksinkertainen häpeä sekä yksinäiselle äidille että tämän suvulle. Vielä 1900-luvun alun talonpoikaisyhteisöissä aviottoman lapsen synnyttänyt nainen joutui kohtaamaan yhteisönsä halveksunnan, ja myös viranomaiset suhtautuivat aviottomiin lapsiin ankarasti⁸⁸. Vaikka seurustelu ja lapsen syntymä olisikin miehitysaikana pääsääntöisesti ymmärretty ja hyväksytty, ovat perinteisemmät moraalikäsitteet voineet elää vahvoina yksittäisissä perheissä ja kyläyhteisöissä.

Raskaudenkeskeyttämisten määrä sai yksittäisten alueiden viranomaiset ehdottamaan toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi ja tahallisten keskenmenojen ehkäisemiseksi. Soutjärven aluepäällikön mukaan abortti oli paikallisen väestön keskuudessa ollut yleensä tuntematon käsite ja suomalaiset olivat tehneet sitä tunnetuksi. Ehkäiseviksi toimenpiteiksi ehdotettiin tehokasta aborttien vastaista valistusta. Vaasenin alueen lastenvalvoja peräänkuulutti aiempaa tehokkaampaa valvontaa sellaisten naisten kohdalla, jotka olivat aiemmin syyllistyneet, tai joiden voitiin epäillä syyllistyvän kyseiseen tekoon taloudellisten vaikeuksien pelosta, tunnesyistä tai muusta syystä etenkin silloin, kun nainen oli avioliiton ulkopuolella raskaana. Ne tapaukset, joissa raskas ruumiillinen työ oli vaarassa aiheuttaa keskenmenon, oli mahdollisuuksien mukaan pyrittävä saamaan selville lääkärintarkastuksen avulla, jolloin naiselle järjestettäisiin tämän fyysisen kunnan mukaista työtä. Tällainen toiminta olisi kuitenkin mahdollista vain, jos alueen raskaana olevat naiset tulisivat jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa viranomaisten tietoon, ja jos sotilashallinnon kenttätyössä palveleva henkilöstö tehtävästään riippumatta toimisi kiinteässä yhteistyössä alueen terveydenhoito-, sosiaalihuolto- ja poliisiviranomaisten kanssa. Äänisniemen aluepäällikön mukaan taas lääkärit voisivat pyrkiä ehkäisemään tai rajoittamaan kyseessä olevia rikoksia joko ilmoittamalla hoitoonsa

⁸⁵ Kuulustelupöytäkirja 27.12.1942, Sosiaalito/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

⁸⁶ Vieljärven tarkastuskertomus 16.9.1943, Sosiaalihuoltoto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

⁸⁷ Kauppala 2011, 312–313.

⁸⁸ Shikalov 2007, 182, 184.

saapuneet naiset syytteeseen pantavaksi tai neuvomalla ja valistamalla heitä tapaturmasta aiheutuneen keskenmenon estämiseksi, jotteivät tapaukset vastaisuudessa uusiutuisi.⁸⁹ Voidaan kuitenkin epäillä, että kaikki tahalliset raskaudenkeskeyttämiset ja niiden yritykset eivät tulleet viranomaisten tietoon. Alueiden viranomaisten ilmoittaessa tietonsa alueellaan raskaana olevista naisista ja aborttitilanteesta vuoden 1943 lopussa, oli useammassa saatekirjeessä vastaus annettu tietyllä varauksella. Yhdellätoista alueella ei raskaudenkeskeyttämisistä ollut tapahtunut ilmoituksen sanoja lainaten: ”*sikäli kuin tiedetään*”⁹⁰.

On epätodennäköistä, että abortti olisi ollut jossain määrin tuntematon käsite väestön keskuudessa, kuten lähteissä epäillään. Voidaan sanoa, että kaikkina aikoina naiset ja perheet ovat halunneet ja pyrkineet vaikuttamaan raskauksien ja synnytettyjen lasten määrään. Abortti tunnettiin Suomessa yleisesti yhtenä keinon estää lapsen syntyminen, vaikka se oli kriminalisoitu vuoteen 1950 asti⁹¹. Abortti oli kriminalisoitu myös Venäjällä. Yuru Shikalov kuvailee tutkimuksessaan, kuinka vienankarjalaisten naisten keskuudessa on jo 1800-luvulla tunnettu kansanomaisten ehkäisymenetelmien ohella erilaisia mekaanisia ja lääkkeenomaisia abortointikeinoja ei-toivotun raskauden keskeyttämiseksi. Myös kansanperinne kertoo, että jos raskaus on yrityksistä huolimatta johtanut lapsen syntymään, on jopa lapsenmurha tai heitteillejätö saattanut olla vaihtoehto päästä ei-toivotusta lapsesta eroon. Onkin todennäköistä, että myös itäkarjalaisen väestön keskuudessa on tunnettu keinoja, jolla näihin tavoitteisiin on pyritty ennen lapsen syntymää tai sen jälkeen. Syyt aborttien vähäisyyteen joillakin alueilla ovat siis tietämättömyyden sijasta liittyneet todennäköisemmin esimerkiksi siihen, että avioliiton ulkopuolisiin raskauksiin on saatettu suhtautua joillakin alueilla suvaitsevaisemmin⁹².

⁸⁹ Alue-esikuntien ilmoitukset raskaustapauksista avioliiton ulkopuolella ja raskaudenkeskeyttämistilanteesta, Sosiaalito/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

⁹⁰ Terun alue-esikunnan ilmoitus alueen aviottomista lapsista 3.1.1944; Alue-esikuntien ilmoitukset raskaustapauksista avioliiton ulkopuolella ja raskaudenkeskeyttämistilanteesta, Sosiaalito/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

⁹¹ Ritamies 2006, 12, 15, 208.

⁹² Shikalov 2007, 75–76, 80–81.

3. Sotilashallintoviranomaisten toiminta

3.1. Aviottomien lasten elatuksesta huolehtiminen

Kysymys avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatuksesta huomioitiin jo alkuvuodesta 1942 annetussa määräyksessä köyhäinhoidon perusteista Itä-Karjalan sotilashallintoalueella. Määräyksen mukaan jokainen nainen ja mies olivat velvollisia huolehtimaan lapsensa elatuksesta. Tämä koski aviottoman lapsen kohdalla myös aviottoman äidin raskaaksi saattanutta miestä eli ”makaajaa”.⁹³ Määräystä täydennettiin erillisellä ohjeella aviottoman lapsen elatusmaksun perimisestä maaliskuussa 1942, jossa annettiin tarkentavia ohjeita elatusmaksun määrästä ja elatusvelvollisuuden alkamisajankohdasta. Elatusvelvollisuutta ei ohjeen mukaan voitu vielä toistaiseksi asettaa suomalaiselle miehelle. Jos isäksi ilmoitettu mies oli suomalainen, oli aluepäällikön suoritettava asiassa tutkimus ja laatia asiasta niin tarkat asiakirjat, että niiden perusteella olisi mahdollista selvittää elatusvelvollisuuskysymys myöhemmin.⁹⁴ Lisäksi ohjeistuksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että myös Neuvostoliiton laki tunsu elatusvelvollisuuden määräämismahdollisuuden, jonka perusteella Neuvostoaikana syntyneiden lasten kohdalla saattoi olla aiemmin tehtyjä elatussopimuksia tai oikeuden päätöksiä. Tällöin elatusmaksun perustaksi oli mahdollista ottaa aiemmin neuvostoaikana tehdyt päätökset. Näitä päätöksiä mitä ilmeisimmin myös hyödynnettiin alueen aviottomien lasten asioiden hoidossa, sillä lastenvalvojien nimikirjoista löytyy yksittäisiä mainintoja Neuvostoliiton aikaisista tuomioistuimen päätöksistä, joilla lapsen isää koskevat kysymykset oli ratkaistu. Näitä mainintoja löytyi tietenkin vain sellaisissa tapauksissa, joissa alueen väestöön on kuulunut ennen sotaa syntyneitä aviottomia lapsia.⁹⁵ Vaikuttaa siltä, että ohjeistuksella pyrittiin ensisijaisesti huolehtimaan alueen sellaisten köyhäinhoidon varassa olevien lasten elatuksesta, jotka olivat vain toisen vanhempansa huollettavana.

Elatusmaksun määräsi aluepäällikkö, ja elatusavun maksuvelvollisuus tuli vahvistaa käsittelyssä, josta tehtiin pöytäkirja. Elatusmaksu voitiin määrätä vain niissä tapauksissa, joissa mies tunnusti olevansa lapsen isä, tai joissa muulla tavoin pystyttiin selvittämään makaamisen tapahtuneen lapsen

⁹³ Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma 7/1942: Määräys köyhäinhoidon perusteista Itä-Karjalan sotilashallintoalueella, T 5687/1, KA, S. Termiä ”makaaja” käytetään sekä sotilashallinnon säädöskokoelmassa että laissa aviottomista lapsista vuodelta 1921. Ilmaisu toistuu oman aikakautensa asiakirjoissa.

⁹⁴ Ohje aviottomien lasten elatusmaksun perimisestä, Sosiaalihuollon ohjekokoelma Ls 7., 26.3.1942, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T5687/1, KA, S.

⁹⁵ Katso esim. Aviottomien lasten nimikirja, Vaasenin alue-esikunta, T 5687/63 ja aviottomien lasten nimikirja, Viteleen alue-esikunta T 5687/72, KA, S.

siittämisen aikaan. Lapsen huoltoon katsottiin kuuluvaksi myös se, että lapsen äiti viimeisinä raskauskuukausinaan valmistautui lapsen hoitamiseen hankkimalla vaatetusta ja muuta tarpeellista tarviketta lapselle, jonka seurauksena elatusvelvolliseksi todetun miehen huoltovelvollisuus katsottiin alkavaksi kaksi kuukautta ennen lapsen syntymää. Jos lapsen vanhemmat avioituivat, elatusmaksua ei määrätty. Elatusmaksun suuruus vaihteli 150 ja 350 markan välillä tapauksesta riippuen. Ensimmäisissä aviottomia lapsia koskevissa ohjeissa elatusvelvollisuuden katsottiin päättyvän lapsen täyttäessä 15 vuotta, elleivät erikoiset syyt antaneet aiheutta jatkaa sitä kauemmin.⁹⁶

Suomalaisille syntyneiden aviottomien lasten asema selkiytyi, kun tammikuussa 1943 annettiin määräys avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Tällöin määrättiin, että aviottomien lasten aseman turvaamiseksi oli jokaisella alueella oltava lastenvalvoja, jonka tuli ryhtyä ajoissa toimenpiteisiin lapsen huollon ja toimeentulon turvaamiseksi. Lastenvalvojan nimitti aluepäällikkö. Lastenvalvojan tehtävänä oli toimittaa asianmukaiset kuulustelut ja tutkimukset isän selvittämiseksi. Avioliiton ulkopuolella raskaana olevan naisen tuli ilmoittaa raskaudestaan lastenvalvojalle hyvissä ajoin ennen synnytystä ja antaa lastenvalvojalle ne tiedot, jotka olivat tarpeen lapsen oikeuden turvaamiseksi. Kun elatussopimus oli saatu aikaan, lastenvalvojan oli huolehdittava myös siitä, että elatusvelvollinen suoritti säännöllisesti hänelle määrätyt elatusmaksut, ja että nämä maksut käytetään parhaalla mahdollisessa tavalla lapsen eduksi⁹⁷. Jos miehen kanssa ei saatu aikaan sovintotuomarin vahvistamaa elatussopimusta, lastenvalvojan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin kanteen vireillepanemiseksi, ja ajettava sitä riita-asiaain oikeudessa, kunnes asiasta oli saatu lopullinen päätös. Jos äiti oli pannut kanteen vireille, lastenvalvojan oli autettava häntä asian käsittelyssä. Myös raskaaksi tullut nainen oli oikeutettu saamaan hänet raskaaksi saattaneelta mieheltä elatusapua enintään 4 kk ajalta ennen ja 6 kk jälkeen synnytyksen. Elatusvelvollisuudesta tehty sopimus oli pätevä, kun tuomioistuin oli sen vahvistanut⁹⁸.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatukseen olivat määräyksen mukaan velvolliset äiti ja se, joka ”*makaamalla äidin*” oli voinut saattaa hänet raskaaksi. Samalla määrättiin, että avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli elätettävä 17-vuotiaaksi saakka, vaikka lapseksi katsottiin yleisesti alle 16-vuotias. Avioton lapsi sai äidin sukunimen, mutta tunnustettu lapsi sai isän sukunimen, ellei

⁹⁶ Ohje aviottomien lasten elatusmaksun perimisestä, Sosiaalihuollon ohjekokoelma Ls 7., 26.3.1942, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T5687/1, KA, S.

⁹⁷ Elsinen 1979, 176 – 177; Lastenvalvojan tehtäviä tarkentava ohje No 111/3os/3351, Sosiaaliosasto/ItäKarSE, T5687/1; Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7 – 9, 1943, KA, S.

⁹⁸ Lastenvalvojan tehtäviä koskevat ohjeet 26.2.1943; Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/14; Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7 – 9, 1943, KA, S.

holhooja, äiti tai lapsi täysi-ikäisenä sitä vastustanut. Jos isä tunnusti lapsen omakseen, hänen oli kirjoituttava lapsi omakseen väestökirjaan. Muutoin oli soveltuvin osin noudatettava Suomessa 1922 annettua lakia avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista.⁹⁹ Avioliiton ulkopuolisista lapsista annetut määräykset eivät paljoakaan eronneet Suomen vastaavista säädöksistä. Vuoden 1922 lakia aviottomista lapsista sovellettiin Itä-Karjalassa ilmeisesti esimerkiksi niiltä osin, joissa määriteltiin ne periaatteet, joilla mies voitiin määrätä elatusvelvolliseksi¹⁰⁰.

Siviilioikeuteen kuuluvia Suomen lain säädöksiä, joihin aviottomia lapsia koskevat säädökset kuuluivat, ei ollut mahdollista saattaa kokonaisuutena voimaan valtakunnan ulkopuolella ilman lainsäädännöllisiä toimia Suomessa. Itä-Karjalassa annettujen päätösten oli oltava lainvoimaisia myös Suomessa, sillä muutoin aviottomien lasten oikeudenhoito olisi ollut melko turhaa niiden lasten osalta, joiden isä oli suomalainen, mahdollisesti jo kotiutettu sotilas. Luultavasti osittain tämän takia riita-asiain oikeudenkäyntilaitoksen perustaminen siirtyi maaliskuun 1943 alkuun, vaikka tarvetta sille olisi ollut jo aiemmin. Laineen mukaan seurusteluun ei aluksi ollut osattu varautua ja siihen liittyviin kysymyksiin kiinnitettiin huomiota melko myöhäisessä vaiheessa.¹⁰¹ Tämä näkyy myös avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annetuissa säädöksissä ja viranomaisohjeissa. Kun maaliskuussa 1942 annettiin ensimmäiset ohjeet aviottomien lasten asioiden hoidosta, siinä jouduttiin toteamaan, että elatusvelvollisuutta ei toistaiseksi voitu asettaa suomalaiselle miehelle.¹⁰² Aviottoman lapsen elatusvelvollisuus oli mahdollista määrätä suomalaiselle miehelle käytännössä vasta keväällä 1943, kun suomalaisille syntyneiden lasten asema oli huomioitu säädöksiä ja oikeuskäytännön tasolla.

Valtaosa sovintotuomareiden käsittelemistä asioista koski aviottomien lasten elatusta. Jos lapsen isä oli suomalainen, sovintotuomarin päätökselle oli haettava ylioikeuden vahvistus. Kaikki tapaukset eivät tulleet sovintotuomarin käsittelyyn, sillä siellä käsiteltiin vain kaikkiaan 231 tapausta. Osa tapauksista ei tullut oikeuteen sen vuoksi, että lapsen vanhemmat menivät naimisiin, jolloin lapsi muuttui aviolapseksi. Vuoden 1943 loppuun mennessä vain 88 aviottoman lapsen elatus oli järjestetty sopimuksella tai oikeuden päätöksellä, joka oli voimassa Suomessakin.¹⁰³

⁹⁹ Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7 – 9, 1943, KA, S.

¹⁰⁰ Suomen asetuskokoelma 1922.

¹⁰¹ Elsinen 1979, 172, 194–195; Laine 1982, 296.

¹⁰² Ohje aviottomien lasten elatusmaksun perimisestä, Sosiaalihuollon ohjekokoelma Ls 7, 26.3.1942, Sosiaalihuoltsto/ItäKarSE, T5687/1, KA, S.

¹⁰³ Elsinen 1979, 202–204; Laine 1982, 312–313.

Käytännössä elatusvelvollisen selvittäminen ja elatuksen periminen eivät ilmeisestikään olleet helppo tehtävä. Yhteyden saaminen isäksi ilmoitettuun suomalaiseen saattoi olla hidasta, sillä miehen olinpaikkaa jouduttiin usein selvittämään monen viranomaistahon kanssa. Usein elatusvelvollisuus jäi selvittämättä riittämättömien todisteiden, erityisesti todistajalausuntojen, puuttuessa tai isän henkilöllisyyden selvittämisen epäonnistuessa. Elatusvelvollisuuden selvittäminen saatettiin myös keskeyttää lapsen kuoleman takia¹⁰⁴. Isyyden selvittäminen näyttäisi olleen toisinaan vaikeaa myös erilaisten erehdysten ja suoranaisen ilkeilyn takia. Naiset eivät aina tieneet miehen koko nimeä tai olivat saaneet koko nimen tietoonsa muilta kuin mieheltä itseltään¹⁰⁵. Oli myös sattunut tapauksia, joissa kyseessä oli ollut toisten tekemä ilkeily, jolloin lapsen isä oli esiintynyt toisen henkilön nimellä. Tällöin pyydettiin lähettämään esimerkiksi valokuva, jonka perusteella miehen henkilöllisyys oli mahdollista varmistaa¹⁰⁶. Myös viranomaisten yhteistyö saattoi kangerrella. Armeijan yksiköissä saatettiin suhtautua kielteisesti isäksi ilmoitettujen suomalaisten sotilaiden kuulustelemiseen, minkä takia oli sattunut myös tapauksia, joissa oikeuteen oli haastettu väärä henkilö¹⁰⁷. Myös Suomessa lastenvalvojien työ oli sota-ajan takia haasteellista. Jos isä tunnusti lapsen ja vanhemmat olivat keskenään sopineet asiasta, sujui elatussopimuksen solmiminen ongelmitta. Jos lapsen isä ei ollut halukas tunnustamaan lasta omakseen, oli hänen varsin helppo pysyä viranomaisten ulottumattomissa. Jo suomalaisen sotilaan löytäminen rintamalta vei aikaa, ja jos hän vielä kiisti isyytensä, viivästyi ratkaisun saaminen elatusasiassa vielä entisestään. Miehen löytäminen ja elatusvelvollisuuden järjestäminen oli vielä vaikeampaa, mikäli mies kuului Saksan armeijaan¹⁰⁸.

Itä-Karjalan kohdalla vaikuttaa kaiken kaikkiaan siltä, että elatusvelvollisuutta selviteltiin viranomaisten avulla useammin, kun lapsen isä oli suomalainen. Elatussopimuksen solmiminen oli luultavasti helpompaa, kun kyseessä oli paikalliseen väestöön kuulunut mies, joka oli suomalaista isää todennäköisemmin helposti tavoitettavissa. Kun isäksi ilmoitettu mies on kuulunut paikalliseen väestöön, on myös lähiyhteisö saattanut painostaa miestä osallistumaan lapsensa elatukseen. Naisen tuttavat ja todistajat kertovat yhdessä tällaisessa tapauksessa ottaneensa lapsiasian puheeksi lapsen

¹⁰⁴ Ks. esim. avioliiton ulkopuoliset raskaudet ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirja, Sosiaalito/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/53 ja T5687/49; Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/84–87; suomalaisten miesten olinpaikan selvittämisestä ja siihen liittyvästä kirjeenvaihdosta, ks. lastenvalvojien aineisto esim. Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, KA, S.

¹⁰⁵ Konsepti 9.6. pidetystä kuulustelusta, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

¹⁰⁶ Lastenvalvojan kirje suomalaiselle sotilalle 10.2.1944, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

¹⁰⁷ Lastenvalvojan kirje Äänislinnan Alue-metsätoimistoon 5.10.1943 (K.D. 6216/IX Ls.21), Sosiaalito/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78, KA, S.

¹⁰⁸ Junila 2000, 263–264; Junila 2006, 244–247.

isäksi ilmoitetun miehen kanssa. Tuttavat ovat saattaneet kertoa miehelle tietoja lapsesta ja esimerkiksi ilmoittaa, että lapsi on aivan isänsä näköinen. Siten myös kyläyhteisön mielipide on annettu miehelle tiedoksi. Kertomuksista käy ilmi, että naisen tuttavat ovat myös kehottaneet miestä käymään katsomassa lasta ja lähettämään lapsen äidille rahaa lasta varten.¹⁰⁹

Kun suomalaisten ja itäkarjalaisten seurustelua rajoitettiin vedoten niin turvallisuuteen kuin yleiseen järjestykseenkin, aviottomien lasten kohdalla kysymys näyttäisi olleen osittain taloudellinen. Asevelvollisten lapset, myös asevelvollisen elätettävänä olevat aviottomat lapset olivat valtion toimeentuloavustusten piirissä. Vuoden 1940 jälkeen siirryttiin asevelvollisten lasten huollossa määräsummaisiin sotakuukausipalkkoihin, joita maksettiin vaimolle sekä alle 17-vuotiaille lapsille¹¹⁰. Aviottomat lapset olivat eräänlainen taloudellinen rasite myös silloin, kun elättäjää ei löytynyt. Eräässä mielenkiintoisessa aloitteessa aviottomien lasten aiheuttamia taloudellisia rasitteita käytettiin yhtenä perusteluna sille, että harkittaisiin, voisiko Suomessa 1935 annettua sterilöimislakia¹¹¹ soveltaa “ilmeisen vajaaälyisiin” naisiin sotilashallintoalueella. Aloitteentekijän huoli perustui siihen, että Äänislinnassa oli jo ilmennyt 3 tapausta, joissa ei voitu selvittää lapsen isän henkilöllisyyttä raskaana olevan naisen henkisen tilan takia, jolloin tapauksista koituneet kustannukset ja rasitteet jäivät sotilashallinnon kannettavaksi.¹¹² Vaikka aloite hylättiin, se viittaa siihen, että aviottomat lapset nähtiin ongelmana myös talouden kannalta, ja että asiasta oltiin huolissaan.¹¹³ Täytyy toki muistaa, että taloudelliset syyt eivät tässä asiassa mitään ilmeisimmin olleet ainoa huolenaihe ja syy tehdä aloite.

Aviottomien lasten asioita ei ilmeisesti pystytty hoitamaan yhteiskunnan taholta tyydyttävällä tavalla, sillä isää ei useinkaan saatu vastaamaan teoistaan ja elatussopimuksien solmiminen oli harvinaista. Lisäksi monet elatusvelvollisiksi määrättyistä miehistä olivat suomalaisia reserviläisiä tai puolustusvoimissa vapaaehtoisina palvelevia itäkarjalaisia, jotka vain harvoin pystyivät suorittamaan elatusvelvollisuutensa. Keräsen mukaan avioliiton ulkopuolella synnyttäneet äidit elivät lapsineen todennäköisesti usein köyhäinhoidon varassa. Köyhäinhoito ja lastensuojelu

¹⁰⁹ Kuulustelupöytäkirja 23.12.1493 (N:o 17b/Ls/43) ja 24.2.1944 (N:o 17c/LS/43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

¹¹⁰ Pulma 1987, 201.

¹¹¹ Tylsämielinen (idiootti), vähämielinen (imbesilli) ja mielisairas voitiin määrätä sterilöitavaksi, jos oli olemassa pelko, että vajaakelpoisuus periytyisi hänen jälkeläisilleen tai että hänen lapsensa jäisivät vanhempansa tilan takia vaille huoltoa. Suomen asetuskokoelma 1935.

¹¹² Äänislinnan alue-esikunnan kirje sosiaalihuoltotoimistoon 16.12.1943, Sosiaalihuoltotoisto/ItäKarSE T7341/11, KA, S.

¹¹³ Kirje Äänislinnan alueen aluepäällikölle, 31.1.1944, Sosiaalihuoltotoisto/ItäKarSE, T7341/11, KA, S.

vaativat suuria pääomia, joten syynä aviottomien lasten heikkoon asemaan saattoi olla taloudellisten resurssien riittämättömyys. Keränen arveleekin, että erityisryhmien tarpeisiin ei ehkä enää riittänyt ylimääräisiä varoja. Myös henkilökunnan vähyys laajaan tehtäväkenttään nähden oli sosiaalihuollon rasiitteena koko miehitysajan.¹¹⁴

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema oli heikko myös siksi, että vaikeat elinolosuhteet, ruoan puute ja huonosta ravinnosta johtuvat sairaudesta koettelivat erityisesti pieniä lapsia. Varsinkin syksyn 1941 ja kevään 1942 aikana pikkulasten ravitsemustilanne oli huono, mikä johtui sekä ruoan puutteesta että ruokintavirheistä. Myös vaatetustilanne oli surkea. Tilanne parani nopeasti olojen vakiintumisen jälkeen vuonna 1942, ja parantunut ravitsemustilanne näkyi tilastoissa imeväisikäisten kuolleisuuden laskuna. Luvut olivat kuitenkin Suomen vastaavia kuolleisuuslukuja korkeammat. Vuonna 1944 sotilashallinnossa tehtiin selvitys Itä-Karjalan lasten kuolleisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä 1.1.1942–30.6.1943 välisenä aikana. Havaittiin, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kuolleisuus oli aviolapsia suurempi sekä karjalaisen että erityisesti venäläisen väestön keskuudessa. Aviottomuus lisäsi lapsen kuolemanriskiä vain vähän sellaisilla alueilla, joissa asui pääasiassa kansallista väestöä, mutta venäläisalueilla aviottomien lasten kuolleisuus oli lähes kaksinkertainen aviolapsiin verrattuna. Erityisen suurta imeväiskuolleisuus oli Petroskoissa eli Äänislinnassa, jossa kaikkien lasten kuolleisuus oli jopa kaksinkertainen paremmassa asemassa oleviin lapsiryhmiin verrattuna.¹¹⁵ Aviottomien lasten nimikirjojen tarkastelu tukee tätä havaintoa, sillä vuosien 1942–1944 välisenä aikana syntyneistä lapsista 86 poistettiin luettelosta lapsen kuoleman takia. Tämä on noin 12 prosenttia¹¹⁶ nimikirjoihin merkityistä lapsista. Näistä 8 tapausta oli sellaisia, joissa lapsi oli viranomaisten tietojen mukaan syntynyt kuolleena. Lastenvalvojien luetteloiden tiedot aviottomien lasten kuolleisuudesta vastasivat tutkimusta myös siten, että aviottomien lasten luetteloista kuoleman takia poistettuja lapsia oli ylivoimaisesti eniten Äänislinnassa, yhteensä 31 tapausta, joka on 36 % kaikista tapauksista¹¹⁷.

Aviottomien lasten muita korkeampi kuolleisuus on saattanut johtua yksinäisten äitien aviopareja

¹¹⁴ Keränen 1984, 29, 31, 121.

¹¹⁵ Tuuteri 1998, 60–66.

¹¹⁶ Prosenttiluku vaihtelee sen mukaan mihin kokonaisjoukkoon verrataan. Kun nimikirjoista poistettujen tapausten määrää verrataan syntymäluetteloiden perusteella koottuun aviottomien lasten kokonaismäärään, kuolleisuusprosentti on noin 12,1 prosenttiyksikköä. Kun kuolleisuus lasketaan lastenvalvojien nimikirjojen ja syntymäluetteloista täydennettyjen tietojen perusteella, kuolleisuusprosentti nousee 12,6 prosenttiyksikköön.

¹¹⁷ Aviottomien lasten nimikirjat T5687, KA, S.

raskaammasta huoltotaakasta, mutta voidaan myös esittää kysymys, missä määrin kyse on ollut jopa tahallista heikosta hoidosta tai onnettomuudesta. Ikivanha keino epätoivoiselle naiselle päästä eroon ei-toivotusta lapsesta on niin sanottu nukuttaminen eli lapsen tukehduuttaminen äidin viereen vuoteeseen tai muu tahallinen onnettomuus. Tällaisia pikkulasten ”nukuttamisia” tiedetään tapahtuneen Venäjän kylissä ja Suomessa varsin yleisesti. Varmuutta lavastettujen onnettomuuksien ja tosiasiallisten lapsenmurhien määristä on kuitenkin mahdotonta saada. Vaikka lasta ei olisikaan tapettu, ei sitä ole välttämättä pyritty pitämään kovin hyvässä hoidossa.¹¹⁸ Erilaiset sairaudet olivat pikkulasten kuolinsyistä yleisimpiä, joten heikko hoito on saattanut olla ei-toivotun lapsen kohtalona, vaikka asiaa ei voidakaan lähteistä selvittää. Vaikka viranomaiset valvoivat lasten hoidon tasoa, on lapsen heikko hoitaminen esimerkiksi sairauden aikana ollut käytännössä mahdollista. Lapsenmurhakaan ei ollut tuntematon käsite Itä-Karjalassa miehitysaikana, vaikka viranomaisten tiedossa niitä ei juuri ollut¹¹⁹.

Sosiaalihuolto toimi sotilashallintoalueella pääasiassa Suomen sosiaalitoimen mukaisesti siten, että alueella sovellettiin suomalaisen sosiaalitoimen periaatteita¹²⁰. Sosiaalihuollon organisaatio muuttui moneen kertaan miehitysaikana lähinnä käytännön tehtävien vaatimuksista johtuen. Lastensuojelu kuului kuitenkin koko ajan omana kokonaisuutenaan sosiaaliosaston alaisen toimiston tai alueellisten sosiaalitoimistojen vastuulle. Köyhäinhoidon ohella korostettiin erityisesti lastensuojelun merkitystä, mihin vaikutti niin lasten suuri määrä kuin se, että lapset nähtiin Itä-Karjalan tulevaisuuden kannalta tärkeinä. Tämä näkyy myös sosiaalivirkailijoiden tehtävien kuvauksissa. Piiriesikuntien sosiaalitoimistojen sosiaalihuoltoupseerien tehtäviin kuului muun muassa tarkkailla sosiaalihuollon tarvetta ja valvoa, että huollon tarpeessa olevat lapset saivat riittävän elatuksen, hoidon ja kasvatuksen. Sosiaalihuoltoupseerit tekivät tarvittaessa tarkastuskäyntejä alueellaan. Sosiaalihuoltotarkkailijat olivat sen sijaan alueelle jalkautuneita sosiaaliviranomaisia, jotka kiertelivät tarkkailemassa väestön elinolosuhteita, toimeentuloa ja sosiaalihuollon tarvetta. Erityisesti lasten olosuhteisiin tuli kiinnittää huomiota.¹²¹

Jos lapselle ei löytynyt elättäjää, avioton lapsi äiteineen oli usein riippuvainen sosiaalihuollon antamasta köyhäinavusta. Itä-Karjalan sosiaalihuollon yhtenä periaatteena oli se, että köyhäinhuoltoapua saanut henkilö oli velvollinen korvaamaan sen sotilashallinnolle, ja vain

¹¹⁸ Pulma 1987, 51; Shikalov 2007, 80–82.

¹¹⁹ Sama kuin alaviite 79.

¹²⁰ Keränen 1984, 29; Laine 1982, 265.

¹²¹ Keränen 1984, 26–28, 32–33, 94.

joidenkin avustusten kohdalla tehtiin poikkeus tästä säännöstä. Korvausvelvollisuus oli säädetty myös lastensuojelutoimenpiteiden kustannuksista. Sosiaalista huoltoa pidettiin eräänlaisena luotonantona niille, jotka eivät tulleet toimeen.¹²² Jos avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isäksi ilmoitetulta mieheltä ei maksettavaksi määrättyä elatusapua saatu perityksi tai se ei riittänyt lapsen elatukseen, olivat lapsen äiti ja muut hänen huoltovelvollisensa velvollisia korvamaan lapselle annetun avustuksen.¹²³ Käytännössä kaikista annetuista avustuksista saatiin miehitysjän loppuun mennessä perittyä takaisin vain vajaa puolet.¹²⁴

Avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle annettu sosiaalinen avustus ja sen perintä erosi joissakin tapauksissa muista köyhäinhoitoavustuksista. Synnyttävä nainen oli synnytyksen takia kykenemätön työntekoon joitakin viikkoja ennen ja jälkeen synnytyksen, jona aikana naisen oli mahdollista saada köyhäinhoitoavustusta. Vaikka köyhäinhoitoavustukset olivat takaisin perittäviä avustuksia, vuoden 1943 marraskuusta alkaen synnyttävälle naiselle tai hänen huollettavanaan olevalle henkilölle annettua köyhäinhoitoavustusta ei peritty takaisin enintään yhden kuukauden ajalta ennen synnytystä ja kolmen kuukauden ajalta sen jälkeen. Kyse oli tällöin köyhäinhuoltana annetusta äitiysavustuksesta.¹²⁵ Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli myös oikeutettu niin sanottuun huoltorahaan, jos asepalvelukseen kutsuttu elatusvelvollinen ei kyennyt suorittamaan elatusmaksuja, ja jos lapsen äitikään ei voinut elättää lasta eikä muita huoltovelvollisia omaisia ollut. Tällöin valtio suoritti elatusapumaksut elatusvelvollisen puolesta niin kauan kuin palveluksessa olon oli määrä kestää, eikä näin suoritettuja elatusapumaksuja peritty jälkikäteen takaisin.¹²⁶ Oikeus valtion maksamaan huoltorahaan toteutui kuitenkin vasta vuonna 1944, jolloin asia saatiin selvitettyä sosiaaliministeriön ja puolustusministeriön välisissä neuvotteluissa. Päätöksiä huoltorahan maksamisesta ehdittiin kuitenkin hankkia vain 16 ennen miehitysjän päättymistä.¹²⁷ Onkin ilmeistä, että oikeus huoltorahaan ei juuri ehtinyt vaikuttaa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asemaan, eikä sillä juurikaan ole ollut vaikutusta sosiaalihuollon toimintaan tai talouteen. Voidaan kuitenkin olettaa, että ohjeistuksella on pyritty tehostamaan aviottomien lasten

¹²² Keränen 1984, 43; Ohje sosiaalisen huollon kustannusten perimisestä 10.1.1942, Sosiaaliosasto/ItäKarSE T5687/1, KA, S.

¹²³ Ohje yhteiskunnallisesta huoltovelvollisuudesta aiheutuvasta vastuusta erinäisissä tapauksissa 26.3.1942, Sosiaaliosasto/ItäKarSE, T5687/1, KA, S.

¹²⁴ Keränen 1984, 3, 147-148.

¹²⁵ Ohje köyhäinhuoltana annetusta äitiysavustuksesta 19.10.1943, T 5687/1, KA, S.

¹²⁶ Ohje asepalveluksessa olevan henkilön aviottoman lapsen elatuksen turvaamisesta 9.5.1944, T7341/11, KA, S. Lisäksi ohjeessa todettiin, että aviottoman lapsen elatus oli ensisijaisesti pyrittävä ratkaisemaan elatussopimuksella. Jos mies ei voinut sotilaallisen tehtävänsä takia vapautua palveluksesta sovintotuomarin istuntoa varten miehen oli mahdollista allekirjoittaa valmiiksi täytetty elatussopimus todistajien läsnä ollessa. Makaan jaksiksi ilmoitetulle miehelle nimettiin tällöin edustaja asianajovaltakirjalla sitä sovintotuomarin istuntoa varten, jossa elatussopimus vahvistettiin.

¹²⁷ Keränen 1984, 120.

elatuksen järjestämistä ja parantamaan siten aviottomien lasten asemaa, jotka erityisryhmänä olivat varsin heikossa asemassa.

Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että aviottomien lasten elatusasioista pyrittiin huolehtimaan sekä säädösten avulla että käytännössä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että viranomaisten toiminta kohdistui pääasiassa siihen väestöosaan, joka asui leirien ulkopuolella. Alueiden lastenvalvojat eivät juurikaan kiinnittäneet huomiota keskitysleireillä syntyneisiin lapsiin. Sen sijaan työmailla ja -leireillä sattuneita tapauksia löytyy lastenvalvojien aineistoista¹²⁸. Lastenvalvojien luetteloissa on vain kaksi mainintaa keskitysleirillä asuvasta tai syntyneestä lapsesta. Toisessa tapauksessa kyse oli vuoden 1941 aikana syntyneestä lapsesta, joka poistettiin kirjoista keskitysleiriin siirtämisen vuoksi. Toisessa tapauksessa maininta koskee vuonna 1941 syntyneellä lasta, jonka sijoituspaikaksi on Äänislinnan alueen lastenvalvojan luettelossa laitettu keskitysleiri. Leireillä syntyneiden lasten määrään nähden maininnat ovat olemattomia, varsinkin kun voidaan olettaa, että osa leireillä syntyneistä lapsista olisi syntynyt aviottomina tai rekisteröimättömässä liitossa. Ainoa maininta keskitysleirillä syntyneen lapsen elatusasian hoidosta on Repolan alueelta, jossa leirillä syntyneen aviottoman lapsen elatus oli keväällä 1944 järjestetty elatussopimuksella. Lapsen vanhemmat olivat molemmat leirillä.¹²⁹ Myöskään kuulustelupöytäkirjoissa ei ole kuin yksi tapaus, jossa lapsen äiti asui keskitysleirissä¹³⁰. Toinen vastaavanlainen tapaus on Äänislinnan alueelta. Tässäkin tapauksessa kuulustelut paikalliseen väestöön kuuluneen isän selvittämiseksi on ilmeisesti tehty ennen naisen siirtoa leiriin¹³¹. Kiinnostus leireille sijoitetun väestön asioiden hoitoon on mitä ilmeisimmin ollut vähäistä. Tämä näkyy myös sovintotuomarien käsittelemissä tapauksissa, sillä esimerkiksi Äänislinnan sovintotuomarin asiakirjojen mukaan miehitysaikana ei aloitettu yhtäkään sellaista oikeusprosessia, jossa olisi haettu elatusta lapselle, joka olisi syntynyt keskitysleirillä asuvalle naiselle¹³². Oletettavasti sotilashallintoviranomaisilla ei ollut velvollisuutta eikä liiemmin kiinnostusta huolehtia leireillä asuvien tai syntyneiden lasten elatusasioista.

Miksi sitten lastenvalvojien puheille on menty? Viranomaisten tiedot perustuivat useimmiten

¹²⁸ Kuulustelupöytäkirja 2.5.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 13.11.1942, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹²⁹ Repolan alue-esikunnan ilmoitus avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 29.12.1943, Sosiaalisto/ItäKarSE T7341/6; Matkakertomus Repolan alueella suoritetusta sos.huollon tarkastuksesta ajalla 30.1.44–3.2.44, Sosiaalihuoltotoisto/Repolan AE/ItäKarSE, T5995/18, KA, S. Kyseessä olevaa äitiä lapsineen ei kuitenkaan ole merkitty Repolan alueen syntymäluetteloon.

¹³⁰ Kuulustelupöytäkirja 22.4.1944, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78 KA, S.

¹³¹ Keskitysleirin päällikön kirje Äänislinnan AE:n sosiaalihuoltotoimistoon 28.9.1943 ja liitteenä oleva kuulustelupöytäkirja 14.–21.11.1942, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹³² Äänislinnan sovintotuomarin asiakirjavihot, Äänislinnan alueen sovintotuomari/ItäKarSE, T13725/60, KA, S.

muiden viranomaisten tai henkilöiden itsensä ilmoitukseen, joten raskaana olevan nainen oli usein kutsuttu kuulusteluun. Lastenvalvojat saattoivat myös pyytää virka-apua esimerkiksi paikallispäälliköiltä raskaana olevan naisten kuulustelemiseksi. Suomalaisten sotilaiden kuulusteluun pyydettiin tarvittaessa apua armeijan yksiköiltä. Paikalliseen väestöön kuuluneet naiset myös hakeutuivat viranomaisten luo saadakseen neuvoa ja apua elatusasiassa. Viranomaiset havaitsivat, että apua tultiin usein pyytämään varsin myöhäisessä vaiheessa, raskauden neljännellä kuulla tai myöhemmin¹³³. Nainen lähestyi viranomaisia itse todennäköisesti sellaisissa tapauksissa, joissa hän on toivonut saavansa elatusapua tai muuta käytännön apua viranomaisilta. Tähän viittaa myös se, että viranomaisilta on haettu apua esimerkiksi silloin, kun Neuvostoaikana määrätty elatusmaksu suomalaismiehityksen alettua oli jätetty suorittamatta. Käytännössä lastenvalvojia on siis lähestytty muissakin elatusasioihin liittyvissä ongelmissa, kun on tarvittu viranomaisapua kiistoihin¹³⁴.

Suomalaisten sotilaiden aviottomien lasten elatusasioiden hoito säilyi ajankohtaisena kysymyksenä myös Itä-Karjalan evakuoimisen jälkeen. Kesäkuussa 1944 annetun evakuoimiskäskyn mukaan paikallista väestöä ei evakuoitu. Jos väestö kuitenkin alkoi oma-aloitteisesti liikehtiä Suomea kohti, oli sitä rauhoitettava ja ohjattava sallittuja kulkureittejä käyttäen Suomeen. Suomen kansalaisen kanssa naimisiin menneet sekä suomalaisen kanssa kihloissa olevat ja heimopataljoonissa palvelleiden omaiset saivat siirtyä Suomeen, jos he sitä halusivat. Sitä varten heille annettiin matkustusluvat. Osa Suomeen siirtyvistä matkusti oma-aloitteisesti myös sotilas- ja siviilijunissa, mutta varsinaisia kuljetuksia ei järjestetty. Suomeen siirtyneiden määrä jäikin varsin vähäiseksi¹³⁵. Suomeen tulleet itäkarjalaiset sijoitettiin neljään väestöleiriin, jotka olivat sisäasiainministeriön siirtoväenosaston perustamia. Vastaanottoleirejä perustettiin Haapamäelle, Kauhavalle, Ruukkiin sekä Lapinlahden Alapitkälle. Osa evakuoiduista matkusti myös viranomaisten luvalla tai omin päin suoraan sukulaisten tai tuttavien luo.¹³⁶ Leireille määrättiin Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan

¹³³ Äänislinnan aluepäällikön ja sosiaalihuoltoukseerin kirje Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan sosiaalihuoltotoimistoon 5.1.1944 (K.D. N:o 7/0611) Sosiaalihuoltotoisto/ItäKarSE, T 7341/6; virka-avun pyytämisestä ks. lastenvalvojan aineisto ja kuulustelupöytäkirjat esim. Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹³⁴ Kirje Terun alueen sovintotuomarille 16.12.1943 ja Terun alueen sovintotuomarin päätös perheen elatusta koskevassa asiassa 16.8.1943, Sosiaalisto/Terun AE/ItäKarSE, T 5687/57; kuulustelupöytäkirja 16.12.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; KA, S. Terun alueen sovintotuomarin tekemä päätös perheen elatusta koskevassa asiassa koskee ilmeisesti avioparin välille tehtävää sovintoa lapsen elatuksen maksamisesta sekä hoitopalkkion suorittamisesta lapsen isoäidille, joka toimi lapsen tosiasiallisena hoitajana.

¹³⁵ Laine 1982, 353–355; Hyytiä 2008, 313.

¹³⁶ Laine 1982, 365–366; Hyytiä 2008, 316–317. Laineen mukaan leirissäoloaika pyrittiin ilmeisesti pitämään mahdollisimman lyhyenä, minkä vuoksi leireissä Suomen oleskelunsa aloittaneiden jäljittäminen on myös varsin vaikeata.

yhdysmiehet, joiden tehtävänä oli avustaa paikallisia viranomaisia ja huolehtia siirtyneen väestön huollosta ja luetteloinnista. Lisäksi he hoitivat Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan laitosten ja väestön keskinäisiä avoimia asioita, kuten maksamatta jääneitä palkkoja. Yhdysmiesten toimintakertomusten mukaan suomalaisille sotilaille raskaana olevat naiset olivat eräänlainen ongelmaryhmä aviottomien lasten elatusasioiden vuoksi. Yhdysmiehet hoitivat käytännössä parhaansa mukaan myös aviottomien lasten huoltoasioita ja niissä keskeneräisiä oikeustapauksia¹³⁷.

Suomeen siirtyneiden itäkarjalaisten aviottomien lasten elatusasia oli kysymys, joka vaatii toimenpiteitä Suomen sosiaalihuoltoviranomaisilta. Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta teki sisäasiainministeriön kanssa sopimuksen, jonka mukaisesti hallinto luovutti ministeriön siirtoväenosastolle Suomeen siirtyneitä itäkarjalaisia aviottomia lapsia koskevat elatussopimukset ja oikeuden päätökset¹³⁸. Sotilashallinnon edustajat toimittivat marraskuussa 1944 sisäasiainministeriön siirtoväenosastolle sellaisten aviottomana syntyneiden itäkarjalaisten lasten elatusasiakirjat, joiden tiedettiin oleskelevan Suomessa. Asiakirjat oli tarkoitus toimittaa siirtoväenosaston kautta kuntien lastenvalvojille toimenpiteitä varten. Luettelossa oli 40 tapausta. Suurin osa isäksi ilmoitetuista miehistä oli suomalaisia, mutta joukossa oli ilmeisesti myös joitakin heimosotapataljoonassa palvelleita tai ennen Tarton rauhaa Suomeen siirtyneitä itäkarjalaisia miehiä. Osassa tapauksia oli saatu ylioikeuden päätös, osassa tapauksia elatusvelvollisen selvittäminen oli vasta alussa.¹³⁹ Näiden naisten ja heidän aviottomien lastensa myöhemmistä kohtaloista on vaikea saada tietoa. Väli rauhansopimuksen 10. artiklan mukaan Suomi sitoutui palauttamaan maahan väkisin tuodut Neuvostoliiton kansalaiset. Neuvostoliitto tulkitsi artiklan tarkoittavan kaikkia sen alueelta tulleita henkilöitä, joilla oli Neuvostoliiton kansalaisuus. Tämä sisälsi myös Suomeen saapuneet 2799 Itä-Karjalan pakolaista. Osa palautettavista pakolaisista on kuitenkin saattanut poistua omille teilleen ennen palauttamista, eikä sukulaisten ja tuttavien luona olleiden kohtaloista ole tietoja¹⁴⁰. On mahdollista, että osa Suomeen siirtyneistä suomalaiselle miehelle raskaana olevista naisista palautettiin väli rauhansopimuksen perusteella Neuvostoliittoon, mutta varmuutta asiasta on vaikea saada. Mitä tulee suomalaisten miesten Itä-Karjalaan jääneisiin aviottomiin lapsiin ja heidän äiteihinsä, he jäivät sodan jälkeen ilman mahdollisuutta vastaanottaa

¹³⁷ ItäKarSE:n yhdysmiehen toimintaselostus Alapitkän väestöleiriltä ajalta 3.7.–12.8.1944, ItäKarSE:n yhdysmiehen toimintaselostus toiminnastaan Kauhavan väestöleirillä 1.7.–12.8.1944, Väestöhuoltotsto/ItäKarSE, T 7340/35, KA, S.

¹³⁸ Väestöhuoltotoimiston (ItäKarSE) vastaus tiedusteluun Kauhavan väestöleirillä olevan äidin ja hänen aviottoman lapsensa elatusavust 6.9.1944, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/11, KA, S.

¹³⁹ Sotilashallintokomentajan ja väestöhuoltopäällikön kirje sisäasiainministeriölle 6.11.1944, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/11, KA, S.

¹⁴⁰ Hyytiä 2008, 323.

tai vaatia yksinhuoltajaperheille tarpeellisia elatusmaksuja lapsen suomalaiselta isältä¹⁴¹.

3.2. Suhtautuminen seurusteluun

Sotilashallinnon suhtautuminen paikalliseen väestöön sekä suomalaisten ja itäkarjalaisten keskinäiseen seurusteluun oli suuressa määrin kansallisuuskysymys. Viranomaiset tekivät paikallisen väestön keskuudessa valistustyötä, jolla pyrittiin lähentämään suomensukuista väestöä suomalaisten kanssa. Tällaisen valistustyön muotoja olivat esimerkiksi suomalaisille ja itäkarjalaisille siviileille järjestetyt suomalaiskansalliset juhlat. Näillä juhlilla pyrittiin herättämään itäkarjalaisten suomalainen kansallistunto ja lähentämään väestöä suomalaisiin. Valistustyön johtavia ajatuksia oli väestöryhmien erilaisuuden korostaminen samalla kun itäkarjalaisten ja suomalaisten yhteenkuuluvuutta painotettiin. Valistustyön tarkoituksena oli osaltaan perustella suomalaisten tulo Itä-Karjalaan ja kasvattaa väestöstä asukkaita tulevaan Suur-Suomeen.¹⁴² Suomalaisuuden ja venäläisyyden vastakkainasettelun taustalla oli Neuvostoliitosta maailmansotien välisenä aikana rakennettu kuva. Tänä aikana Neuvostoliitosta luotiin kuvaa uhkana ja ikaikaisena vihollisena, mikä ruokki venäläisvastaisuutta. Suomi käsitettiin lännen etuvartioksi itää vastaan, ja itäistä kulttuuripiiriä kohtaan tunnettiin ylemmyyttä. Mielikuvissa venäläiset olivat muun muassa petollisia, paheellisia ja likaisia, ja Itä-Karjalan miehityshallinnon valistustyössä näitä piirteitä tuotiin esiin venäläisille tyypillisinä piirteinä¹⁴³.

Suomalaisten saapuessa Itä-Karjalaan väestön suhtautuminen miehittäjiin oli aluksi varautunutta, mutta rinnakkainelolon jatkuessa suomalaisten ja paikallisen väestön keskinäinen kanssakäyminen lisääntyi ja johti tiiviimpiin suhteisiin ja jopa avioliittoihin sekä kansallisten että epäkansallisten kanssa. Suhtautuminen avioliittoihin ja avioaikeisiin oli vaihtelevaa. Avioliittojen katsottiin tukevan valistustyön tavoitteita, mutta seurustelu venäläisten kanssa huolestutti viranomaisia. Vain muutamia avioliittoja solmittiin suomalaisten ja venäläisten kesken, ja määräänsä nähden ne aiheuttivat suurta huolta. Avioliitot epäkansallisten ja suomalaisten tai kansallisen väestön välillä nähtiin ei-toivottavana kehityksenä, ja siihen pyrittiin valistustyölläkin vaikuttamaan.

¹⁴¹ Kauppala 2011, 316.

¹⁴² Laine 1982, 157–158, 160–163.

¹⁴³ Immonen 1987, 16, 21 – 22; Laine 1982, 38–39, 162.

Valistusosaston ohjeen mukaan väestön kansallista tietoisuutta oli pyrittävä vahvistamaan ja muokkaamaan mielipide sellaiseksi, että itäkarjalaiset alkaisivat pitää niin sanottuja seka-avioliittoja ja seurustelua venäläisten kanssa itselleen sopimattomana.¹⁴⁴ Etnisyys vaikutti siihen, kuinka seurusteluun asenoiduttiin sotilashallinnon tasolla.

Suomalaisten ja paikallisen väestön keskinäisellä seurustelulla oli sotilashallinnon näkökulmasta myös negatiivisia puolia. Sotilaiden seurustelua paikallisten naisten kanssa ei pidetty suotavana ja siitä annettiin kieltoja. Sotilaallisten tietojen pelättiin välittyvän väestön keskuuteen, mutta kysymys oli myös moraalinen ja sosiaalinen. Seurustelu johti toisaalta sukupuolitauteihin ja toisaalta raskaustapauksiin, mistä seurasi kysymys aviottomien lasten elatuksesta.¹⁴⁵ Esimerkiksi Kiestingin alue-esikunnan vuoden 1944 toimintakertomuksen mukaan sotilaiden ja siviilien välistä seurustelua pyrittiin rajoittamaan siten, että sotilaiden oleskelu siviiliasunnoissa oli klo 21.00 - 06.00 välisenä aikana kielletty. Seurustelua valvottiin siten, että paikallispäälliköt tekivät epäsäännöllisin väliajoin tarkastuksia vierailujen muodossa siviiliasunnoissa.¹⁴⁶ Myös Äänislinnassa siviiliasunnoissa tehtiin tarkastuksia ensisijaisena tarkoituksena sotilaiden luvattomien vierailujen ehkäiseminen.¹⁴⁷ Yöaikaan tapahtuva seurustelu haluttiin estää ja näin pyrittiin mitä ilmeisimmin puuttumaan ei-toivottavaan seksuaaliseen tai muuhun kanssakäymiseen, kuten alkoholin myyntiin, josta olisi ollut seurauksena järjestyshäiriöitä. Kiellon tarkoituksena oli luultavasti myös yleisen järjestyksen turvaaminen.

Sotilashallinnon näkökulmasta sotilaiden ja siviiliväestön keskinäisen seurustelun kielteisiä ilmiöitä olivat sukupuolitaudit, aviottomien lasten suuri määrä ja mustan pörssin kauppa, kuten alkoholin myynti. Vuoden 1944 toimintakertomusten mukaan erityishuomion kohteeksi nousivat aviottomien lasten huomattava määrä, nurkkatanssit¹⁴⁸, väkijuomakauppa ja ennen kaikkea puolustuslaitoksen varusesineiden kauppaaminen. Sotilaiden ja siviiliväestön seurustelua pyrittiin valvomaan mahdollisuuksien mukaan ja toimenpiteisiin ryhdyttiin tarpeen vaatiessa. Eräiden sotatoimiyhtymien käskystä tällaista seurustelua rajoitettiin niin, että se paikoin loppui miltei kokonaan.¹⁴⁹ Toimintakertomusten perusteella vaikuttaakin siltä, että sotilaiden ja paikallisen väestön seurustelu lisääntyi koko miehitysajan ja näin ollen myös siihen liittyvät lieveilmiöt tulivat

¹⁴⁴ Laine 1982, 291, 295–296, 311–312.

¹⁴⁵ Kulomaa 1989, 212; Laine 1982, 160, 293, 311 – 312.

¹⁴⁶ Kiestingin AE:n toimintakertomus 1.1. - 4.9.1944, Hallinnollinen osasto/ItäKarSE, T9729/14, KA, S.

¹⁴⁷ Kulomaa 1989, 85.

¹⁴⁸ Luvattomat tanssiaiset.

¹⁴⁹ Toimintakertomus 1.1. - 30.6.1944, Komento-osasto/ItäKarSE, T9727/31, KA, S.

aikaa myöten yhä suuremmaksi ongelmaksi. Kanssakäymisen lisääntyminen oli myös luonnollinen seuraus paikallisen väestön ja suomalaisten jatkuvasta rinnakkainelosta. Myös asemasodan aiheuttama toimetttömyys on osaltaan varmasti vaikuttanut siihen, että sotilaiden ja siviilien välille syntyi myös seksuaalisia suhteita.

Suomalaisten sotilaiden ja paikallisen väestön keskinäisen seurustelun negatiiviset puolet näyttäisivät liittyneen kiinteästi irtolaiskysymykseen ja alueen poikkeuksellisiin oloihin. Irtolaisena voitiin pitää henkilöä, joka oleskeli luvatta tai ilman pätevää syytä kotialueensa ulkopuolella, ei noudattanut työvelvollisuudesta annettuja määräyksiä, kerjäksi tai salli hoidossaan olevan lapsen kerjätä, vietti siveetöntä elämää tai oli muuten vaaraksi yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai siveydelle.¹⁵⁰ Sosiaaliosastossa aloitettiin irtolaishuollon suunnittelu alkuvuodesta 1942 siveellisyysskysymysten takia, mutta irtolaishuolto alkoi vaatia viranomaisten huomiota vasta loppuvuodesta siitä syystä, että sukupuolitautilien leviäminen joillakin paikkakunnilla oli ollut huomattavaa. Alue oli kuitenkin rajoittunut, eikä sukupuolitauteja kaiken kaikkiaan esiintynyt erikoisemmin. Seuraavana vuonna sukupuolitautilien määrä moninkertaistui ja aviottomien lasten huomattava määrä mainitaan ensimmäisen kerran.¹⁵¹

Aviottomien lasten melko suuri määrä on Marita Keräsen mukaan johtunut osittain alueen poikkeuksellisista oloista. Sosiaaliviranomaiset pyrkivät valvomaan elintapoja alueella, ja kun tarkastusmatkoilla havaittiin, että kuljeskelu, kerjääminen ja siveettömän elämän vietto oli melko yleistä, annettiin sitä ja koko irtolaisuutta koskevat tiukat määräykset. Niin sanottua huonoa elämää viettäviä naisia tarkkailtiin ja jos he eivät muuttaneet tapojaan, ryhdyttiin käyttämään virallisia irtolaishuollon toimenpiteitä. Irtolaisuuden yleistyminen pyrittiin estämään ja keinot sen hillitsemiseksi olivat varoituksen antaminen, valvontaan asettaminen ja lopulta työlaitokseen määrääminen, jos lievemmät keinot eivät auttaneet. Suurin osa irtolaishuollon kohteeksi joutuneista oli naisia, ja syy siihen oli epäsideellisen elämän viettäminen. Naisten suuri osuus irtolaisuudesta kiinni jääneistä johtuu osaksi naisten paljon suuremmasta osuudesta koko alueen väestöstä.¹⁵²

Tämä näkyy myös sosiaalihuoltotarkkailijoiden kertomuksissa, joissa irtolaiskysymysten selvittely on usein näkyvässä osassa. Tarkastusmatkalla kiinnitettiin irtolaishuollon yhteydessä huomiota alueella epäsideellistä elämää viettäviin naisiin ja heidän kotiolosuhteisiinsa.

¹⁵⁰ Kulomaa 1989, 136 – 137.

¹⁵¹ Toimintakertomukset 1942 - 1943, Komento-osasto/ItäKarSE, T9727/31, KA, S.

¹⁵² Keränen 1984, 122, 124 – 126, 133.

Työskentelyhalukkuuden ja kuljeskelun lisäksi tarkkailtiin myös naisten miessuhteita. Usein näiden naisten kohdalla todettiin, että heidän luonaan asui tai oli asunut suomalaisia miehiä, tai että heillä oli viranomaisten tietojen mukaan irtosuhteita suomalaisiin. Irtosuhteet saattoivat olla myös syy irtolaishuoltoon asettamiseksi tai sen takia saatettiin antaa varoitus epäsiiveellisen elämän vietosta. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta tapauksesta oli naimisissa oleva nainen, jonka aviomies palveli Suomen rintamalla, ja jonka yhteiselo suomalaisen työvelvollisen kanssa kiinnitti sosiaaliviranomaisten huomion. Viranomaiset seurasivat naisen elintapoja ja asettivat hänet huoltoon¹⁵³. Vaikuttaa siltä, että vihkimättömien pariskuntien elämää seurattiin yleisestikin osana irtolaishuollon tarkkailua. Esimerkiksi Äänislinnan alueen sosiaalihuoltotarkkailija kertoi kertomuksessaan, että alueella oli paljon vihkimättömiä pariskuntia, joita sosiaalihuoltotarkkailija oli yrittänyt saada eroamaan tai virallistamaan liittonsa. Tarkastuskertomuksessa todettiin, että tässä oli poliisi- ja sosiaaliviranomaisten yhteistyöllä jossakin määrin onnistuttu¹⁵⁴.

Myös abortit tulevat tarkastuskertomuksista esille. Sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastusmatkalla oli havaittu kaksi aborttitapausta, joista toinen oli tarkastuksen aikaan vahvistamatta. Samassa kertomuksessa todettiin, että kylän syrjäisen sijainnin takia oli käytännössä mahdotonta kontrolloida läheisten sotilasparakkien sotilaiden vierailuja kylässä. Tarkastuskertomuksen perusteella kylän syrjäinen sijainti ja sotilaiden valvottoman läsnäolo aiheuttivat vaikeuksia. Eräälle nuorelle naiselle oli viranomaisten tietojen mukaan tehty abortti, ja toinen työttömänä ollut nainen oli sairaana siten, että sairauden syyksi epäiltiin aborttia. Epäilyä vahvisti se, että nainen ei paljastanut, kuinka hän oli työpulasta huolimatta elättänyt lapsensa ja äitinsä talven aikana. Lisäksi yksi naimisissa oleva nainen kulki suomalaisten sotilaiden kanssa, ja seurustelu johti siihen pisteeseen, että aviomies halusi eron.¹⁵⁵

Epäsiiveelliseen elämään sisältyi irtosuhteiden ja aviottoman syntyvyyden lisäksi muut ei-toivotut ilmiöt, kuten alkoholin käyttö. Tarkastuskertomuksissa on yksittäisiä mainintoja myös sellaisista tapauksista, joissa irtolaishuollon tarkkailussa oleva nainen valmisti viranomaisten tietojen mukaan alkoholia, jota juotiin, kun sotilaat kävivät istumassa iltaa. Juomaa, *braskaa* tai *pivoa*, saatettiin

¹⁵³ Aunuksen alueen sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastuskertomus n:o 1 (1.2.1943), n:o 2 (1.11.1943) ja n:o 14 (26.8.1943), Sosiaalihuolto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

¹⁵⁴ Äänislinnan alueen sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastuskertomus 3.12.1943, Sosiaalisto/ ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

¹⁵⁵ Aunuksen alueen sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastuskertomus n:o 8 (27.3.1943), Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

keittää jopa lapsille tarkoitetuista sokeriannoksista¹⁵⁶. Ei-toivottua käyttäytymistä edustaa myös tapaus, jossa lääkintäaliupseerin valitettiin kuljettavan viinaa asukkaille ja auttavan heitä juhlien ja juominkien järjestämisessä¹⁵⁷. Seurustelu sotilaiden kanssa ja humalahakuinen juominen saattoivat irtolaishuollon tarkkailun alla olevien naisten tapauksissa liittyä kiinteästi toisiinsa.

Mainintoja niin sanotuista huonoa elämää viettävistä naisista, irtolaisuudesta ja alkoholinkäytöstä löytyy kuulustelupöytäkirjoista useita. Paikalliseen väestöön kuuluvat todistajat saattavat kertoa naisen olevan heidän tietämänsä mukaan ”*huono nainen*”¹⁵⁸ tai ”*yleisen naisen tapainen*”¹⁵⁹. Todistajat saattoivat kertoa naisen monista suhteista ja todeta naisen seurustelleen niin monen miehen kanssa, että oli vaikea sanoa, kuka lapsen isä voisi olla. Aineistosta löytyy myös naapureiden ja sotilaiden kertomuksia siitä, kuinka avioliiton ulkopuolella raskaana olevan naisen asunnossa oli vietetty niin sanotusti huonoa elämää. Yhdessä kertomuksessa kuvaillaan, kuinka tällainen nainen oli sekä joutunut sotilaspoliisin kuulusteltavaksi asiasta, että hakenut itse apua poliisilaitokselta, kun hänen luonaan olleet sotilaat olivat ruvenneet riitelemään. Toisessa tapauksessa nainen oli joutunut lähtemään asunnostaan levottoman elämän takia.¹⁶⁰ Huonolla elämällä on mitä ilmeisimmin tarkoittanut ainakin irtosuhteita ja alkoholinkäyttöä. Alkoholinsaaminen saattoi myös olla palkka seksiin suostumisesta. Monet sotilaat myös kiistivät isyytensä sillä perusteella, että raskaana oleva nainen oli ”yleisen naisen” tapainen, eikä varmuutta lapsen isästä voinut saada. Seksuaalinen kanssakäyminen ja alkoholin nauttiminen liittyivät toisiinsa myös yksittäisissä naisten kertomuksissa, joissa he kertoivat suostuneensa seksiin alkoholia juotuaan¹⁶¹.

Suomalaisten sotilaiden suhteet itäkarjalaisten naisten kanssa näyttäisivät joidenkin kertomusten valossa liittyneen myös muuhun häiriökäyttäytymiseen sotilashallintoalueella. Yhdessä tapauksessa sotilas kiistää olleensa sukupuoliyhteydessä hänet isäksi ilmoittaneen naisen kanssa ja kertoo käyneensä muiden sotilaiden kanssa naisen luona tarkoituksenaan hankkia alkoholipitoisia aineita. Naisen asunnossa ja muissa lähimökeissä oli sotilaan mukaan pyörinyt melkoiset

¹⁵⁶ Kirje Paateneen aluepäällikölle 2.3.1943; Äänislinnan alueen sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastuskertomus 3.12.1943, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

¹⁵⁷ Tarkastuskertomus Aunuksen ja Vitelen alueissa 23.–28.1.43 toimitetusta tarkastuksesta, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/10, KA, S.

¹⁵⁸ Kuulustelupöytäkirja 9.10.1942 (N:o 3/Ls./42), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

¹⁵⁹ Vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 4.9.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹⁶⁰ Kuulustelupöytäkirja 29.6.1943 (N:o 163/43), Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 10.2.1943 (N:o 9/20/43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 23.3.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 13.11.1944, vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 8.4.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹⁶¹ Kuulustelupöytäkirja 13.5.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 3.5.1943 Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

alkoholimarkkinat, joista oli seurannut myös erilaisia häiriöitä: humalaiset olivat esimerkiksi rikkoneet naisen asunnon ikkunan, jonka sotilas oli korjannut.¹⁶² Toisessa tapauksessa isäksi ilmoitettu sotilas kieltää isyytensä, koska ei ole vaimoaan saanut vuosia kestäneessä liitossa raskaaksi ja koska raskaana olevan naisen ”*luona juoksi miestä kuin vilkkilän kissoja*”. Miehen kertoman mukaan naisen luona oli pidetty myös tanssiaiset, joissa oli paljon vieraita miehiä ja naisia, joissa juotiin paljon¹⁶³.

Irtolaisuus ja epäsiiveellisen elämän viettäminen näyttäisivät olevan ongelma laajemminkin siellä, missä sotajoukot ja paikallinen väestö kohtaavat. Näin oli myös Pohjois-Suomessa, jossa monet nuoret ja vanhemmatkin naiset ajautuivat hauskuuden ja helpomman elämän perässä viettämään elämää, joka piti sisällään juopottelua, juhlimista sekä seksuaalisia suhteita saksalaisten sotilaiden kanssa, ja vain satunnaisesti kunnollista työntekoa. Nuorten liiallinen vapaus aikuisten valvonnasta johti käyttäytymiseen, joka joissakin tapauksissa lähenteli irtolaisuutta. Kuitenkaan niillä naisilla, joilla oli irtolaistuomioita ammattimaisesta haureudesta jo ennen sotaa ja jotka jatkoivat prostituutiota jatkosodan aikana, ei ollut paljoakaan saksalaisia asiakkaita, vaan asiakaskunta koostui enimmäkseen suomalaisista miehistä ja sotilaista. Myös naisten väkijuomien käyttö oli sodan aikana huomattavasti runsaampaa kuin ennen sotaa, ja pääsyy tähän oli se, että alkoholia oli runsaasti tarjolla. Luvallisten ja luvattomien myyntipisteiden ohella viinaa oli mahdollista saada saksalaisilta sotilailta.¹⁶⁴

Kun sotilashallinnon näkökulmasta suomalaisten ja paikallisen väestön seurustelussa oli sekä hyviä että huonoja puolia, ei Suomessa käyty asiasta jatkosodan aikana juurikaan keskustelua. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa oltiin erityisesti huolissaan naisten moraalista. Miesten käyttäytymistä rintamalla ei paljoakaan käsitelty, vaikka keskustelussa nostettiin esille myös rintamalta kantautuneet jutut, jotka kertoivat sotilaiden juopottelun, tappelujen ja yöjalassa kulkemisen tulleen yleiseksi tavaksi. Tämän ei kuitenkaan katsottu uhkaavan kansakunnan moraalialta toisin kuin naisten käyttäytymisen. Kirjoittelusta kävi ilmi, että Suomen naisten moraalista selkärankaa uhkasivat ”*vieraat miehet*”, jolla viitattiin sekä saksalaisiin sotilaisiin että venäläisiin sotavankeihin. Naisten kontaktit sotavankeihin nähtiin kuitenkin vielä uhkaavampana kuin

¹⁶² Vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 26.4. ja 2.5.1944, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹⁶³ Kuulustelupöytäkirja 24.2.1944, Sosiaalito/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

¹⁶⁴ Junila 2000, 245–249, 258.

lämpimät suhteet saksalaisiin, sillä kyseessä oli venäläinen sotavanki, vihollinen¹⁶⁵. Naisten seurustelu vieraiden miesten kanssa, saattoi koko isänmaan vaaraan, koska heidän käyttäytymisensä pelättiin vaikuttavan rintamamiesten mielialaan ja siten rintaman iskukykyyn sekä tarvelevän koko Suomen kansan maineen. Naisten varassa katsottiin olevan myös kotien ja perheiden jaksaminen.¹⁶⁶ Naisten moraalinen merkitys ja tehtävä kansakunnan uusintajina, ydinperheen vaalijoina ja perheen koossa pitävinä voimina vain korostuu sota-aikana.¹⁶⁷ Sodan päätyttyä monilla Euroopan miehityillä alueilla naisia rangaistiin seurustelustaan miehittäjäsoilaiden kanssa häpäisemällä heidät julkisesti. Kansakunnan naisten antautuminen vieraan valtion sotilaille oli koko kansakunnan häpeä¹⁶⁸.

4. Seurustelu

4.1. Avioliiton satamaan ja romanttisia suhteita

Aviottoman lapsen syntymään johtaneen seurustelun tarkastelussa hyödyllisimmäksi ja mielenkiintoisimmaksi aineistoksi osoittautuivat alue-esikuntien sosiaalitoimistojen aviottomia lapsia koskevat kuulustelupöytäkirjat ja oikeusasiakirjat. Pöytäkirjojen kuvausten perusteella on mahdollista luoda monipuolinen kuva miehitysjen seurustelusta. Kuulustelupöytäkirjojen kuvauksiin seurustelusta on syytä suhtautua kriittisesti jo siitä syystä, että osapuolet pyrkivät kertomuksissaan todistamaan väitteensä mahdollisimman vakuuttavasti. On myös huomattava, että todellisen seurustelun laajuudesta ei voida saada kattavaa kuvaa, sillä elatusasiakirjojen avulla voidaan tarkastella vain sellaista seurustelua, jonka seurauksen on syntynyt lapsi. Kuulustelupöytäkirjoja tarkastelemalla voidaan selvittää, minkälaisissa olosuhteissa seurustelu tapahtui, ja millä tavalla siitä puhuttiin.

Kuulustelupöytäkirjoja tarkasteltaessa havaitaan, että tietyt teemat toistuvat. Näitä teemoja tarkastelemalla syntyy kuva siitä, miten seurustelusta puhuttiin, mitä viranomaiset pyysivät kertomaan ja mihin viranomaiset kiinnittivät kertomuksessa huomiota. Näitä teemoja voi kutsua diskursseiksi, mutta käytän myös termiä puhetapa. Kuulustelupöytäkirjoista esille nousevat

¹⁶⁵ Willms 2006, 16–23.

¹⁶⁶ Junila 2000, 147 - 149, 158, 164; Wilms 2006, 14.

¹⁶⁷ Junila 2000, 149; Nevala 2002, 97.

¹⁶⁸ Nagel 2003, 140–142, 162; Warring 2006, 200; zur Nieden 2002, 304, 307.

diskurssit ovat myös niitä vakuuttamisen tapoja, joilla viranomaiset yritettiin saada vakuuttuneeksi kuulusteltavan kertomuksen oikeellisuudesta. Koska kuulustelu on kolmannen osapuolen eli viranomaisen kirjaama kertomus suhteesta ja sen syntyyn vaikuttaneista tekijöistä, on kertomuksesta löydettävissä myös viranomaisnäkökulma.

Sukupuolten välinen seurustelu tapahtui käytännössä sota-ajan ja miehitystilan mahdollistamissa puitteissa. Kuulustelupöytäkirjojen kuvaukset tutustumisesta ja tapaamisesta ovat monenlaiset. Kertomusten mukaan sotilaat tapasivat naisia vapaa-ajallaan ja viettivät usein vapaaailtojaan kyläilemällä paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten kotona, mikä vaikuttaisi olleen yleinen tapa tutustua tai syventää tuttavuutta. Tällaisia kyläilyjä tehtiin myös porukalla, ja illan sisältöön on voinut kuulua seurustelun ohella esimerkiksi gramfonin soittoa.¹⁶⁹ Myös työmailla iltoja vietettiin vieraillemalla naisten teltoilla tai parakeilla. Yhdessä kuulustelussa isäksi ilmoitettu mies kertoo, että: *Iltaisin heillä oli ollut lupa käydä naisten asunnossa 20,30 saakka ja samoin olivat naisetkin saaneet käydä heidän teltoissaan. Vierailua olikin ollut runsaasti molemmin puolin, jonka yhteydessä oli kisailtu ja pidetty monenlaista leikkiä*¹⁷⁰.

Tutustuminen ja vierailut saivat usein alkunsa siitä, että suomalainen mies oli käynyt tekemässä naisen luona pesettämässä pyykkiä tai vaihtamassa elintarvikkeita maitoon. Ensikohtaaminen saattoi tapahtua myös siten, että suomalainen mies kävi paikallisen naisen luona töissä esimerkiksi heinänteossa.¹⁷¹ Yksi tutustumistapa oli myös työmaalla tutustuminen. Myös paikallisten naisten työskentely esimerkiksi keittäjänä, korjaamolla, pesulassa tai sahalla antoi usein tilaisuuden tutustua ja solmia kontakteja suomalaisten ja paikallisen väestön kesken¹⁷². Arjen askareiden hoitaminen sekä ruoka- ja vaatehuollosta huolehtiminen ovat mahdollistaneet kohtaamiset ja tutustumisen puolin ja toisin. Myös työskentely sotilaiden kanssa tai heidän johdolla on lisännyt naisten mahdollisuuksia seurustella miesten kanssa Itä-Karjalassa. Sotatilan on Suomessa havaittu lisäävän sukupuolten välisiä tutustumismahdollisuuksia. Sota-ajan työt ja sotilaiden majoittaminen paikkakunnalle loivat tilanteita, joissa oli mahdollisuus tutustua normaalioloja suurempaan

¹⁶⁹ Kuulustelupöytäkirja 12.1.1943, 1.8.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 16.4.1944, N:o 50 ja 20.5.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5678/82, KA, S.

¹⁷⁰ Kuulustelupöytäkirja 27.2.1944, Äänisniemen alueen lastenvalvoja/ItäKarSE, T 13725, KA, S.

¹⁷¹ Esim. pöytäkirja sovintotuomarin istunnosta 27.10.1943, Sosiaalisto/Uhtuan AE/ItäKarSE, T 5687/61; kuulustelupöytäkirja 28.12.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 11.1.1944 ja 13.11.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 31.7.42 (Ptk n:o 3/22/43), Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78, KA, S.

¹⁷² Kuulustelupöytäkirja 11.1.1944, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 17.3.1944 (Ptk n:o 43/131/13), kuulustelupöytäkirja 23.2.1944 ja 15.6.1943 (Ptk n:o 48/43), Sosiaalisto/Viteleen AE, T 5687/78; kuulustelupöytäkirja 8.2.1944 ja 10.2.1944, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE, T 5687/82, KA, S.

joukkoon miehiä¹⁷³. Tämä näkyy myös Itä-Karjalassa.

Seurustelutavat ovat myös olleet monet ja ensimmäiset seurustelusuhteet solmittiin pian Itä-Karjalan läntisten alueiden valtaamisen jälkeen loka-marraskuussa 1941. Kyläilyn ohella kuvaukset nurkkatansseissa eli luvattomissa tansseissa tutustumisesta ovat tavallisia ja tanssiaisia järjestettiin salaa niin kotona kuin työmaillakin¹⁷⁴. Myös keskitysleireillä on järjestetty tansseja. Esimerkiksi Äänislinnan leirillä numero 5 järjestettiin erään valvontaosaston kuulustelupöytäkirjan tietojen mukaan usein tansseja. Tansseissa oli myös suomalaisia sotilaita, jotka huolehtivat musiikista hanuria soittaen¹⁷⁵. Sota-aikana tanssit olivat Suomessa kiellettyjä, mutta niitä järjestettiin ahkerasti. Järjestäjinä olivat usein sotilaat tai paikalliset nuoret¹⁷⁶. Näin oli myös Itä-Karjalassa, jossa luvattomista tanssiaisista oli myös runsaasti rangaistusseuraamuksia. Tansseihin osallistuneet olivatkin suurin ryhmä rangaistumääräyksen saaneista¹⁷⁷. Tansseissa käynnin lisäksi syvällisemmän tutustumisen keinoina mainitaan myös iltakävelyt, ja pariskunta on saattanut viettää vapaa-aikaa esimerkiksi käymällä yhdessä uimassa. Joillakin alueilla on käyty jopa elokuvissa. Jos suhde oli vakiintunut, on pariskunta saattanut kyläillä sukulaisten tai naapureiden luona yhdessä. Naiset kertoivat sukupuolisuhteen alkaneen seurustelun kestänyä muutamista päivistä useisiin viikkoihin ja kuukausiin.¹⁷⁸

Osa seurustelusuhteista oli mitä ilmeisimmin vakavia ja kuulusteluista löytyy useita kertomuksia kihlojen solmimisesta ja yhdessä asumisesta. Myös esimerkiksi naapurit saattoivat todistaa pariskunnan käyttäytyneen ja eläneen avioparin tavoin, sillä jotkut pariskunnat vierailivat ystävien ja naapurien luona yhdessä ja saattoivat kertoa seurustelustaan tai tulevasta lapsestaan avoimesti tuttavilleen. Niissä tapauksissa, joissa kihlat oli solmittu, myös isäksi ilmoitettu mies ilmoitti usein olevansa halukas avioitumaan lapsen äidin kanssa. Joissakin tapauksissa naimisiinmenosta oli puhuttu myös pariskunnan vanhempien kanssa.¹⁷⁹ Lastenvalvojien aineistoista löytyy myös tapaus,

¹⁷³ Haavio-Mannila 1993, 282–284, 288, 291, 300.

¹⁷⁴ Esim. kuulustelupöytäkirja 6.11.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja, 2.5.1944 (N:o 57/132/44), Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 27.2.1944, Sosiaalisto/Äänisniemen AE/ItäKarSE, T 13725/65, KA, S./

¹⁷⁵ Valvontaosaston 3.3.1943 suorittama kuulustelu, Väestöstö/ItäKarSE, T 2870/13, KA, S.

¹⁷⁶ Haavio-Mannila ja Ähtäri 1993, 346.

¹⁷⁷ Laine 1982, 313.

¹⁷⁸ Mm. kuulustelupöytäkirja 6.11.1942 Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 7.8.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 14.1.1944 (N:o 1/Ls./44) ja (N:o 2/Ls./44), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 17.1.1944, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 29.4.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

¹⁷⁹ Kuulustelupöytäkirja 14.8.1943 ja 1.12.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja

jossa pariskunta oli naisen kertoman mukaan vihitty syksyllä 1943, eikä aviottomasta lapsesta olisikaan ollut kyse. Vihkimätodistus oli naisen kertoman mukaan lapsen suomalaisella isällä¹⁸⁰.

Vaikka avioliittolupaus ei olisikaan ollut seksisuhteen aloittamisen syy, naiset kertovat usein, että avioliitosta oli keskusteltu raskauden tultua tietoon, jolloin mies oli luvannut mennä naimisiin tai viedä mukanaan Suomeen¹⁸¹. Näitä lupauksia myös lastenvalvojat kirjasivat ylös. Kun eräässäkin tapauksessa nainen oli kertonut raskaudestaan, oli mies sanonut: ”*antaa tulla vaan, mennään naimisiin*”. Naisen kertoman mukaan pari aikoi avioon heti, kun se olisi mahdollista¹⁸². Joissakin tapauksissa pariskunta jatkoi yhä seurusteluaan tai yhteydenpitoaan kirjeitse kuulustelujen aikaan. Näin oli erityisesti silloin, kun suhteen osapuolet olivat päättäneet solmia avioliiton.¹⁸³

Vaikuttaa siltä, että monen raskaana olevan naisen näkökulmasta suhde oli vakava. Ainakin romansseja, ihastumisia ja rakastumisia koettiin puolin ja toisin. Myös kertomuksia kiintymyksestä, huolehtimisesta ja rakkaudestakin löytyy. Yhdessä tapauksessa nainen kertoo jatkaneensa suhdetta suomalaiseen sotilaaseen, vaikka sai tietää miehen olevan sanojensa vastaisesti naimisissa, sillä ei olisi halunnut miehestä enää luopua. Saman kertomuksen mukaan mies oli myös auttanut naista ja huolehtinut hänestä esimerkiksi vaatimalla naiselle parempaa asuntoa¹⁸⁴. Toinen kertoo kuulusteluissa rakastavansa lapsen suomalaista isää¹⁸⁵ ja kolmas kertoo miehen rakkaudentunnustuksen johtaneen intiimiin suhteeseen¹⁸⁶. Aineistosta löytyy kuulustelujen ohessa myös suomalaisten sotilaiden kirjeitä paikalliseen väestöön kuuluneille naisille, joilla naiset pyrkivät todistamaan suhteen luonteen ja seurustelun. Usein nämä kirjeet ovat rakkauskirjeitä. Suomalainen sotilas kirjoitti paikalliselle naiselle: *Muistan Sinua hyvin usein ja arvaas kuule kun on ikäväni Sinua, Sinä pikku tyttöni. Että jospa olisit nytki tuossa vierelläni käteni ulottuvissa, niin arvaas mitä tekisin? – Tietysti ottaisin Sinut syliini ja pistäisin pienen suukon sinulle ja niin painaisin Sinua rintaani vasten.*¹⁸⁷ Toinen kirjoittaa mustasukkaisuuden nostaessa päätään: “*Olen ajatellut sinua niin paljon että on vaikea olla sain niiltä pojilta kirjeen että olet jo rakastunut*

15.3.1943, Sosiaalisto/Munjärven AE/ItäKarSE, T 5687/36; kuulustelupöytäkirja 14.2.1944 ja 13.11.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

¹⁸⁰ Luettelo avioliiton ulkopuolisista raskauksista, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/53, KA, S.

¹⁸¹ Esim. kuulustelupöytäkirja 6.11.1942 ja 15.8.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28;

kuulustelupöytäkirja 7.8.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29, KA, S.

¹⁸² Kuulustelupöytäkirja 30.4.1943, Sosiaalisto/Terun AE/ItäKarSE, T 5687/57, KA, S.

¹⁸³ Esim. kuulustelupöytäkirja 1.8.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29, KA, S.

¹⁸⁴ Kuulustelupöytäkirja 25.8.1942, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

¹⁸⁵ Kuulustelupöytäkirja 7.3.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

¹⁸⁶ Kuulustelupöytäkirja 2.1.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

¹⁸⁷ Suomalaisen sotilaan kirje paikalliseen väestöön kuuluvalla naiselle 18.4.1942, Sosiaalisto/Äänisniemen AE/ItäKarSE, T 13725/65, KA, S.

*toiseen poikaan vaikka en sitä vielä usko koska silloin kun lähdin luotasi lupasit olla mulle yksin rakas ja näin sen sun silmistä ja oisit tehnyt kaikkesi ettei minun olisi tarvinnut lähteä silloin rakastin sinua enemmän kuin koskaan ennen ja rakastan vieläkin vaikka voin pettyä.”*¹⁸⁸ Vaikka suhde olisikin päättynyt ennen lapsen syntymää, monet suomalaisten sotilaiden paikallisille naisille kirjoittamat rakkauskirjeet todistavat romanssista, mustasukkaisuudesta, ikävästä ja kaipauksesta.¹⁸⁹

Jotkut naiset myös kertoivat suostuneensa seurusteluun miehen vakuutettua olevansa leski tai poikamies. Miehen siviilisäätö oli ainakin ollut puheenaiheena. Monet naiset kertoivat myös estelleensä miestä tulemasta vierailulle tai olleensa muuten varuillaan miehen suhteen aluksi, mutta suhde oli syventynyt, kun mies oli tullut tuttavaksi ja vakuuttanut olevansa poikamies. Jotkut naiset kertoivat aloittaneensa seksisuhteen, koska uskoivat miehen rakastavan ja olevan vapaa seurustelemaan.¹⁹⁰ Yhdessä tapauksessa nainen kertoi olleensa aluksi varovainen aloittaessaan seurustelun suomalaisen sotilaan kanssa, koska epäili miehen olevan naimissa. Kun mies kuitenkin jo varhain vakuutti olevansa leski, tuli suhteesta kiinteä ja toiveitakin tuli suhteeseen mukaan. *”Alussa, kun hän epäili k.o. miestä jo naimisissa olevaksi ja tästä syystä ollut hieman varovaisempi hänen suhteen, mutta sittenkun mies oli ilmoittanut olevansa leskimies, ja että hänellä on 1 tyttö lapsi Suomessa, ajatteli hän, että kaipa tästä muodostuu sitten hieman kauniimpikin tulevaisuudessa ja siihen luottaen pitänyt suhdetta läheisenä E.O:n kanssa.”* Nainen kertoi haluavansa naimisiin miehen kanssa, jos se suinkin oli mahdollista.¹⁹¹ Useampi nainen myös ilmoitti kuulustelussa olevansa halukkaita avioitumaan isäksi ilmoitetun miehen kanssa¹⁹².

Vilpitön kiintymys miehen puolelta ei aina ollut totuus, ja nainen saattoi tulla rakkaudessa petetyksi. Yhdessä tapauksessa nuori nainen kertoo, että aloitti sukupuolisuhteen pari kuukautta tutustumisen jälkeen, mutta ei pelännyt raskaaksi tuloa, sillä mies oli luvannut mennä hänen kanssaan naimisiin. Saatuaan tietää raskaudesta mies oli vastannut, että *”älä sure, vaimokseni otan sinut, kun sota loppuu ja vien Suomeen”*. Miehen yksikön siirryttyä toiselle alueelle seurustelu jatkui kirjeenvaihtona aina ilmoituspäivään asti. Asiasta kuultu todistaja kuitenkin kertoi, että otettuaan

¹⁸⁸ Suomalaisen sotilaan kirje paikalliseen väestöön kuuluvalla naiselle 27.5.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ ItäKarSE, T 5678/28, KA, S.

¹⁸⁹ Esim. Suomalaisen sotilaan kirje paikalliselle naiselle 10.4.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; suomalaisen sotilaan kirje paikalliselle naiselle 18.5.1942 ja 28.8.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, Ka, S.

¹⁹⁰ Mm. kuulustelupöytäkirja 17.1.1944, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

¹⁹¹ Kuulustelupöytäkirja 2.4.1943 (Vaaseni), Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

¹⁹² Kuulustelupöytäkirja 13.12.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 7.3.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

naisen raskauden miehen kanssa puheeksi mies oli sanonut sen olevan ”*yksi ja sama, ei hänestä vaimoa minulle kuitenkaan tule*” kieltäen samalla kertomasta naiselle puheitaan¹⁹³. Rakkauden tai luottamuksen jouduttua petetyksi osa naisista on ilmaissut kuulustelussa suuttumuksensa häntä ”*narrannutta*” suomalaista miestä kohtaan, joka saattoi olla sanojensa vastaisesti naimisissa, ja joka oli saattanut naisen onnettomaan tilanteeseen ”*houkuttelemalla*” väärillä lupauksilla avioliitosta ja Suomeen muuttamisesta¹⁹⁴.

Myös nuoret naiset saattoivat olla romantiikalla harhautettuja, ja mies saattoi käyttää naisen ihastumista hyväkseen. Yhdessä tapauksessa noin kaksikymmentävuotias Suomessa koulua käynyt nuori nainen kertoi seurustelleensa suomalaisen sotilaan kanssa ja harrastaneensa pari kertaa seksiä, mistä oli seurauksena raskaus. Myös todistajat kertoivat parin olleen läheinen ja heidät oli nähty suutelemassa. Mies itse kiisti olleensa missään läheisemmissä tekemisissä naisen kanssa, vaan seurustelu oli rajoittunut kyläilyyn puolin ja toisin siten, että seurassa oli aina muitakin. Miehen sotilastoveri ei tiennyt suhteen olevan erityisen läheinen, vaikka mies kävikin toisinaan saattamassa naista kotiin, mutta totesi miehen osoittaneen naista kohtaan ”*jonkinlaista 'tunteetonta riiputtamista'*”.¹⁹⁵ Nuorten naisten silmissä sotilaat ovat voineet olla ihastuttava seikkailu, ja tunteitakin on saattanut syntyä¹⁹⁶. Kuten Suomessa, nuoret naiset myös Itä-Karjalassa olivat tilanteessa, jossa sotatila ja sotilaiden läsnäolo loivat tilanteen, jossa naisilla oli mahdollisuus valita kumppaninsa aiempaa suuremmasta miesjoukosta. Lisäksi väestön liikkuvuus esimerkiksi töiden takia sai aikaan sen, että eripituisten suhteiden solmiminen oli mahdollista.

Kuulustelupöytäkirjojen perusteella yksi yleisimpiä syitä aloittaa intiimi suhde oli lupaus avioliitosta. Avioliittopuhe esiintyy naisten kertomuksissa niin usein, että voidaan puhua ”avioliitto”-diskurssista. Avioliittolupaus on kertomuksissa voinut olla seksisuhteen aloittamisen syy, tai sillä on saatettu lievittää naisen pelkoa raskaaksi tulemisesta¹⁹⁷. Avioliittodiskurssi näyttäisi olleen puhetapa, jota myös sosiaaliviranomaiset pitivät yllä. Lastenvalvojat kokosivat luetteloa avioliiton ulkopuolella raskaana olevista naisista aviottomien lasten nimikirjojen lisäksi. Käytännössä tämä luettelo oli sarja lomakkeita, joihin on täytetty tietoja raskaana olevista naisista, isäksi ilmoitetusta miehestä ja seurustelusta¹⁹⁸. Lomakkeisiin on yhtenä kohtana kerätty ”*Makaajan*

¹⁹³ Kuulustelupöytäkirja 6.11.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/28, KA, S.

¹⁹⁴ Kuulustelupöytäkirja 21.1.1942 ja 12.1.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29, KA, S.

¹⁹⁵ Kuulustelupöytäkirja 14.1.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

¹⁹⁶ Sotilaiden vaikutuksesta nuorten naisten käytökseen ks. Junila 2000, 258; Junila 2006, 248–249.

¹⁹⁷ Sama kuin viite 85.

¹⁹⁸ Näitä lomakkeita on säilynyt vain hyvin pieniä määriä, eikä niitäkään ole kaikilta alueilta säilynyt. Lomakkeisiin

lupauksia ym. naiselle”. Tämän on ilmeisesti tarkoittanut avioliittolupauksen ohella lapsen elatukseen liittyviä lupauksia, tai muita seurustelusta saatavia etuja, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että nainen on suostunut seksisuhteeseen. Näin muotoillut lomakekohdat pitivät kuitenkin sisällään oletuksen siitä, että mies on houkutelut naista intiimiin suhteeseen lupauksin tai muilla tavoin. Lupauksia elättäjän selvittämisprosessissa on mitä ilmeisimmin kysytty, ja samalla on merkitty tieto siitä, jos nainen oli suostunut seksiin näennäisesti ilman syytä ja lupauksia. Oletettavasti tällaisen naisen epäiltiin herkästi elävän epäsiiveellistä elämää.

Avioliittolupauksen yleisyys herättää myös kysymyksiä. Kertoivatko naiset rehellisesti motiiveistaan solmia suhteeseen suomalaisen sotilaaseen? Onko avioliittoaikeista kerrottu kuulustelijalle, jotta sukupuolisuhteen aloittamisella olisi kunniallisempi syy? Kuulustelutilanne ei varmasti ole aina ollut helppo avioliiton ulkopuolella raskaana olevalle tai jo synnyttäneelle naiselle. Voidaan myös olettaa, että kertomus avioliittolupauksista on vahvistanut naisen väittämää isäksi ilmoitetusta miehestä. Avioliittolupauksellahan pariskunta sitoutuu toisiinsa ja mies lupaa osallistua mahdollisesti syntyvän lapsen elämään ja elatukseen. Toisaalta herää myös kysymys, onko osalla naisista ollut seurustelun alkaessa toive avioliitosta suomalaisen kanssa. Suomalaiset olivat miehityksellä alueella etuoikeutetussa asemassa muihin kansalaisryhmiin verrattuna, ja suomalaisten kanssa avioituneet olivat etuoikeutetussa asemassa. Siten avioliitto suomalaisen kanssa oli mahdollisuus parantaa omia elinolosuhteitaan¹⁹⁹. Monet kuulusteltavat naiset kertovat miehen myös luvanneen viedä naisen ja tämän lapset mukanaan Suomeen. Jotkut naisista myös kertoivat haluavansa lähteä Suomeen, jos se olisi mahdollista²⁰⁰. Avioliitto ja seurustelusuhde suomalaisen kanssa ovat mitä luultavimmin olleet myös houkutteleva mahdollisuus.

4.2 ”...enkä kyllä ole yhtään varma onko lapsi todella minun...”

Suuri osa kuulustelupöytäkirjoista on naisten ja heidän todistajiensa kuulusteluja. Isäksi ilmoitetun miehen kuulusteluja on vähemmän, mutta miesten näkökulmaa voi tarkastella kuulusteluihin

täytettiin osapuolten siviilisäätyyn, työntekoon ja elätettävien määrään liittyvien tietojen lisäksi ”makaamiseen” liittyvät perustiedot. Näitä ovat olleet seurustelutiedot, lapsen siirtämisaikakohta ja paikka, todistajat ja ”makaajan” lupaukset naiselle. Ks. esim. Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

¹⁹⁹ Laine 1982, 294–295.

²⁰⁰ Mm. kuulustelupöytäkirja 29.7.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 29.6.1943 ja 7.3.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S

sisältyvien kertomusten lisäksi lastenvalvojien ja miehen keskinäisestä kirjeenvaihdosta. Kirjeissä mies vastasi lastenvalvojan tiedusteluun siitä, onko mies aiheuttanut naisen raskaudentilan, ja kertoi oman näkemyksensä asiasta. Kuulusteluja on pääasiassa sellaisista raskauksista, joissa lapsen isäksi on ilmoitettu suomalainen mies, mutta joukossa on myös joitakin sellaisia tapauksia, joissa lapsen isäksi ilmoitettiin karjalainen, venäläinen tai esimerkiksi virolainen mies. Kuulusteluissa miehet useammin kieltävät isyytensä, kuin tunnustavat voivansa olla syntyvän lapsen isä. Vain vähemmistö miehistä tunnustaa isyytensä varauksetta²⁰¹.

Yleisin tapa kiistää isyys on vedota naisen suhteisiin muiden miesten kanssa. Jos mies kiisti elatusvelvollisuutensa, hänellä oli käytännössä vain muutama keino kiistää isyytensä. Jotkut isäksi ilmoitetuista miehistä ilmoittivat, että eivät tunne hänet isäksi ilmoittanutta naista ollenkaan, tai että kyseessä on erehdys, keksitty juttu tai panettelu²⁰². Jos isäksi ilmoitettu mies ei pystynyt kieltämään suhdetta raskaana olevaan naiseen, hän kiisti elatusvelvollisuutensa pääasiassa vetoamalla siihen, että hänen isyystensä ei ole varmuutta. Vaikka mies jopa tunnustaisi olleensa naisen kanssa enemmän, kuin muut, on tieto muista miehistä ollut peruste kiistää elatusvelvollisuus²⁰³. Viranomaisen näkökulmasta todisteeksi elatusvelvollisuudesta riitti kuitenkin se, että pariskunnan tiedettiin seurustelleen sinä aikana, jolloin lapsi on voitu siittää²⁰⁴. Jotkut miehet ovat myös vedonneet tähän vakuuttamalla, että seksisuhde on päättynyt ennen naisen raskaaksi tuloa, tai että miehellä ei ole ollut mahdollisuutta tavata naista sinä aikana, kun hän on tullut raskaaksi²⁰⁵.

Jos mies tunnusti sukupuolisuhteen, hän saattoi kiistää isyytensä vetoamalla siihen, että hän ei syystä tai toisesta ole voinut saattaa naista raskaaksi. Muutamassa tapauksessa mies kertoi olleensa varovainen tai käyttäneensä ehkäisykeinona keskeytettyä yhdyntää: *Kertoja tunnustaa olleensa useasti sukupuoliyhteydessä, mutta on varma, ettei tyttö tullut raskaaksi hänestä, sillä hän oli joka kerta sukupuoliyhteydessä ollessaan ollut varovainen, päästämättä kertaakaan "vuotoa" sisään*²⁰⁶. Mies saattoi myös tunnustaa suhteen, mutta kieltäytyä maksamasta elatusmaksua ilman

²⁰¹ Esim. 9.4.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

²⁰² Kuulustelupöytäkirja 31.7.1943, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6; kuulustelupöytäkirja 5.2.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 20.5.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82; miehen kirje lastenvalvojalle 19.2.1943, 1.3.1944 ja 4.4.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, KA, S.

²⁰³ Vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 4.9.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²⁰⁴ Pöytäkirja Uhtuan sovintotuomarin istunnosta 9.6.1944 (1§/1944), Sosiaalisto/Uhtuan AE/T 5687/61, KA, S.

²⁰⁵ Kuulustelupöytäkirja 13.4.1943 ja 4.2.1944, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78, KA, S.

²⁰⁶ Kuulustelupöytäkirja 3.3.1944, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

lääketieteellistä selvitystä isyydestä. Käytännössä tämä tarkoitti verikoetta²⁰⁷. Vain kahdessa tapauksessa mies ilmoitti olevansa oman käsityksensä mukaan kyvytön tekemään naista raskaaksi²⁰⁸.

Oli myös mahdollista, että mies sanoi olleensa kyvytön saattamaan naista raskaaksi esimerkiksi humalatilasta. Esimerkki tällaisesta vakuuttelusta on tapaus, jossa nainen kertoo tullessaan raskaaksi makaamisesta suomalaisen sotilaan kanssa. Paikallinen mies ja joukko suomalaisia sotilaita olivat juopuneena tulleet naisen asuntoon ja jättäneet sotilaan loikoilemaan vahvasti humalassa hänen lattialleen. Paikallinen mies todistaa sotilaan olleen liiankin humalassa pystyäkseen saattamaan naisen raskaaksi ja kertoo toisen sotilaan vierailleen tiettävästi usein naisen luona. Myös isäksi ilmoitettu mies kiisti olleensa siinä kunnossa, että olisi pystynyt naisen saattamaan raskaaksi ja epäilee naisen keksineen hänet lapsensa isäksi, koska nainen ei muistanut hänet raskaaksi tehneen kuorma-autonkuljettajan nimeä, ja joka oli miehen sanojen mukaan antanut korvauksen seksistä kenkäparin tai muun omaisuuden muodossa. Hän myös kielsi koskaan seurustelleensa naisen kanssa, ja kertoi, että hänen vakituinen kyläilypaikkansa oli toisen paikalliseen väestöön kuuluvan naisen luona²⁰⁹.

Pääsääntöisesti elatusvelvollisuus kiistetään vetoamalla naisen moniin suhteisiin. Naisella ilmoitetaan olleen muitakin seurustelukumppaneita tai mies ilmoittaa hänen olleen yleisen naisen tapainen. Jos isäksi oli ilmoitettu paikalliseen väestöön kuuluva mies, saattoi hän kieltää isyytensä ilmoittamalla naisen seurustelleen myös suomalaisten sotilaiden kanssa²¹⁰. Kun isäksi ilmoitettu mies oli suomalainen, voi kiistämisestä joskus lukea myös ylimielisyyttä ja halveksuntaa. Eräs sotilas ilmoittaa naisella olleen seksisuhde muihin miehiin ja kuvaa tilannetta kuulustelussaan seuraavasti: *”Kysyttäessä, mistä hän näin päättelee, vastasi kertoja, että eiväthän nämä karjalaiset yhden varassa ole, mikäli minä heitä tunnen”*²¹¹. Lauseella on ilmeisesti viitattu naisten pyrkimykseen parantaa olosuhteitaan solmimalla suhteita suomalaisiin, mutta vaikuttaa myös siltä, että paikalliseen väestöön kuuluvia naisia on saatettu pitää yleisen naisen tapaisina. Knut Pipping

²⁰⁷ Kuulustelupöytäkirja 12.1.1943 (N:o 1/33/43), Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE; kuulustelupöytäkirja 19.3.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 8.2.1943 Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78 KA, S.

²⁰⁸ Kuulustelupöytäkirja 24.2.1944 (N:o 7/Ls./44), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; isäksi ilmoitetun miehen kirje lastenvalvojalle 25.10.1943, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78, KA, S.

²⁰⁹ Kuulustelupöytäkirja 24.10.1943 (N:o 20/Ls./43) ja 8.2.1944 (N:o 20a/Ls./43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²¹⁰ Kuulustelupöytäkirja 13.6.1943 ja 30.12.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²¹¹ Kuulustelupöytäkirja 12.1.1943 (1/33/43), Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29, KA, S.

kuvaa teoksessaan sotilaiden suhtautumista rintaman läheisyydessä oleviin naisiin siten, että siviilitai sotilashallinnon palveluksessa työskennelleitä pyykkäreitä, myymäläapulaisia ja paikalliseen väestöön kuuluvia naisia pidettiin sotilaiden keskuudessa ilman muuta yleisinä naisina²¹².

Miehet saattoivat myös kiistää seksisuhteen ja tunnustaa tuntevansa naisen, mutta sanoivat seurustelun rajoittuneen kyläilyyn tai muuhun tuttavuuteen. Jos naisella oli lapsia, saattoi mies kertoa esimerkiksi katselleensa lasten kanssa kirjoja kyläillessään naisen luona.²¹³ Jotkut miehet ilmoittivat tulleen väärin perustein syytetyksi ja väittivät naisten käyttävän heidän avuliaisuuttaan hyväkseen. Tällaisissa tapauksissa miehet kertoivat halunneensa auttaa naista säälistä ja hyväntahtoisuudesta, ja nainen on vain käyttänyt hyväkseen heidän tuttavuuttaan²¹⁴. Toisaalta mies saattoi kiistää isyytensä, vaikka tunnusti sukupuolisuhteen ja avioitumisaikkeit. Joskus mies kertoi avustaneensa naista rahallisesti ja antaneensa esimerkiksi vaatteita ja tavaroita lahjaksi, mutta ilmoitti lopettaneensa suhteen aiemmista avioitumisaikeistaan huolimatta huomattuaan, että naisella oli muitakin suhteita, tai todettuaan, että syntyvä lapsi ei voi olla hänen²¹⁵. Myös miehet olivat tulleet rakkaudessa petetyksi. Yksi mies kertoi jättäneensä seurustelun paikalliseen väestöön kuuluneen naisen kanssa huomattuaan, että nainen seurusteli muiden miesten kanssa viettäen myös öitä heidän kanssaan. Mies oli jo ehtinyt pyytää kuulutusta aluepäälliköltä, ja seurusteluaikkeit olivat ilmeisesti vakavat, sillä myös raskaana oleva nainen kertoi saaneensa mieheltä kihlasormuksen ja naimisiinmenokin oli jo sovittu kesäksi²¹⁶.

Kuulusteluissa tulee myös pariin kertaan esille se, että raskaana oleva nainen on ehkä hädissään keksinyt tutun suomalaisen lapsen isäksi ja yrittänyt käyttää tuttavuutta ja kunnollisuutta hyväksi. Yhdessä tapauksessa sotilas ja sotilaan joukkuetoverit kiistävät miehen isyyden sillä perusteella, että mahdollisuutta kahdenkeskiseen seurusteluun ei ollut. Sotilastoveri antoi lausuntonaan kuvauksen isäksi ilmoitetusta miehestä ja kertoi, että mies oli velvollisuudentuntoinen ja kunnollinen mies, joka ei iltaisin kuljeksanut kylillä tai ollut öitä poissa joukon asunnosta. Toveri arveleekin, että juuri miehen kunnollisuuden takia nainen koetti saada raskautensa kyseisen sotilaan syyksi, koska naisen olisi vaikea saada lapsen isää vastuuseen, jos *”joku automies olisi syytä*

²¹² Pipping 1978, 185–186.

²¹³ Kuulustelupöytäkirja 14.1.1944, 13.6.1943, 19.3.1943 ja 14.1.1944, 7.3.1943, Sosiaalito/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 3.5.1944, kuulustelupöytäkirja 16.8.1943, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²¹⁴ Vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 12.8.1943 ja 19.4.1944, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²¹⁵ Esim. kuulustelupöytäkirja 31.7.1943, Sosiaalito/ItäKarSE, T 7341/6, KA, S.

²¹⁶ Kuulustelupöytäkirja 15.10.1943 ja 5.8.1943, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

asiaan”. Kuulustellut sotilaat kertoivat nähneensä autokolonnan ajaessa kylän läpi naisen asunnolla autonkuljettajan, jonka kanssa naisella vaikutti olevan tuttavalliset välit²¹⁷. Joskus tällainen epäily saattoi osoittautua todeksi, sillä kuulustelupöytäkirjoista löytyy yksittäinen tapaus, jossa nainen tunnustaa valehdelleensa lapsen isästä. Syynä on ilmeisesti ollut toive saada elatusta lapselle, jonka karjalainen isä oli joutunut lähtemään alueelta naisen tietämättä miehen olinpaikkaa²¹⁸.

Isyytensä kiistäneiden miesten kertomusten kohdalla voidaan erottaa kaksi puhetapaa, joilla isyys kiistetään. Yleisempi näistä kahdesta on ”muut miehet” -diskurssi, joka pitää sisällään vetoamisen naisen muihin suhteisiin tai siihen, että nainen on yleisen naisen tapainen. Samalla on eri tavoilla vakuutettu, että isäksi ilmoitettu mies ei ole todennäköisin vaihtoehto elatusvelvolliseksi. Muita suhteita on myös kysytty raskaana olevalta naiselta²¹⁹. Toinen kiistämisen tapa on sukupuolisuhteen tai jopa tuttavuuden kieltäminen kokonaan. Tällaista puhetapaa voitaisiin kutsua esimerkiksi hyvän päivän tuttu -diskurssiksi. Pintapuolista tuttavuutta läheisempi suhde on todennäköisesti ollut niiden miesten kiistämiskeino, jotka ovat tienneet tai olettaneet, että intiimistä suhteesta ei ole riittävästi todisteita elatusvelvollisuuden määrittämiseksi. Toisinaan tämä isyyden kiistämisen peruste oli myös osoittautunut vakuuttelun sijasta aiheelliseksi väärän miehen tullessa kuulustelluksi.

Lähteistä on myös poimittavissa esimerkkejä siitä, millä tavalla viranomaiset arvioivat kertomuksen uskottavuutta ja kuulusteltavan vakuuttavuutta oikeusprosessin eri vaiheissa. Kun kuulustelija on epäillyt aviottoman äidin vakuutusta siitä, että hän on seurustellut vain yhden miehen kanssa, on pöytäkirjasta luettavissa epäilevä sävy, kuten: ”*Kuultava väittää, ettei ole ollut sukupuoliyhteydessä kesällä muitten kuin T:n kanssa*”²²⁰. Yksi esimerkki isäksi ilmoitetun miehen kertomuksen epäluotettavuudesta on pöytäkirjan maininta: ”*Merkittiin, että kuulusteltavan esiintyminen oli koko ajan kienäilevää, ja että sanoi mm. 'Ei niitä elatussopimuksia niin vain tehdä heti kun sanotaan' ja 'että, ei sitä ensi kertaa näissä jutuissa olla'*”²²¹. Pöytäkirjaan sovintotuomarin istunnosta merkittiin erikseen uskottavuudesta ja luotettavuudesta seuraavaa: *Merkittiin, että kantaja vaikutti kuulustelussa uskottavalta ja esitti lausuntonsa vakuuttavasti, mutta mies vaikutti epäluotettavalta ja naisen läsnä ollessa hämilliseltä katsomatta kertaakaan käsittelyn aikana naista kohti*²²². Viranomaiset ovat omilla arvioillaan joko vahvistaneet tai heikentäneet kertomuksen

²¹⁷ Kuulustelupöytäkirja 22.2.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²¹⁸ Kuulustelupöytäkirja 9.10.1942, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²¹⁹ Esim. kuulustelupöytäkirja 19.3.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²²⁰ Kuulustelupöytäkirja 13.11.1942, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²²¹ Kuulustelupöytäkirja 14.1.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²²² Pöytäkirja Uhtuan sovintotuomarin istunnosta 27.10.1943 (1§/1943), Sosiaalisto/Uhtuan AE/T 5687/61, KA, S.

todistusvoimaa. Voidaan kuitenkin epäillä, että viranomaiset eivät ole pyrkineet vahvistamaan isyyden kieltämisen diskurssia, olihan kyse elatusvelvollisen määräämisestä ja selvittämisestä. Vakuuttavuutta arvioivien merkintöjen perusteella näyttää siltä, että viranomaisten suhtautuminen isyytensä kieltäneiden miesten kertomuksiin on usein ollut varsin epäileväinen. Jos isyys oli mahdollinen, se pyrittiin kiistatilanteessa osoittamaan mahdollisimman hyvin.

Isyyden tunnustaneiden miesten kohdalla tehtiin elatussopimukset, jotka velvoittivat miehen maksamaan elatusta lapselleen tietyn summan etukäteen kuukausittain. Mies saattoi tunnustaa isyytensä, vaikka hänellä ei olisikaan ollut ehdotonta varmuutta asiasta. Miehen epäily isyydestänsä on kuulustelun lopuksi saattanut vaihtua isyyden tunnustamiseksi ja elatusvelvollisuuden myöntämiseksi. Yhdessä kuulustelussa mies toteaa kuulustelijalle: *Sanottaessa, että lapsen äiti on varma kertojan isyydestä, sanoi kertoja: "Kyllä kai hän sen sitten itse tietää," sekä lisäsi "kämpälälaudassahan minä siitä olen"*²²³. Yksi mies tunnustaa sukupuolisuhteen, vaikka epäileekin olleensa ainoa seurustelukumppani, jotta asiasta ei nousisi suurempaa hälyä. Mies pyytää asian luottamuksellista käsittelyä, jotta kotona oleva perhe ei saisi asiasta tietää niin kauan, kun mies on rintamalla. Huolena on erityisesti vaimon reaktio, jotta perhe ei joutuisi asiasta kärsimään²²⁴. Kotirintaman suhtautuminen väitteisiin näyttäisi olleen huolenaiheena myös toisessa tapauksessa, jossa mies on pyytänyt ilmoittamaan vaimolleen, että on kiistänyt kaikki väitteet isyydestä ja pystyy osoittamaan niiden paikkansapitämättömyyden²²⁵.

Joissakin tapauksissa isyyden tunnustanut suomalainen isä oli halukas viemään lapsen mukanaan Suomeen, mutta vain yksittäistapauksissa tällaisesta sovittiin. Edellytyksenä saattoi olla myös se, että lapsen todettiin olevan hänen. Yhdessä tapauksessa mies oli naimisissa, ja oli sopinut asiasta vaimonsa kanssa, jolloin aviopari oli yhdessä päättänyt ottaa lapsen luokseen, mikäli se vain oli mahdollista²²⁶. Toisaalta myös isällistä kiinnostusta lapseen on kuulustelupöytäkirjojen kuvauksista havaittavissa. Todistaja on saattanut kertoa, että mies osallistui äidin ja lapsen elämään ja kävi lasta katsomassa. Eräässä kertomuksessa lapsen ja tämän isän suhteesta sanotaan, että *"K. näyttää pitävän kovasti lapsesta ja kertojan käsityksen mukaan käsittelee sitä kuin omaansa"*²²⁷. Löytyypä

²²³ Kuulustelupöytäkirja 8.2.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²²⁴ Suomalaisen sotilaan kirje lastenvalvojalle 22.4.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28, KA, S.

²²⁵ Kirje sotilaan vaimolle 22.4.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²²⁶ Huoltosihteerin kirje suomalaiselle sotilalle 9.5.1944, suomalaisen sotilaan kirje huoltosihteerille 14.11.1943 ja 3.5.1944, vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 23.3.1944, kuulustelupöytäkirja 10.2.1944, suomalaisen sotilaan kirje lastenvalvojalle 14.11.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94; Kuulustelupöytäkirja 13.11.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²²⁷ Kuulustelupöytäkirja 20.1.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

aineistosta myös pyyntö, jossa suomalainen sotilas pyysi lastenvalvojaa kirjoittamaan hänelle todistuksen lapsensa ja tämän äidin tapaamista sekä matkustusluvan hankkimista varten. Pyyntöön ei kuitenkaan myönnytty, vaan miehen tuli hakea tavallista reserviläisille tarkoitettua lomaa²²⁸.

Raskaus oli miehille useimmiten mitä luultavimmin ikävä yllätys. Mies on saattanut valitella tapahtunutta varsinkin, jos mies oli naimisissa²²⁹. Varsin harvoin miehet ilmoittivat viranomaisille haluavansa tehdä elatussopimuksen²³⁰. Miehet ovat myös saattaneet vaatia aborttia, johon nainen ei ole halunnut suostua ei-toivotusta raskaudesta huolimatta. Toisaalta raskauden tultua ilmi, on myös mies saattanut naisen kertoman mukaan tyytyä tilanteeseen ja lohduttanut naista avioliittolupauksella tai lupaamalla osallistua lapsen elatukseen²³¹. Toisinaan isäksi ilmoitetut miehet ovat pyrkineet selvittämään asian ilman viranomaisten väliintuloa. Mies oli esimerkiksi luvannut maksaa lapsen elatuksesta ja kieltänyt kertomasta asiaa kenellekään. Yhdessä tapauksessa mies oli myös luvannut maksaa paremmin, jos lapsen isäksi ilmoitettaisiin tuntematon mies. Mies oli myös saattanut ilmoittaa lastenvalvojalle, että asia olisi sovittu jo osapuolten kesken. Ajatuksena on ilmeisesti ollut se, että viranomaisia ei asian sopimisessa tarvita²³².

Miesten kiistäessä isyytensä, toistuu naisten kertomuksissa usein lupaus elatukseen osallistumisesta. Avioliittopuheen ohella naisten kertomuksista nousee esille ”elatuslupaus”-diskurssi. Naiset kertoivat miehen tunnustaneen naiselle tai todistajalle isyytensä, minkä lisäksi mies on saattanut naisen kertoman mukaan luvata huolehtia lapsesta ja osallistua elatukseen²³³. Myös elatusdiskurssi on puhetapa, jota viranomaiset ovat mitä ilmeisimmin pitäneet yllä. Naisen ilmoittaessa lapsen isän, on häneltä saatettu kysyä, osallistuuko isä lapsen elatukseen. Naisten kertomuksista on myös poimittu miesten lausahduksia kuulustelupöytäkirjoihin. Kun yhdessäkin tapauksessa raskaana olevalta naiselta oli kysytty, ottaako mies osaa lapsen elatukseen, oli tämä naisen kertoman mukaan

²²⁸ Sotilaan kirje lastenvalvojalle 25.2.1944 ja lastenvalvojan vastaus 10.3.1944, Sosiaalitto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

²²⁹ Katso myös esim. kuulustelupöytäkirja 10.5.1944, Sosiaalitto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

²³⁰ Esim. kuulustelupöytäkirja 8.2.1944, 3.2.1944 ja 2.6.1944, Sosiaalitto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

²³¹ Esim. kuulustelupöytäkirja 3.1.1944, Sosiaalitto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 10.11.1942 ja 13.5.1943, Sosiaalitto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/29; kuulustelupöytäkirja 8.2.1944, Sosiaalitto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82; kuulustelupöytäkirja 10.2.1944, Sosiaalitto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²³² Kuulustelupöytäkirja 23.11.1943 ja 13.11.1943, Sosiaalitto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; isäksi ilmoitetun miehen kirje lastenvalvojalle 19.2.1944, Sosiaalitto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94; kuulustelupöytäkirja 8.2.1944, Sosiaalitto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

²³³ Esim. kuulustelupöytäkirja 11.1.1944, Sosiaalitto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 8.5.1944, Sosiaalitto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/82, KA, S.

vastannut: *“että maksaa pitää, eihän lapsi ole mikään koiranpentu”*²³⁴.

Isäksi ilmoitetun miehen kansalaisuus ei vaikuttanut vakuuttamisen keinoihin. Sekä ne suomalaiset että paikalliseen väestöön kuuluneet miehet, jotka kiistivät isyytensä, käyttivät pääasiassa samanlaisia argumentteja. Isyys kiellettiin yhtä lailla muihin miehiin kuin satunnaiseen tuttavuuteen vetoamalla. Myös paikalliseen väestöön kuulunut isä saattoi vaatia verikoetta isyytensä varmistamiseksi. Toisaalta täytyy huomata, että elatussopimuksen solmiminen on ilmeisesti ollut paikalliseen väestöön kuuluneen miehen kanssa helpompaa, sillä mies on todennäköisesti ollut suomalaista isää helpommin tavoitettavissa ja mahdollisesti myös suomalaista isää myöntäväisempi avioitumaan naisen kanssa. Lisäksi paikalliseen väestöön kuulunut mies ilmoitti usein olevansa halukas avioitumaan.²³⁵

Seurustelusta puhumisen tavat hahmottavat kokonaisuuden, jossa naisten ja miesten todistelut kertovat kahta erilaista tarinaa. Kun miehet pyrkivät kiistämään isyytensä, syntyy puhetapa, jossa vedotaan pääasiassa kahteen argumenttiin. Näin muodostuvat ”muut miehet”- ja ”hyvän päivän tuttu”-diskurssit. Naisten vakuuttamisen keinot ja vastapuhe olivat lupaukset eluksesta eli ”avioliitto”- ja ”elatuslupaus”-diskurssit. Myös viranomaiset ylläpitivät näitä puhetapoja kysymällä esimerkiksi isäksi ilmoitetun miehen lupauksia naiselle.

4.3 Hauskanpidosta selviytymiseen - Uhreja vai itsenäisiä naisia?

Kuulustelupöytäkirjojen seurustelukuvauksista on luettavissa vakuuttamisen keinojen ja seurustelusta puhumisen tapojen ohella viitteitä seurustelun motiiveista sekä olosuhteista, joissa seurustelu tapahtui. Kun kuulustelupöytäkirjoja lähestyy puhetapojen sijasta eri näkökulmasta ja lukee tekstejä ”läheltä”, voidaan yksityiskohdista rakentaa kuva aviottoman lapsen syntymään johtaneesta seurustelusta. Samalla huomataan, että miesten vakuuttelut naisten monista miehistä liittyvät usein kuvauksiin vailla vakaita aikomuksia solmitusta suhteesta, irtosuhteista tai irtolaisuuteen viittaavasta elämäntavasta. Toisaalta väittämä monista miehistä on liittynyt myös

²³⁴ Kuulustelupöytäkirja 25.1.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28, KA, S.

²³⁵ Kuulustelupöytäkirja 22.7.1943 (N:o 19/ Ls./43), 15.11.1943 (N:o 17a/Ls./43) ja 4.5.1943 (N:o 15/Ls./43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 26.2.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, KA, S.

kuvauksiin seksistä vaihtokaupan välineenä. Puhe siis heijastaa todellisuutta jossakin määrin.

Seksi vaihtokaupan välineen käy ilmi kuvauksista, joissa suomalaiset miehet kuvaavat suhteitaan naisten kanssa tavoilla, jotka viittaavat prostituutioon. Useampi isäksi ilmoitettu mies väittää naisen myyneen itseään rahasta, tai todistajat kertovat tietävänsä, että nainen on saanut rahaa seksistä tai muuta taloudellista hyötyä²³⁶. Yhdessä tapauksessa nainen kertoi saaneensa isäksi ilmoitetulta suomalaiselta rahallista hyvitystä suhteen jatkuessa siten, että mies oli korvannut naiselle omista varoistaan niitä työpäiviä, joina hän ei todellisuudessa ollut töissä.²³⁷ Toisinaan myös naiset kertovat hyötynensä suhteesta jollakin tavalla. He ovat esimerkiksi saattaneet saada käytännön apua töiden hoitamiseksi²³⁸. Osa miehistä tunnustaa antaneensa ruokaa tai rahaa seksistä²³⁹.

Monilla sodan vaurioittamilla miehitetyillä alueilla paikalliset naiset muodostivat seksuaalisia kontakteja aluetta hallitsevien sotilaiden kanssa osittain myös olosuhteiden pakosta. Näin oli esimerkiksi Berliinissä, jossa liittoutuneiden joukot hallitsivat kaupunkia miehityksen alkuvuosina 1945 - 1947. Sodan köyhdyttämät ja kurjistamat naiset loivat kontakteja vauraampiin ulkomaisiin sotilaisiin, jotka antoivat turvaa ja mahdollisuuden parempaan elämään. Vallitsevat olosuhteet saivat aikaan sen, että seksuaaliset suhteet eivät olleet vapaavalintaisia, vaan sukupuolisuhteista oli tullut keino parantaa asemaansa. Sotilaat maksoivat seksistä rahan lisäksi muun muassa elintarvikkeilla tai pikku työpalveluksilla, ja miehitetyiltä alueilta on monia kuvauksia ilmiöstä. Esimerkiksi saksalaiset naiset miehitetyssä Berliinissä saattoivat olla seksisuhteessa miehittäjiin ruoan tai tupakan hinnasta.²⁴⁰ Näyttää siltä, että naiset solmivatkin suhteita keinona selviytyä poikkeuksellisista olosuhteista ja köyhyydestä vaihtamalla seksuaalisia palveluja rahan, ruokaan, vaatteisiin ja kulutustarvikkeisiin. Nälän takia näin on tapahtunut Suomessa²⁴¹. Tämän kaltainen vaihtotalous oli yleistä myös muilla Euroopan miehitetyillä alueilla, sillä suhde vieraan valtion sotilaaseen saattoi olla yksi selviytymisstrategia, joka tarjosi niin suojaa jokapäiväisiä uhkia vastaan kuin mahdollisuuden parempiin elinolosuhteisiin naisille, jotka olivat yksin vastuussa perheidensä hyvinvoinnista²⁴².

²³⁶ Kuulustelupöytäkirja 17.2.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²³⁷ Kuulustelupöytäkirja 13.6.1943, (N:o 18/Ls./43), Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

²³⁸ Esim. kuulustelupöytäkirja 6.3.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28, KA, S.

²³⁹ Esim. kuulustelupöytäkirja 9.12.1942, Sosiaalisto/Paateneen AE/ItäKarSE, T 5687/41; kuulustelupöytäkirja 19.4.1943, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78; kuulustelupöytäkirja 17.2.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²⁴⁰ Huhtinen & Kesseli 2006, 45; Willoughby 1998, 169.

²⁴¹ Näre 2008, 353–354.

²⁴² Warring 2006, 89–91. Seksuaalisuhteen solmiminen selviytymisstrategiana tulee vahvasti esille esimerkiksi Berliinin

Suomalaisten miesten antamat kuvaukset prostituutiosta näyttäisivät siis liittyvän miehitetyillä alueilla yleiseen ilmiöön, jossa seksuaalisten suhteiden luominen vieraan vallan sotilaisiin on pikemminkin ollut yksi selviytymiskeino poikkeuksellisissa oloissa. Varsinaisista prostituutiopalveluista ei kuvausten perusteella voida puhua. Suomalaisille sotilaille ei myöskään järjestetty prostituutiopalveluita monien muiden toisen maailmansodan armeijoiden tapaan. Huhuja eräänlaisista ilotaloista jatkosodan ajalta kerrotaan, mutta dokumentoituja todisteita asiasta ei ole löytynyt. Bordelleja vastaan puhuu myös se, että kenttäbordellijärjestelmä ei sopinut suomalaiseen moraalikäsitteeseen. Kerrotaan, että bordelleja olisi suunniteltu, mutta niistä luovuttiin sillä perusteella, että se olisi romahduttanut kotirintaman. Miehillä ei sallittu vieraisissa käyntiä ainakaan virallisesti armeijan taholta.²⁴³

Ilmiö on liittynyt naisten vähävaraisuuteen ja puutteeseen, joka on Itä-Karjalassakin ollut suuri, sillä alueen tila oli hyvin heikko suomalaisten joukkojen saapuessa alueelle. Jälleenrakennus ja sodan tuhojen korjaaminen olivat sotilashallinnon suurimpien haasteiden joukossa. Toisaalta sota aiheutti häiriöitä ruoantuotantoon varsinkin vuonna 1942, jolloin syksyn 1941 sato jäi pääosin korjaamatta sotatoimien takia.²⁴⁴ Vaikuttaa siltä, että paikalliseen väestöön kuuluneilla naisilla ei aina ollut muuta vaihtoehtoa, kuin solmia suhde suomalaiseen sotilaaseen turvatakseen oma ja perheensä selviytyminen. On ilmeistä, että tällaisia suhteita on luotu myös Itä-Karjalassa. Yksinäinen nainen, jolla oli lapsia ja jonka elinolosuhteet olivat heikot jo ennestään, saattoi solmia suhteen suomalaisen sotilaan kanssa parantaakseen omaa tilannettaan.

Vaikka kuulustelupöytäkirjoissa on useita viittauksia seksuaalisten palvelujen vaihtamiseen ruokaan tai rahaan, kuulusteltavat naiset vain harvoin myöntävät, että olisivat luoneet suhteen omia olosuhteitaan parantaakseen. Varsin suuressa osassa kuulustelupöytäkirjoja ei anneta vihjeitä suhteen solmimisen motiiveista lainkaan. Tällaisissa tapauksissa kuulusteltava pikemminkin toteaa seurustelun alkaneen ja kertoo seurustelun kestosta sekä seurustelutavoista, yhdyntätiheydestä ja muista sellaisista asioista, joilla hän on pyrkinyt todistamaan, että raskaus on isäksi ilmoitetun

valloituksen aikana kirjoitetusta päiväkirjasta. Ks. Anonyymi, *Nainen Berliinissä*. Päiväkirja 20.4.–22.6.1945. Jälkisanat Kurt W. Marek ja Anthony Beevor.

²⁴³ Bock 2002, 223–225; Mikkola 2004, 193; Huhtinen & Kesseli 2006, 45, 48, 50; Näre 2008, 364. Myös Otto Wille Kuusinen mainitsee ”tyttöpaikan” tulleen Petroskoihin suomalaisten myötä: *”Nyt (v. 1943) on kaupungissa yksi kinoteatteri mannerheimilaisia varten, 4 kauppapuotia, 6 keskitysleiriä ja iso tyttöpaikka...”* Kuusinen 2006, 145 (alkuteos julkaistu 1944).

²⁴⁴ Keränen 1982, 38; Laine 1982, 227.

miehen aiheuttama. Joskus nämä naiset antavat tietävät vain miehen etunimen ja antavat muita tuntomerkkejä miehen tunnistamiseksi, jotka on lueteltu kuulustelupöytäkirjaan. Yhdessä tällaisessa tapauksessa nainen kertoo miehen toimineen kokkina armeijan työmaalla. Toisessa vastaavanlaisessa tapauksessa mies on painostanut naista seksisuhteeseen²⁴⁵. Voidaankin epäillä, että tällaisissa tapauksissa suhteen motiivina on saattanut olla tunteiden sijasta selviytyminen.

Aviottomien äitien joukossa on sellaisiakin tapauksia, joissa kuulusteltava toteaa solmineensa seksuaalisen suhteen omasta vapaasta tahdostaan tai ilman vakavia aikeita. Osa näistä naisista on ehkä saanut aineellista hyötyä seurustelustaan sotilaan kanssa, mutta osalle naisista miehitysajan poikkeukselliset olot ovat tarjonneet mahdollisuuden myös suurempaan seksuaaliseen vapauteen. Miehitysaika ja sotatila merkitsivät normaaliolojen sosiaalisen kontrollin höltymistä, jolloin naisille tarjoutui myös enemmän mahdollisuuksia seksuaaliseen aktiivisuuteen perheen, aviomiehen ja lähiyhteisön valvonnan ulottumattomissa²⁴⁶. Yksi esimerkki tällaisesta suhteesta on tapaus, jossa avioliiton ulkopuolella raskaana oleva nainen kertoi olleensa sukupuoliyhteydessä useamman suomalaisen miehen kanssa ja saaneensa heiltä myös leipää ja rahaa. Kuulustelupöytäkirjan mukaan nainen kertoi: ”Kysyttäessä oliko kertoja ryhtynyt sukupuoliyhteyden harjoittamiseen rahan hankkimisen toivossa vastasi hän ryhtyneensä siihen vain halusta saada ”nauttia”²⁴⁷. Toisessa tapauksessa nainen kertoo aloittaneensa seksisuhteen melkein heti tuttavuuden alusta ”sitäkin suuremmalla syyllä”²⁴⁸, kun mies lupasi mennä naisen kanssa naimisiin. Kolmas nainen kertoi miehen luvanneen avioitua naisen kanssa. Kun mies myöhemmin yöpyi naisen luona, oli mies ehdottanut seksiä, ”johon kertoja sanoi mielihyvin suostuneensa”²⁴⁹. On mahdollista, että suurempaan seksuaaliseen vapauteen ja seksuaalisiin tarpeisiin liittyvät motiivit ovat naisilla olleet yhtenä syynä solmia seksisuhde suomalaisen sotilaan kanssa myös Itä-Karjalassa.²⁵⁰

Miesten motiivit solmia suhde paikalliseen väestöön kuuluneeseen naiseen ovat suuressa määrin liittyneet seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. Pariskunnalla on voinut olla vakavia aikeita avioitua ja romansseja varmasti esiintyi, mutta osa miehistä on oletettavasti pyrkinyt hyödyntämään paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten suojattomuutta tarpeidensa tyydyttämiseksi. Kaiken

²⁴⁵ Kuulustelupöytäkirja 24.10.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 20.12.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

²⁴⁶ Näre 2008, 359; Warring 2006, 90–91.

²⁴⁷ Kuulustelupöytäkirja 21.8.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5678/82, KA, S.

²⁴⁸ Kuulustelupöytäkirja, Sosiaalisto/Vaasenin

²⁴⁹ Kuulustelupöytäkirja 7.3.1943 ja 27.12.1942, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

²⁵⁰ Ks. myös kuulustelupöytäkirja 7.5.1944 ja 10.2.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

kaikkiaan näyttää siltä, että raskaaksi tulemisen mahdollisuus ei juuri ole vaikuttanut miehen päätökseen aloittaa intiimi suhde. Naisen kaipuu on sotilaiden joukossa ollut suuri ja sukupuolisuhteita ja kontakteja naisiin on solmittu, kun siihen on ollut mahdollisuus. Sota-aikana kuoleman läheisyys sai niin miehet kuin naisetkin elämään hetkessä, jonka seurauksena myös lyhyitä suhteita solmittiin herkästi.²⁵¹

Aviottoman lapsen syntymiseen johtanut seurustelu näyttäisi pääasiassa olleen vapaaehtoista ja suhteellisen pitkäkestoista, sillä viittauksia seksuaalisen väkivaltaan on vain vähän. Seksuaalinen väkivalta voidaan määritellä yhdeksi sodan väkivallan ilmentymäksi ja sodankäynnin muodoksi. Lisäksi Joan Nagel määrittelee seksuaaliseksi väkivallaksi myös miehitetyn alueen paikalliseen väestöön kuuluvien naisten hyväksikäytön, jossa sotilashenkilöstö käyttää hyväkseen esimerkiksi sodan aiheuttamasta aliravitsemuksesta kärsivien naisten suojattomuutta. Monet naiset pitivät prostituutiota tai seksuaalista yhteistyötä synkistä vaihtoehdoista parhaana itselleen ja heistä riippuvaisille perheenjäsenille²⁵².

Seksuaaliseen väkivaltaan tai raiskauksiin liittyviä kertomuksia on aineiston kokoon nähden erittäin vähän. Kuulustelupöytäkirjoista löytyy vain yksi kertomus tuntemattoman miehen tekemästä raiskauksesta ja toinen kertomus väkivallalla uhkailusta, jossa nainen on suostunut sukupuoliyhteyteen hengenvaaraa peläten. Tämän lisäksi Äänislinnan aviottomien lasten ilmoituspäiväkirjassa on maininta siitä, että mies olisi saanut naisen seksisuhteeseen kanssaan väkisin²⁵³. Aineistossa on myös joitakin viittauksia hyväksikäyttöön. Äänislinnan alue-esikunnassa käsiteltiin kehitysvammaisten naisten hyväksikäyttötapauksia, joissa tekijät olivat tietojen mukaan suomalaisia sotilaita. Yhdessä näistä tapauksista epäiltiin väkisinmakaamista, minkä seurauksena kuulusteltiin useita todistajia²⁵⁴. Voidaan kuitenkin kysyä, onko syy väkivaltakertomusten vähäisyyteen todella se, että raiskauksen seurauksena ei ole syntynyt lapsia vai se, että siitä ei ole kuulustelussa kerrottu mahdollisesti häpeän, pelon tai suomalaisiin viranomaisiin kohdistuvan epäluottamuksen takia.

²⁵¹ Näre 2008, 335–336, 340–342; Pipping 1978, 179, 185–186, 218.

²⁵² Nagel 2003, 181–183.

²⁵³ Kuulustelupöytäkirja 12.4.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 12.11.1942, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/6; aviottomien lasten ilmoituspäiväkirja, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/86, KA, S.

²⁵⁴ Äänislinnan alue-esikunnan kirje sosiaalihuoltotoimistoon 16.12.1943, kirje Äänislinnan alueen aluepäällikölle liitteineen 31.1.1943, Sosiaalisto/ItäKarSE, T 7341/11, KA, S.

Sen sijaan aineistosta löytyy joitakin kertomuksia väkivallalla uhkailusta ja pelottelusta. Eräs sotilas oli uhannut naisen henkeä tarkoituksenaan estää oman henkilöllisyytensä paljastuminen, jos ja kun yhdynnän seurauksena olisi syntynyt lapsi. Raskaaksi tullut nainen olikin ensin peloissaan valehdellut syntyvän lapsensa isän olevan hänen alueelta evakuoitu aviomiehensä²⁵⁵. Myös mainintoja seksiin painostamisesta tai suostuttelusta on joitakin.²⁵⁶ Yhdessä tapauksessa naisen luo oli asutettu useampi mies kylään saapuneesta sotaväen osastosta siten, että huoneet oli jaettu naisen perheen ja miesten kesken. Yksi näistä miehistä oli naisen kertoman mukaan saapunut asuntoon yhtenä iltana muiden jo nukkuessa ja pyrkinyt naisen sänkyyn. Kun kertoja oli estellyt miestä sanoen huutavansa niin, että toiset heräävät. Tämän mies oli *”kieltänyt sanoen, että siitä vasta paha tulee, jolloin kertoja sanoi suostuneensa”* ja päästi miehen vuoteeseensa. Miehen pyrkiessä sukupuoliyhteyteen oli nainen jatkanut estelyään kertoen olevansa naimisissa ja monen lapsen äitinä haluton saamaan lisää lapsia. Mies oli vastannut osaavansa *”niin elää että lapsia ei tehdä”*, jolloin nainen oli lopullisesti suostunut. Suhde oli jatkunut jonkin aikaa siten, että mies tuli naisen luo, kun se muiden huomaamatta onnistui²⁵⁷. Yksi nainen kertoo antautuneensa sukupuoliyhteyteen sotilaan suostuttelun seurauksena *”ensin kovasti vastusteltuaan”*²⁵⁸. Tällaisia kuvauksia lukiessa herää kysymys, onko naisilla ollut aina todellista mahdollisuutta kieltäytyä. Entä mitä voidaan sanoa niistä naisista, jotka eivät kerro motiiviaan suhteen aloittamiseksi? Ovatko naiset toisinaan suostuneet seksiin, koska muita vaihtoehtoja ei ole vaikuttanut olevan? Seksiin suostutellut mies oli varmasti monen naisen silmissä vieraan valtion miehittäjäsohilas.

Naiset eivät puhu väkivallasta, mutta jonkinasteista pakottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen on mahdollisesti tapahtunut. Onko kaikilla naisilla ollut rohkeutta kieltäytyä seksistä, tai ovatko naiset suostuneet mahdollisten seurausten pelossa? Onkin ehkä syytä pohtia, kuinka seksuaalinen väkivalta ja sen rajat pitäisi määritellä. Vastentahtoinen suostuminen seksiin vaihtoehtojen puuttuessa täyttää seksuaalisen väkivallan tuntomerkit, vaikka raiskauksesta ei voisikaan puhua. Miehitysalueen kenttäoikeuksissa käsiteltiin joitakin raiskaustapauksia, mutta lukumäärä oli pieni. Väkininmakaamisia tai sen yrityksiä oli käsitellyistä 71 seksuaalirikostapauksesta 25, jotka ajoittuivat asemasodan vuosille 1942 ja 1943. Tekijät olivat pääasiassa suomalaisia. Kaiken

²⁵⁵ Ks. myös kuulustelupöytäkirja 26.11.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 23.2.1944, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78; lastenvalvojan kirjelmä 23.9.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T 5687/94, KA, S.

²⁵⁶ Kuulustelupöytäkirja 5.11.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T 5687/28; kuulustelupöytäkirja 24.1.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 7.8.1943 ja 20.12.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 13.4.1943, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78, KA, S.

²⁵⁷ Kuulustelupöytäkirja 27.12.1942, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

²⁵⁸ Kuulustelupöytäkirja 23.11.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66, KA, S.

kaikkiaan seksuaalirikosten osuus kaikista tehdyistä rikoksista oli vain 0,13%. Voidaan kuitenkin epäillä, että väkisinmakaamisia olisi tapahtunut huomattavasti enemmän, koska kyseessä on rikollisuuden muoto, joka on tyypillisesti piilorikollisuutta²⁵⁹.

Aineistojen perusteella on vaikea arvioida, kuinka monta lasta olisi syntynyt seksuaalisen väkivallan seurauksena. Sellaisia tapauksia, joissa puhutaan raiskauksesta, väkisinmakaamisesta tai pakottamisesta sukupuoliyhteyteen väkivallalla uhkaillen on vain muutama ja voidaan puhua yksittäistapauksista. Jos mukaan lasketaan painostustapaukset, voidaan luultavasti puhua joistakin kymmenistä lapsista. Koska henkilö itse määrittelee viime kädessä sen, minkä hän kokee seksuaaliseksi väkivallaksi, on kuulustelupöytäkirjojen toisen käden kuvauksista vaikea tehdä arviota seksuaalisen väkivallan määrästä.

Aviottoman lapsen syntymään johtaneet sukupuolisuhteet ovat pääsääntöisesti kestäneet suhteelliseen pitkään, sillä muutaman yksittäisen kohtaamisen verran kestävä suhde johtaa harvoin raskauteen. Näin ollen myös puhe uhkailusta ja väkivallasta on kaiken kaikkiaan varsin vähäistä, vaikka viitteitä siitä on kuulustelupöytäkirjoista havaittavissa. Suhteiden kesto ja vakiintuneisuus selittävät osaltaan naisten ”avioliitto”- ja ”elatuslupaus”-diskurssien yleisyyttä. Ihastumisia, rakkautta ja kiintymystä on ollut osapuolten välillä, onhan se myös luonnollinen seuraus läheisestä suhteesta. Toisaalta voidaan epäillä, että sodan olosuhteissa miehet ovat myös pyrkinet luomaan seksuaalisia suhteita silloin, kun se on ollut mahdollista, jolloin naiselle annettu lupaus on annettu toisinaan varsin kevyesti suhteen solmimisen ja jatkamisen varmistamiseksi.

5. Päätelmät

Miehitetyssä Itä-Karjalassa syntyi vuosien 1942–1944 välisenä aikana 707 aviotonta lasta, joista suurin osa syntyi alueen tiheimmin asutuilla alueilla. Aviottomien lasten osuus on ollut suurempi, kuin syntymäluetteloiden tietojen perusteella on mahdollista selvittää, sillä ne sisältävät tiedot vain niin sanotun vapaan väestön syntyvyydestä. Sotilashallintoviranomaiset pitivät yllä myös luetteloa keskitysleireillä syntyneistä lasta, ja luetteloon merkittyjen tietojen mukaan leireillä syntyi

²⁵⁹ Vatanen 2010, 27, 40, 73.

miehitysaikana 276 lasta. Nämä tiedot ovat kuitenkin niin epätarkkoja, että niistä voidaan tehdä vain vähän, jos ollenkaan, johtopäätöksiä. Avioton syntyvyys lisääntyi lähes koko miehitysjan ja oli suurimmillaan vuonna 1943, jolloin lähes puolet kaikista syntyneistä lapsista oli syntynyt avioliiton ulkopuolella. Suomen vastaaviin lukuihin verrattu avioton syntyvyys oli Itä-Karjalassa huomattavan korkea koko miehitysjan. Aviottoman syntyvyyden ajallinen tarkastelu osoittaa, että suomalaisten miesten läsnäolo alueella näkyy kokonaissyntyvyyden kasvuna vuodesta 1943 alkaen aviottoman syntyvyyden lisääntymisenä syksystä 1942 alkaen, kun ensimmäiset lapset suomalaisten miesten ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten suhteista voivat syntyä.

Suomalaisille miehille syntyi alueella aviottomista lapsista koottujen luetteloiden perusteella 349 lasta avioliiton ulkopuolella. Kun otetaan huomioon tuntemattomiksi jääneiden miesten osuus isäksi ilmoitetuista miehistä ja viranomaisien tiedossa olevat raskaustapaukset, voidaan jonkinlaisella varmuudella arvioida suomalaisista miehistä syntyneen noin 500 lasta avioliiton ulkopuolella. Koska tilastoinnin pohja-aineistona käytetyt luettelot ovat puutteellisia ja toisinaan ristiriitaisia, on todettava, että arvio on varsin varovainen. Sen lisäksi, että luettelot eivät sisällä tietoja leireillä syntyneistä lapsista, on luultavaa, että kaikki syntyneet lapset eivät tulleet viranomaisien tietoon. Todellisuudessa lukumäärän on siis täytynyt olla jonkin verran suurempi, mutta tarkkaa lukumäärää ei käytännössä ole mahdollista antaa.

Aviottomien lasten vanhemmat olivat eri-ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia naisia ja miehiä, joilla ei välttämättä ollut muuta yhteistä tekijää, kuin sukupuolisuhde, jonka seurauksena syntyi avioton lapsi. Aviottomien lasten äideistä puolet oli naimissa olevia naisia ja suurin yksittäinen aviottomien äitien ryhmä olivat naimisissa olevat 30–34 -vuotiaat naiset. Noin kaksi kolmasosaa äideistä oli ensisynnyttäjiä. Hyvin nuoret naiset olivat aviottomien äitien joukossa pieni vähemmistö ja vaikuttaakin siltä, että seksisuhteita suomalaisiin miehiin solmivat usein seksuaalielämänsä aloittaneet avioituneet ja lapsettomat naiset. Aviottomien äitien joukossa on myös yksittäisiä suomalaisia äitejä. Isäksi ilmoitetuista suomalaisista miehet olivat sotilasarvoltaan pääasiassa miehistöä ja aliupseeristoa. Jakauma selittyy paitsi miehistön ja aliupseeriston suurella määrällä, osittain myös sillä, että kaikesta seurustelusta ei ole jäänyt kirjallisia todisteita. Useimmiten suomalaiset seurustelivat kansalliseen väestöön kuuluneiden naisten kanssa.

Lastenvalvojien tietojen mukaan vain pieni osa aviottomien lasten vanhemmista avioitui ennen miehitysjan päättymistä. Avioituneita pariskuntia oli 48, vain vajaa kolmannes liiton solmineista

oli sellaisia, joissa aviomies oli suomalainen. Ne aviottomat lapset, joiden vanhemmat solmivat avioliiton olivat samanlaisessa asemassa, kuin rekisteröimättömässä liitossa syntyneet lapset, jotka olivat tosiasiallisesti molempien vanhempiensa hoidossa. Myös esiaviollisia raskaustapauksia on aineistossa, vaikka niiden todellista määrää onkin mahdotonta selvittää. Myös abortteja tai niiden yrityksiä tapahtui.

Sotilaiden läsnäolo toisaalta tarjosi suuremman seksuaalisen vapauden kaikenikäisille naisille, mutta on myös viitteitä siitä, että nuorten naisten kohdalla ympäröivä yhteisö ja viranomaiset pyrkivät kontrolloimaan heidän käytöstään ja huoli tyttöjen siveellisyydestäkin tulee aineistosta esille. Sotilashallinnon näkökulmasta seurustelu oli monella tapaa ongelmallista, ja sen negatiiviset puolet näyttäisivät liittyneen erityisesti irtolaisuuteen ja alkoholinkäyttöön alueella.

Aviottomien lasten asioiden hoidossa sovellettiin sotilashallintoalueella Suomen lakia ja alueille määrätyt lastenvalvojat hoitivatkin aviottomien lasten elatusasioita pääosin Suomen lakien mukaisesti. Seurusteluun ja aviottomiin lapsiin liittyviä kysymyksiä alettiin kuitenkin ratkaista vasta melko myöhäisessä vaiheessa ja vain pieni osa aviottomien lasten elatusta koskevista tapauksista oli saatu ratkaistua suomalaisten lähtiessä Itä-Karjalasta. Elatusvelvollisen selvittäminen oli haastavaa ja lapsen isä jäi varsin usein selvittämättä. Aviottomien lasten ja heidän äitiensä taloudellinen asema ja elinolosuhteet olivat usein vaikeat. Osaltaan tämä johtui alueen heikoista oloista, mutta myös siitä, että elatusvelvolliset pystyivät vain harvoin suorittamaan velvollisuutensa.

Kuulustelupöytäkirjojen seurustelukuvausten perusteella kohtaamisen, tutustumisen ja suhteen solmimisen tavat ja käytännöt ovat olleet monenlaisia. Vapaa-ajan vietto ja esimerkiksi työnteko työmailla ovat yleisimmin mahdollistaneet tutustumisen ja seurustelun. Seurustelukuvausten perusteella havaitaan, että yksi syy solmia suhde suomalaisen sotilaan kanssa saattoi olla omien tai perheen elinolosuhteiden parantaminen käyttämällä seksiä vaihtokaupan välineenä ruoan, vaatteiden tai kulutustarvikkeiden saamiseksi. Oletettavasti vaihtoehtoja ei aina ole ollut, vaan suhde on ollut selviytymiskeino poikkeuksellisissa olosuhteissa. Toisaalta seurustelu oli usein vakavaa ja monet kihloutuivat tai elivät avioliiton kaltaisissa suhteissa.

Kuulustelupöytäkirjoista on mahdollista poimia niitä seurustelusta puhumisen tapoja, joilla viranomaiset on pyritty saamaan vakuuttuneeksi kertomuksen oikeellisuudesta. Naisten kertomuksissa toistuu lupaus avioliitosta tai Suomeen viennistä, mutta myös miehen lupaus

osallistua lapsen elatukseen. Myös viranomaiset ylläpitivät tällaisia ”avioliitto”- ja ”elatuslupaus”-diskursseja kysymällä miehen lupauksia raskaana olevalle naiselle. Miehet puolestaan kiistävät isyytensä vetoamalla naisen seurustelleen muiden miesten tai kieltämällä seksuaalisen suhteen. Isän kansallisuus ei vaikuttanut isyyden kieltämisen tapoihin, mutta elatusvelvollisuus oli ilmeisesti helpompi ratkaista, jos isäksi ilmoitettu mies kuului paikalliseen väestöön. Lastenvalvojien pöytäkirjoihin tekemien merkintöjen perusteella on havaittavissa, että viranomaiset ovat omilla huomioillaan joko tukeneet tai epäilleet näitä väittämiä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että näitä isyyden kieltämisen diskursseja viranomaiset eivät pääsääntöisesti pyrkinet vahvistamaan, vaan lastenvalvojat ovat pyrkinet todistamaan elatusvelvollisuuden niin hyvin kuin mahdollista. Vähemmistö kuulustelluista miehistä tunnustaa lapsen ja vain yksittäistapauksissa mies oli halukas viemään lapsen Suomeen.

Lapsen syntymään johtanut seurustelu näyttäisi olleen pääosin vapaaehtoista ja suhteellisen pitkäkestoista, ja romanssejakin on esiintynyt. Aineistosta löytyy kuitenkin myös viittauksia seksuaaliseen väkivaltaan ja painostukseen, vaikka niiden määrä onkin aineiston kokoon nähden pieni. Voidaan pohtia, ovatko kaikki seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset todella kertoneet avoimesti kokemuksistaan. Onkin todennäköistä, että tiedossa olevat väkivaltatapaukset ovat pieni osa todellisista luvuista. Voidaan myös kysyä, missä määrin seksistä kieltäytyminen on naisille ollut todellinen valittavissa oleva vaihtoehto.

Aviottomia lapsia Itä-Karjalassa koskeva aineisto antaa puutteistaan huolimatta monipuolisen kuvan lapsen syntymään johtaneen seurustelun syistä ja olosuhteista. Myös aviottomien lasten määrää ja viranomaisten toimintaa on mahdollista tarkastella varsin kattavasti. Voidaan todeta, että aviottomat lapset miehitetyssä Itä-Karjalassa on ilmiö, joka noudatti samoja lainalaisuuksia, kuin vieraan valtion sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten seurustelu muilla Euroopan miehitetyillä alueilla. Kyseessä on ilmiö, jossa näkyy inhimillinen toiminta kaikessa monipuolisuudessaan ja syyt suhteen aloittamiseen ovat vaihdelleet selviytymisestä seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen ja rakkauteen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet:

Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste (KA, S), Helsinki

Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta (ItäKarSE)

Hallinnollinen osasto

 Toimintakertomuksia

Komento-osasto

 Toimintakertomuksia

Sosiaalitoimisto

 Aviottomien lasten elatusapua koskevia sopimuksia ja kuulustelupöytäkirjoja

 Aviottomien lasten nimikirjat

 Toimintakertomuksia

Sosiaalihuoltotoimisto

 Sosiaalihuollon ohjekokoelma 1941 – 1944

 Saapunutta ja yleistä kirjeistöä 1944

Väestöasiaintoimisto

 Syntymäluettelot

 Kirjeistöä

Äänislinnan sovintotuomari

 Sovintotuomarien asiakirjavihot

Painetut lähteet

Suomen Asetuskokoelma 1922

Suomen Asetuskokoelma 1935

”Suomalaiset miehittivät meidän maan” HS 7.8.2011.

Tutkimuskirjallisuus:

Gendered Nations. Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century. Edited by Ida Blom, Karen Hagemann and Catherine Hall, Berg, Oxford 2000.

Anonyymi 2006 (ensimmäinen suomenkielinen painos). Nainen Berliinissä. Päiväkirja 20.4.–22.6.1945. Gummerus, Jyväskylä.

Bock, Gisela 2002. Women in European History. Blackwell Publishers, Oxford.

Elsinen, Pertti, 1979. Miehitetyn Itä-Karjalan paikallisen siviiliväestön oikeudenhoito vuosina 1941 - 1944. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.

Eskelinen, Heikki 2004. Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. WSOY, Helsinki.

Gordon, Tuula, Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.) 2002. Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Jyväskylä.

Gordon, Tuula 2002. Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat. Teoksessa Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli, toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Vastapaino, Tampere, s. 37 – 55.

Haavio-Mannila, Elina 1993. Miesten ja naisten väliset suhteet sodan aikana. Teoksessa Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa, toim. Riikka Raitis ja Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki, s. 280 – 334.

Haavio-Mannila, Elina & Ähtäri, Heli 1993. Vapaa-ajan vietto. Teoksessa Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa, toim. Riikka Raitis ja Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki, s. 335–347.

Huhtinen, Aki-Mauri & Kesseli, Pasi 2006. Maailman vanhimmat ammatit – ajatuksia sotilaista ja prostituutioista. Tiedepolitiikka 4/2006, s.41 – 52.

Hyytiä, Osmo 2008. ”Helmi Suomen maakuntien joukossa” Suomalainen Itä-Karjala 1941 – 1944. Edita, Helsinki.

Hämynen, Tapio 1994. Mikä Karjala? Teoksessa Kahden Karjalan välillä – Kahden Riikin

riitamaalla, toim. Antero Heikkinen, Tapio Hämynen, Hannes Sihvo. *Studia Carelica Humanica* 5, Tammer-Paino Oy, Tampere, s. 17 - 27.

Jouko, Petteri 2002. Petroskoin valtausoperaatio. Teoksessa *Jatkosodan taistelut.*, toim. Mikko Karjalainen. Gummerus, Helsinki, s. 76–88.

Jousimaa, Kaarina 1983. ”Jokainen lapsi on pelastettava elämälle”. *Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa. Ensi Kotien Liiton julkaisu* 3. KK laakapaino, Helsinki.

Junila, Marianne 2000. *Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944.* Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Junila, Marianne 2006. Isä: ”Saksalainen sotilas”. Teoksessa *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Minerva Kustannus Oy, Helsinki, s. 243 – 260.

Kaschenko, Sergei 2003. Venäjän Karjalan väestö 1700-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Teoksessa *Väestö ja perhe Karjalassa. Joensuun yliopistossa 24.–26.9.2003 pidetyn seminaarin esitelmät*, toim. Yury Shikalov, Tapio Hämynen ja Jukka Partanen. *Historian tutkimuksia* 23. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu, s. 25-33.

Kauppala, Pekka 2011. ”Rakkauden lapset” ja heidän äitinsä sodanjälkeisessä Neuvosto-Karjalassa. Teoksessa *Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948, Osa II*, toim. Westerlund, Lars. Nord Print, Helsinki.

Keränen, Marita 1984. *Miehitetyn Itä-Karjalan vapaan siviiliväestön sosiaalihuolto vuosina 1941 - 1944.* Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.

Koponen, Marjo ja Laine, Antti 2011. *Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–1945.* Teoksessa *Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948, Osa II*, toim. Westerlund, Lars. Nord Print, Helsinki.

Kulomaa, Jukka 1989. *Äänislinna - Petroskoin suomalaismiehityksen vuodet 1941-1944.* Suomen

Historiallinen Seura, Historiallisia Tutkimuksia 148. Helsinki.

Kuusinen, Otto Wille 1944 (toinen painos, 2006). Suomi ilman naamiota. Johan Beckman Institute, Helsinki, Pietari & Petroskoi.

Laine, Antti 1982. Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941-1944. Joensuun korkeakoulun julkaisuja, sarja A, 24. Otava, Helsinki.

Liene, Timmo 2002. Hyökkäys Laatokan Karjalaan vuonna 1941. Teoksessa Jatkosodan taistelut, toim. Mikko Karjalainen. Gummerus, Helsinki, s. 46–61.

Luostarinen, Heikki 1986. Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941 - 44: tausta ja sisältö. Vastapaino, Tampere.

Nagel, Joane 2003. Race, Ethnicity, and Sexuality. Intimate Intersections, Forbidden Frontiers. Oxford University Press, New York.

Nevala, Seija - Leena 2002. Kansakunta pienoiskoossa – Lotta- ja suojeluskuntaperhe. Teoksessa Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Vastapaino, Tampere, s.93 – 117.

Nieminen, Armas 1964. Esiaviollisten raskauksien yleisyydestä Suomessa, Sosiologia 1/1964, s. 14–18.

Näre, Sari 2008. ”Kuin viimeistä päivää” – sota-ajan sukupuolikulttuuri ja seksuaalinen väkivalta. Teoksessa Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia, toim. Näre, Sari & Kirves, Jenni. Johnny Kniga Publishing, Helsinki, s. 335–380.

Peltonen, Matti 1996. Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Teoksessa Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Carlo Ginzburg. Gaudeamus, Tampere, s. 7–34.

Peltonen, Matti 1999. Mikrohistoriasta. Gaudeamus, Helsinki.

Pipping, Knut 1978. Komppania pienoisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Pulma, Panu 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki, s. 7–267.

Rantalaiho, Minna 2009. Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Yksinhuoltajuus Suomessa, toim. Katja Forssén, Anita Haataja ja Mia Hakovirta. Väestöntutkimuslaitos, Tutkimuksia D50/2009. Helsinki, VL-Markkinointi Oy/Väestöliitto, s. 19–45.

Rasila, Viljo 1977. Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Otava, Helsinki.

Rautanen, Elina 1972. Avioton äiti ja adoptiopäätös. WSOY, Helsinki.

Ritamies, Marketta 2006. Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 44/2006. Helsinki, Vammalan kirjapaino Oy/Väestöliitto.

Salminen, Esko 1976. Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Otava, Helsinki.

Seppälä, Helge 1989. Suomi miehittäjänä 1941–1944. SN-Kirjat Oy, Helsinki.

Sinervo, Simo 1989. Itä-Karjalan siviiliväestön terveyshuolto vuosina 1941–1944. Turvallisuuskysymys, kansallinen ja humanitäärinen tehtävä. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto.

Shikalov, Yury 2007. ”Ilona on käki metsässä, ilona on lapsi perehessä”. Syntymä, imeväiskuolleisuus ja aviottomat lapset Vienan Karjalassa ja Vienanmeren länsirannikolla 1860–1910 -luvulla. Bibliotheca Historica 115. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Syrjö, Veli-Matti 1972. Itä-Karjalan sotilashallinto 1941 - 1944 ja sen arkistot. Historiallinen Aikakauskirja 4/1972, s.308 – 321.

Tuuteri, Leena 1998. Tuhat päivää Itä-Karjalassa. Karisto, Hämeenlinna.

Vatanen, Tiina 2010. Moitteetonta käytöstä sotatoimialueella? Suomalaissotilaiden seksuaalirikokset Karjalassa jatkosodan aikana 1941–44. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.

Warring, Anette 2006. Intimate and Sexual Relations. Teoksessa *Surviving Hitler and Mussolini. Daily Life in Occupied Europe*. Toim. Robert Gildea, Olivier Wieviorka & Anette Warring. Berg, Oxford, s. 88 - 128.

Westerlund, Lars 2011. Saksalaisten sotilaiden lapset. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948, Osa I. Nord Print, Helsinki.

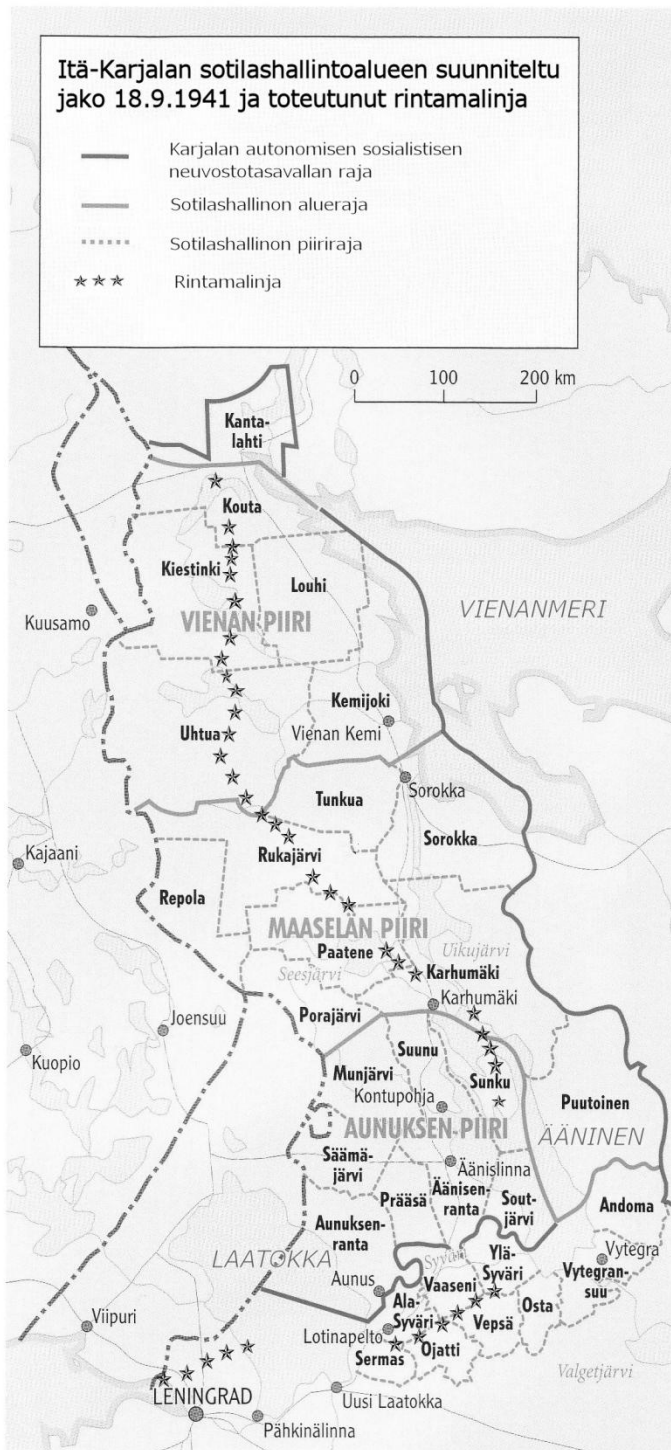
Wilms, Noora 2010. “Ryssän heilat ja pikku-livanat” Sanomalehti- ja muistitietotutkimus suhtautumisesta neuvostoliittolaisten sotavankien kanssa seurustelleisiin naisiin ja heidän lapsiinsa. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.

Willoughby, John 1998. The Sexual Behavior of American Gix during the Early Years of Occupation of Germany. *The Journal of Military History*, Vol. 62, No. 1, s.155 – 174.

Yuval-Davis, Nira 1997. *Gender & Nation*. SAGE Publications. London, Thousand Oaks & New Delhi.

zur Nieden, Suzanne 2002. Erotic Fraternization. The Legend of German Women’s Quick Surrender. Teoksessa *Home/Front. The Military, War and Gender in Twentieth Century Germany*, toim. Hagemann, Karen & Schüler-Springorum. Berg, Oxford, s. 297–310.

Liitteet
LIITE 1

Itä-Karjalan sotilashallintoalueen suunniteltu jako 18.9.1941 ja toteutunut rintamalinja
 (Ari Rauniota mukailleen)

Suur-Suomen vaietut lapset

**- Suomalaisten sotilaiden ja itäkarjalaisten naisten aviottomat lapset
1941 – 1944**

Pituus noin 25–30 minuuttia

SYNOPSIS

Suur-Suomen vaietut lapset - Suomalaisten sotilaiden ja itäkarjalaisten naisten aviottomat lapset 1941 – 1944 on historiallinen dokumenttielokuva suomalaisille sotilaille ja itäkarjalaisille naisille syntyneistä lapsista Itä-Karjalassa miehitysaikana. Dokumentissa kuvataan lapsen syntymään johtanutta seurustelua ja valotetaan miehitetyn alueen ja sodan arkea niin sotilaiden kuin paikallisten naisten näkökulmasta. Dramatisoinnin keinoin ja asiakirjalähteisiin perustuvien kertomusten avulla dokumentissa tuodaan esille se, kuinka sodankin keskellä yksilöiden valinnoissa näkyy inhimillisen toiminnan koko kirjo.

Dokumentin tausta:

Suomen armeija valloitti syksyllä 1941 Itä-Karjalana tunnetun alueen, minkä jälkeen alkoi asemasota. Miehitetylle alueelle jääneestä väestöstä suurin osa oli naisia, vanhuksia ja lapsia, ja erityisesti työikäisiä miehiä oli vähän. Suomalaisten ja paikallisen väestön rinnakkainelo johti aikaa myöten erilaiseen keskinäiseen kanssakäymiseen, seurusteluun ja jopa avioliittoihin. Suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten seurustelun näkyvimpiä seurauksia olivat sotilaiden jälkeensä jättämät aviottomat lapset, joka oli ilmiönä yleinen kaikilla miehityillä alueilla toisen maailmansodan aikana, mutta myös sellaisissa maissa, kuten Suomi, jossa oleskeli paljon vieraan valtion sotilaita yhteisten sotatoimien takia.

Ensimmäiset seurustelusuhteet solmittiin syksyllä 1941, kun Itä-Karjalan läntiset osat miehitettiin. Seurustelun motiivit vaihtelivat rakastumisesta ja avioliittoaikasta hauskanpitoon ja selviytymiseen. Suhteet liittyivät osittain sodan aiheuttamiin heikkoihin oloihin, jotka ajoivat naisia solmimaan suhteita suomalaisiin oman aseman parantamiseksi ja puutteesta selviytymiseksi. Tämä oli tyypillistä monille sodan runtelemille, miehityille alueille.

Miehitysaikana suomalaisille sotilaille syntyi arviolta noin 500 lasta avioliiton ulkopuolella. Kysymys aviottomista lapsista herätti moraalista huolta, mutta oli osittain myös taloudellinen. Aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista suurin osa kuului karjalaiseen tai muuhun niin sanottuun suomensukuiseen väestöön, ja puolet heistä oli naimisissa olevia naisia, joilla oli aviomies puna-armeijassa. Valtaosa venäläisestä väestöstä oli suljettu vankileireihin, joten mahdollisuudet solmia suomalais-venäläisiä seurustelusuhteita olivat vähäisemmät. Seurustelusuhteet perustuivat pääosin yhteisymmärrykseen ja olivat enemmän tai vähemmän vakiintuneita.

Lähdeaineistoista ja dokumentin rakenteesta:

Dokumentissa kerrotaan Itä-Karjalan sotilashallinnon arkistomateriaalia ja dramatisoinnin keinoja hyödyntäen, minkälaiset olosuhteet ja motiivit saivat paikalliseen väestöön kuuluneen naisten solmimaan suhteen suomalaiseen sotilaaseen. Elokuvan tarinat kerrotaan dramatisoitujen monologiensa ja alkuperäisten asiakirjojen vuoropuhelun avulla. Asiakirjoissa esiintyvät henkilöt saavat äänensä kuuluviin anonymiteettinsä säilyttäen. Dokumentin monologit on kirjoitettu kuulustelupöytäkirjojen kertomusten pohjalta. Asiakirjat syntyivät, kun sosiaaliviranomaiset järjestivät tutkimuksen elatusvelvollisen selvittämiseksi, jotta asia voitaisiin viime kädessä ratkaista oikeudessa. Muut käytetyt materiaalit ovat sotilashallinnon toimintakertomuksia ja aviottoman lapsen isäksi ilmoitettujen miesten kirjeitä.

Dokumentissa kerrotaan sekä suomalaisen sotilaan, että karjalaisen naisen kertomuksen kautta siitä, kuinka puute ja köyhyys johtavat seksuaalisen suhteen solmimiseen. Toisaalta kerrotaan tarina nuoresta pariskunnasta, joka on aikeissa avioitua. Muut lyhyet kertomukset kuvaavat muita seurusteluun liittyviä ilmiöitä. Dokumentissa käytetään kolmea kertojaa. Kertoja 1 (mieskertojaääni) lukee selostustekstit. Kertoja 2 (mieskertojaääni) on tarinoiden miesääni ja lukee asiakirjaotteet sekä osan monologeista, kun kertoja 3 (naiskertojaääni) taas lukee ne monologit, jotka on kirjoitettu naisten kertomusten pohjalta.

Dokumentti etenee pääsääntöisesti kronologisesti alkaen jatkosodan alusta ja alueen miehittämisestä päättyen alueen evakuoimiseen. Aiheen asiantuntijana miehitysaikaa ja kansallisuuskysymyksiä esittelee Karjalan tutkimuslaitoksen vanhempi tutkija Antti Laine.

Dokumentin kuva-aineisto koostuu puolustusvoimien kuva-arkiston kokoelmiin, Museoviraston kuva-aineistoihin ja Suomalaisen kirjallisuuden seuran yksityiskokoelmiin sisältyvistä valokuvista. Lisäksi kuvituksena käytetään puolustusvoimien jatkosodan aikaisia katsauksia. Kartat, animaatiot ja viitteellinen kuva-aineisto visualisoivat aihetta.

KOHTAUS 1: Tunnustus

Kamera kuvaa valokuvaa joukkojen siirrosta, jossa suomalaisia sotilaita marssii jonossa tien laitaa kohti ”itä”. Musiikki soi.

Suomalaisten sotilaiden muodostama kevyt joukko-osasto ajaa polkupyörällä tien laitaa. Musiikki hiljenee, kun katsoja kuulee vaimeat marssiaskleet ja hiekan rahinan pyörän renkaiden alla, ja jää hiljaisena soimaan taustalle.

Kertoja 2:

“Tänään 13. joulukuuta 1943, ilmoitettiin Aunuksen alueen lastenvalvojalle, että karjalainen nainen on 8. joulukuuta synnyttänyt avioliiton ulkopuolella lapsen, jonka isän on ilmoittanut olevan suomalainen sotilas...”

Kamera tarkentaa valokuvaan naisista, jotka kävelevät tien laitaa kohti kylää. Naiset eivät katso kohti kameraa.

Kertoja 2:

“Täten kunnioittaen pyydän, että lapsi ristitään minun nimiini, sillä tunnustan olevani hänen isänsä ja aijon todella ottaa hänen äitinsä vaimokseni...”

OTSIKKO: Suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset Itä-Karjalassa 1941 – 1944

KOHTAUS 2: Rakkautta ”rahasta”, ext.

Musiikki hiljenee naiskertojan aloittaessa puheensa. Otsikko feidautuu taustaan naisen kertoessa tarinaansa.

Tummasta taustasta leikataan kameran kuvaan kuulustelupöytäkirjasta. Kuva häivytetään mustaksi.

Kertoja 3:

”Tutustuin syksyllä 1942 suomalaiseen sotilaaseen, joka pyysi lupaa tulla käymään luonani. Hän tuli samana iltana ja pyysi, että saisi jäädä yöksi. Lupasin ja suhde alkoi muutama yö myöhemmin. Minulla on neljä lasta avioliitosta ja kaikesta on pulaa, varsinkin nyt kun mieheni on rintamalla, ja täytyy selviytyä yksin. Sotilas sanoi olevansa poikamies ja lupasi tuoda polttopuita ja auttaa

muutenkin. Hän lainasi minulle rahaa.”

KOHTAUS 3. Itä-Karjalan valloitus, ext

Tummasta taustasta leikataan valokuviin sotatoimien tuhoamista kaupungeista ja alueista. Karttakuvat ja animaatiot joukkojen liikkeistä ja valloitetusta alueesta vaihtuvat ripeässä tahdissa. Kartasta leikataan videokuva-koosteeseen suomalaisten joukkojen etenemisestä alueella ja saapumisesta Aunukseen ja Petroskoihin.

Kertoja 1:

“Suomen armeija valloitti kesän ja syksyn 1941 aikana talvisodassa menetettyjen alueiden lisäksi alueet vanhoilta rajoilta aina Stalinin kanavalle ja Karhumäkeen asti, minkä jälkeen alkoi asemasodan vaihe. Suomalaisten haltuun jäänyt alue oli monin paikoin tuhoutunut sotatoimien takia ja köyhyys alueella oli suurta. Miehitetylle alueelle perustettiin Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta hoitamaan alueen hallintoa ja siviiliväestön asemaan liittyviä kysymyksiä. Koko miehitetty alue ei kuitenkaan jäänyt sotilashallintoesikunnan alaisuuteen, vaan rintamalinjojen läheiset alueet olivat niiden sotatoimiyhtymien valvonnassa, jotka myös olivat vastuussa niiden puolustuksesta. Rintamalinjan pohjoiset osat olivat saksalaisten vastuualuetta. Miehitetyn alueen hallinto suunniteltiin ja järjestettiin siten, että se olisi mahdollisimman helppo muuttaa siviilihallinnoksi, kun alue tultaisiin suunnitelmien mukaan liittämään pysyvästi osaksi Suomea, jos ja kun sota olisi voitettu. Itä-Karjalaa pidettiin Akateemisen Karjala-seuran ja muiden heimojärjestöjen piirissä suomalaisten sukulaiskansojen kotina, joka kuului luonnollisesti osaksi tulevaa Suur-Suomea. Yksi jatkosodan päämääriä olikin vallata uusia alueita idästä tulevan Suur-Suomen tarpeisiin. Tämä tavoite pyrittiin perustelemaan tieteellisesti ja sotilaallisesti vetoamalla niin samanlaiseen kulttuuriperinteeseen kuin turvallisiin rajoihinkin. ”

KOHTAUS 4: Miehitäjän kansallisuuspolitiikka, ext

Kamera tarkentaa valokuvaan, jossa viisi karjalaista naista seisoo rivissä poseeraamassa kameralle. Yhdellä naisista on sylissään noin 2-vuotias lapsi. Kuva vaihtuu valokuvaksi, jossa neljä keski-ikäistä ja sitä vanhempaa miestä nojailevat talon seinään ja loikoilevat nurmikolla. Vapaan väestön kuvista leikataan nopeasti vaihtuviin kuviin vankileireiltä ja työmailta, joissa suomalainen sotilas vahtii työmaalle siirrettävää vanki- tai työläisjoukkoa. Viimeisessä kuvassa kamera tarkentaa

kuvaan, jossa ryhmä kouluikäisiä lapsia katselee piikkiaidan takaa vakavana kameraan.

Kertoja 1:

”Valtaosa alueelle jääneestä väestöstä oli lapsia, naisia ja vanhuksia. Alueelle jääneestä reilusta 80 000 asukkaasta lähes puolet olivat alle 15-vuotiaita. Väestö ryhmiteltiin väestölaskennan yhteydessä kansalliseen ja epäkansalliseen väestöön, joista kansalliset olivat etuoikeutettu ryhmä. Heihin katsottiin kuuluvan karjalaiset, inkeriläiset ja vepsäläiset, kun epäkansallista väestöä olivat ensisijaisesti venäläiset. Tämän ryhmittelyn tarkoituksena oli luoda Itä-Karjalaan rodullisesti puhdas kantaväestö, joka soveltuisi tulevan Suur-Suomen asukkaiksi. Miehityspolitiikka syrji venäläistä väestöä, josta valtaosa oli suljettuna vankileireihin. Venäläinen väestönosa sai myös pienemmät elintarvikeannokset ja vähemmän palkkaa kuin kansallinen väestö.”

KOHTAUS 5: Suur - Suomi -ideologia ja kansallisuuskysymys, ext.

Antti Laine kertoo sotilashallinnon olosuhteista.

Asiantuntija, Antti Laine:

Laine kertoo, kuinka Itä-Karjalan sotilashallinto pyrki valistuksella lähentämään karjalaista väestöä suomalaisiin. Tässä valistuksessa korostettiin suomalaisten ja paikallisen väestön yhteenkuuluvuutta samalla kun pyrittiin luomaan vastakohtaisuutta venäläisiin. Karjalaisen väestön haluttiin omaksuvan ajatuksen venäläisistä vihattavana, ikaikaisena vihollisena. Suomalaisten ja paikallisen väestön avioliittojen katsottiin tukevan tavoitteita lähentää suomalaisia ja paikallista väestöä toisiinsa, mutta seurustelua venäläisten kanssa ei pidetty suotavana. Tämä näkyy erityisesti siinä, että avioliitot suomalaisen ja venäläisen kesken aiheuttivat suurta huolta, vaikka tällaisia liittoja solmittiin koko miehitysaikana vain muutama.

Antti Laine näkyy kuvassa hetken aikaa. Laineen kerronnan edetessä katsoja näkee kuvia Itä-Karjalassa järjestetyistä valistusjuhlista, joihin on kokoontunut suomalaisia sotilaita ja paikalliseen väestöön kuuluvia naisia. Itsenäisyyspäivän juhkakuvassa aukiolle kerääntyneet ihmiset seuraavat Suomen lipun nostoa salkoon. Viimeisenä kuvana valokuva hääjuhlasta.

Kertoja 1:

”Sotilashallintoviranomaisten asennoituminen suomalaisten ja paikallisen väestön seurusteluun oli

monessa mielessä kansallisuuskysymys, ja suomalaiset sotilaat seurustelivatkin pääsääntöisesti karjalaisten ja muiden kansalliseen väestöön kuuluvien kanssa. Kaikkea seurustelua ei kuitenkaan katsottu hyvällä.”

Valokuva feidautuu ja kuvaan ilmestyy kameran kuvaa sotilashallinnon toimintakertomuksesta.

KOHTAUS 6. Seurustelu, ext.

Kamera kuvaa alkuperäistä dokumenttia.

Kertoja 2:

”Tammikuun 1. päivästä 30. päivään kesäkuuta 1944”

”Tällä toimintakertomuskaudella sotilaiden ja siviilihenkilöiden seurustelun kielteiset ilmiöt kuten avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten huomattava määrä, nurkkatanssit, väkijuomakauppa ja ennen kaikkea puolustuslaitoksen varusesineiden kauppaaminen ovat tulleet erityishuomion kohteeksi. Aluepäälliköitä käskettiin valvomaan seurustelua mahdollisuuksien mukaan ja ryhtymään tarpeen vaatiessa toimenpiteisiin yhteistoiminnassa sotapoliisimuodostelmien ja alueella olevien yksiköiden päälliköiden kanssa. Eräiden sotatoimiyhtymien käskystä tällaista seurustelua rajoitettiin niin, että se muutamain paikoin loppui miltei kokonaan.”

KOHTAUS 7. Kontrolli ja sen puute, ext.

Kuvituksena on sotaelokuvien “ryyppäyskohtauksista” ja mustan pörssin kaupankäyntiä kuvaavista kohtauksista leikattu nopearytmisen kooste. Katsoja näkee välähdyksiä sotilaista ryyppäämässä keskenään ja naisten kanssa sekä rahan ja tavaran vaihtavan omistajaa.

Kertoja 1:

“Sodan aiheuttamat mullistukset johtivat järjestyksellisen ja ihmisten lähiyhteisön moraalisen kontrollin heikkenemiseen kaikissa miehityissä ja sotaa käyvissä maissa Euroopassa. Näin oli myös Suomessa. Toisille tämä merkitsi mahdollisuutta ansaita rahaa laittomin keinoin, toisille suurempaa seksuaalista vapautta.”

KOHTAUS 8. Vieraat miehet, ext.

Elokuvakoosteesta leikataan valokuvaan toisen maailmansodan aikaisesta Pariisista, jossa saksalainen sotilas nojailee rennon näköisesti korokkeeseen jutellen ranskalaisen naisen kanssa. Taustalla näkyy Eiffel-torni. Kuva vaihtuu valokuvaksi suomalaisista nuorista naisista poseeraamassa kameralle saksalaisten sotilaiden rinnalla. Kamera tarkentaa kuvaan. Taustalla soi Lily Marleen.

KOHTAUS 9. “Tapailua“, ext.

Iskelmän viimeinen sävel jää soimaan ja hiljenee. Valokuva suomalaisista naisista saksalaisten sotilaiden rinnalla hämärtyy ja vaihtuu valokuvaan sodanaikaisesta Petroskoista. Kertoja aloittaa puheensa. Leikkaus valokuvaan naisesta, joka katsoo pois päin kamerasta. Kamera tarkentaa kuvaan ja jää kuvaamaan naista. Lähikuva feidautuu hitaasti.

Kertoja 3:

“Olen tavannut suomalaisia sotilaita kaupungissa ja toisinaan iltaisin kun he ovat vierailleet minun ja ystävättäreni jakamassa asunnossa. Yhden kanssa olen seurustellut enemmän. Hän on jäänyt usein yöksi ja olemme nukkuneet yhdessä keittiökamarissa, vaikka asuintoverini toruu ja on yrittänyt kieltää. Hän on oikein hyvä poika, jonka kanssa saattaisin mennä naimisiin, mutta enpä tiedä sopiiko se oikein minulle. En taida haluta nuoremman miehen kanssa naimisiin. Olen tavannut toisenkin kiinnostavan suomalaisen, jota olen tapailut...”

KOHTAUS 10. Aviottomat lapset, ext.

Näytetään viitteellistä kuvaa, jossa sotilaspukuun pukeutunut mies ja nuori nainen astelevat kesäisessä maisemassa. Nainen pitää miehen käsivarresta kiinni. Mies naurattaa naista jutuillaan.

Kertoja 1:

“Suomalaisten sotilaiden ja paikallisen väestön keskinäisen seurustelun yksi seuraus oli avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset. Vuoden 1944 kesään mennessä alueella syntyi suomalaisille miehille arviolta noin 500 lasta avioliiton ulkopuolella. Kysymys avioliiton herätti myös moraalista huolta, sillä lähes puolella raskaaksi tulleista naisista oli aviomies puna-armeijassa. Myös monet elatusvelvollisiksi määrätty miehet olivat tahollaan naimisissa. Väestön ja sotilaiden siveydestä

kannettiin huolta. Suurin osa aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista kuului kansalliseen väestöön, mikä on luultavasti johtunut osittain kielivaikeuksista, mutta myös siitä, että valtaosa venäläisestä väestöstä oli suljettu vankileireille. Suomalaisten sotilaiden seurustelua venäläisten naisten kanssa ei myöskään pidetty sotilashallinnon piirissä suotavana.“

KOHTAUS 11. Aviottoman lapsen elatuksen järjestäminen, ext.

Selostustekstiä kuvittaa videokuva 1940-luvun sairaalan synnytysosastolta, jossa vastasyntyneet lapset makaavat sairaalasängyissä kapaloihin käärittynä. Sairaanhoidtaja peittelee yhden lapsista ja on kumartuneena lapsen sängyn ylle. Sairaalaan siirrytään oikeussaliin tuomarin pöydän ääreen. Kohtaus päättyy tuomarin nuijan kopautukseen.

Kertoja 1:

“Käytännössä avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatus järjestettiin Suomen lakien mukaan, siten että raskaana oleva tai jo synnyttänyt nainen ilmoitti asiasta lastenvalvojalle, joka järjesti kuulustelut ja tutkimukset lapsen isän selvittämiseksi. Jos isäksi ilmoitettu mies kiisti isyytensä, asia ratkaistiin todisteiden perusteella tuomarin istunnossa. Lapsen elatus järjestettiin siten elatussopimuksella tai tuomarin päätöksellä, jotka vahvistettiin oikeudessa, jotta päätökset olisivat lainvoimaisia myös Suomessa.“

KOHTAUS 12. Rakkautta ruoasta, ext.

Rauhalliset leikkaukset valokuvasta toiseen. Kamera kuvaa suomalaisia rintamasotilaita marssimassa ja asemissa rintamalla sekä sotajoukkoja ylittämässä jokea taistelun jälkeen. Taustalla soi mahtipontinen musiikki ja aseiden pauke.

Kertoja 2:

”Komppania, jossa palvelen, oli majoittunut pienen kylän lähetyville, jonka asukkailla oli tapana käydä vaihtamassa maitoa leipään ja keittoon meidän kanssa. Minulla on pääsy komppanian ruokavarastoon, joten meidän korsiin kävi usein kyläläisiä. Yksi nainen kävi useamman kerran vaihtamassa ruokaa meidän luona ja yhden kerran jälkeen päätin pyytää päästä saattamaan sitä. Sovittiin, että se lähtee kotimatalle ruokien kanssa jo vähän edeltä, mutta jää odottamaan minua jonkin matkan päähän majoituksista. Kun sitten sain naisen kiinni, niin harrastimme seksiä. Sitä

tapautui vain muutaman kerran. Kahdella ensimmäisellä kerralla annoin naiselle puolitoista kiloa leipää ja yhden kerran taisin antaa kilon ruishiutaleita. Olen varma, että se nainen on ollut muidenkin miesten kanssa. Tiedän, että se on käynyt tekemässä vaihtokauppoja muissakin korsuissa. En tunnusta olevani lapsen isä. En tiedä naisen nimeä, mutta tunnistan hänet kyllä. Se oli sellainen pitkä, hoikka nainen... kapeat kasvot ja hieman ulkonevat etuhampaat.”

KOHTAUS 13. Suomalaiset sotilaat, ext.

Kamera kuvaa valokuvaa, jossa ryhmä suomalaisia sotilaita matkustaa auton kyydissä ”kylänraitia” pitkin. Myös tien laidassa marssii yksittäisiä sotilaita. Taustalla soi rauhallinen, hieman surumielinen musiikki.

KOHTAUS 14. Suhteiden kuva, ext.

Musiikki hiljenee kertojan aloittaessa puheensa. Kamera kuvaa alkuperäistä kuulustelupöytäkirjaa, josta katsoja erottaa kohdan, jossa kuulustelija on kirjannut ylös naisen kertomuksen siitä, kuinka mies on luvannut mennä hänen kanssaan naimisiin naisen kerrottua raskaudestaan. Asiakirjassa mahdollisesti näkyvät nimet ja sotilasarvot on peitetty. Leikkaus toiseen pöytäkirjaan sovintotuomarin istunnosta, jossa todetaan asian jäävän sikseen pariskunnan avioiduttua.

Kertoja 1:

”Sotilaiden ja paikallisten naisten seurustelu oli toisille naisille keino selviytyä puutteesta. Toiset suhteet olivat enemmän tai vähemmän vakiintuneita ja niihin liittyi usein lupaus avioliitosta. Raskaaksi tulo ei häittäisi, sillä mies oli luvannut mennä naimisiin ja viedä mukanaan Suomeen, vaikka heidän aikeensa eivät todellisuudessa sellaisia olisi olleetkaan. Monet miehet lupasivat kuitenkin huolehtia jälkikasvustaan ja antoivat naiselle usein rahaakin lapsen elatukseen. Osa lasta odottavista pariskunnista avioitui.”

KOHTAUS 15. Katumus ja huoli, ext.

Viitteellistä kuvaa kirjettä kirjoittavasta miehestä. Kamera kuvaa lähinnä sotilastakin hihaa ja kättä, joka kirjoittaa kiivasta tahtia. Kuva hämärtyy ja tarkentuu sitten lähikuvaan alkuperäisestä kirjeestä. Kamera liikkuu riviltä riville seuraten kertojan lukemaa viimeiset rivit. Taustalla soi hiljaa

dramaattinen musiikki.

Kertoja 2:

“Toivon, että asiasta ei ilmoitettaisi kotiseudulleni, ja toivon tämän juuri siksi, ettei toistaiseksi asia joutuisi kotiperheeni tietoon, ainakaan niin kauan kun minun täytyy olla armeijan palveluksessa, jos nimittäin vaimoni saa tietää, joutuu kotini ja perheeni siellä sellaiseen sekasortoon että heidän nykyinen hyvinvointinsa joutuu siitä niin suuresti kärsimään että se tuottaisi siellä hajaannuksen ja kotona oleville lapsilleni ehkä hyvinkin huonot olot. Tunnustan kyllä tehneeni niin suuren vääryyden etten saa sitä koskaan anteeksi, enkä kyllä ole yhtään varma onko lapsi totella minun, mutta otin syyn päälleni juuri sen tähden, ettei asiasta laajenisi enää suurempaa hälyä.”

Kuvaan tarkentuu valokuva puolustusasemissa olevista suomalaisista sotilaista. Musiikki soi edelleen. Kamera kuvaa valokuvaa perääntyvistä suomalaisista joukoista. Musiikki hiljenee.

KOHTAUS 16. Lähtö, ext.

Nopea leikkaus lähikuviin evakuoinnista ja suomalaisten joukkojen perääntymisestä. Kamera tarkentaa jokaiseen valokuvaan erikseen. Viimeisenä kuvana valokuva karjalaisesta kylästä, johon kamera tarkentaa hitaasti.

Kertoja 1:

“Sodan lähestyessä loppuaan Saksan tappio alkoi näyttää todennäköiseltä ja suomalaiset alkoivat valmistautua joukkojen ja alueen evakuoimiseen. Neuvostojoukkojen suurhyökkäys Karjalan Kannaksella kesäkuussa 1944 johti suomalaisten perääntymiseen ja evakointisuunnitelmien toteuttamiseen kesän ja alkusyksyn aikana. Viimeinen kylä jätettiin syyskuun lopussa 1944. Suomalaisten mukana alueelta lähti erityisesti suomalaisten puolella taistelleita karjalaisia ja sotilashallinnon palveluksessa toimineita nuoria miehiä ja naisia. Näistä Suomeen tulleista karjalaisista suuri osa kuitenkin palautettiin Neuvostoliittoon välirauhansopimuksen ehtojen mukaisesti. Rajan sulkeuduttua jo solmitut elatussopimukset eivät enää olleet lainvoimaisia, ja isyytensä tunnustaneet miehet vapautuivat osaltaan elatusmaksuista. Yksittäisissä tapauksissa isyytensä tunnustaneet sotilaat toivat lapsensa mukanaan Suomeen. Osa syntyneistä lapsista lienee jäänyt salaisuudeksi.”

KOHTAUS 17. ”Mummi”, ext.

Valokuva karjalaisesta kylästä vaihtuu verkkaisesti vaihtuvien valokuvien sarjaksi suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten yhteiskuvista. Kuva hämärtyy.

Kertoja 3:

”Lapseni isä on suomalainen sotamies, jonka tapasin ensimmäistä kertaa aivan vuoden 1942 alussa. Hänellä oli tapana tulla luokseni vierailulle melkein joka ilta ja yöpyikin usein. Suhteemme kuitenkin muuttui läheisemmäksi vasta syyskesällä, minkä seurauksena tulin raskaaksi. Kun kerroin raskaudestani, hän lupasi mennä naimisiin kanssani ja on ollut tukenani. Lapsen syntymän jälkeen hän on käynyt täällä usein minua ja lasta katsomassa. Kerran, kun meillä oli vieraita käymässä, hän esitteli tyttöä vieraillekin ja sanoi omakseen. Avioliitosta on vieläkin ollut puhetta, mutta hän haluaa vielä puhua äitinsä kanssa tästä kaikesta ennen naimisiin menoa. Hän joutui lähtemään kärsimään kuritushuonerangaistusta useaksi kuukaudeksi ja vapautuu ensi kesänä pian tytön 1-vuotispäivän jälkeen. Silloin eletään jo kesässä -44. Sain muutama päivä sitten taas kirjeen hänen äidiltään, jonka kanssa olen ollut viime aikoina kirjeenvaihdossa. Kirjeessä hän toivoi, että pääsisin tytön kanssa jo pian käymään Suomessa sillä hänestäkin olisi hauskaa nähdä meidät molemmat ja erityisesti pikkuiseni. Saan toivottavasti pian sen passin, joka on luvattu. Kirjeen lopussa hän aina lähettää terveiset ja monet suukot pikkuiselle mummilta.”

KOHTAUS 18. ”Voikaa hyvin”, ext.

Viitteellistä kuvaa kirjettä kirjoittavasta miehestä. Kamera kuvaa lähinnä sotilastakin hihaa ja kättä, joka kirjoittaa kirjettä. Kuva hämärtyy ja tarkentuu sitten valokuvaan joukkojen siirrosta, jossa suomalaiset sotilaat marssivat jonossa tien laitaa. Valokuvat suomalaisten joukkojen perääntymisestä vaihtuvat rauhallisesti. Taustalla soi hiljainen musiikki. Kuva feidautuu mustaan taustaan kertojan lukiessa viimeiset rivit. Musiikki voimistuu.

Kertoja 2:

1. syyskuuta 1943

Tervehdys taas pitkästä aikaa. Taas olen täällä Aunuksessa vaikka olen hiukan toisenlaisessa asunnossa kuin ennen. Niin, kyllä arvaan, että sinä ajattelet minun olevan maailman suurimman ”hampuussi”, ja niin kai minä olenkin. Kyllä minusta nyt tulee mies tai ainakin on

viimeinen tilaisuus. Kyllä sinä kai sen asian tiedät minkä takia minä olen täällä. Kuinkas tyttö jaksaa ja onkos ne ristiäiset olleet. Oletkos Sinä itse ollut terve ja kuinka vihainen minulle. Oletkos kirjoittanut äidille ja onko hän kirjoittanut Sinulle. Kuule jos Mikko saa jostain hommatuksi tupakkaa, niin laita oman kirjeesi mukana pakettiin ja Auloksen mukana tänne. Kyllä täältä mielellään tulisi pois. Aina nälkä ja tupakan tuska, mutta kun on rikoksen on tehnyt niin täytyy kärsiä. Joskus kun tulen sitten takaisin niin ehkä minäkin olen kunnan mies. Enhän kyllä tiedä tahdotko edes enää minua nähdäkkään mutta senhän saan tietää kun vastaat kirjeeseeni. Mites siellä muuten menee, onkos Klaudia taas rakastunut moneen, vai narraako hän niitä kuin ennenkin? Alussa täällä tuntui että millään ei jaksaa olla mutta olin kyllä viisas kun en yrittänyt karata, saisin vain kärsiä enemmän. Aulis voi tuoda minun vehkeitä sinulle säilytettäväksi, käyn ne sitten hakemassa kun kaikki on taas hyvin. Voikaa nyt hyvin ja muista myöskin joskus minua. Täällä tulet minulle joka päivä usein mieleen...

Surumielinen, dramaattinen musiikki soi. Kuva häivytetään mustaksi

Lopputekstit

- lopputeksteissä kerrotaan, että elokuvassa on käytetty Itä-Karjalan sotilashallinnon arkiston asiakirjoja, jotka koskevat alueella jatkosodan aikana syntyneitä aviottomia lapsia. Aiheen arkaluontoisuuden takia henkilöiden tunnistetietoja on häivytetty heidän anonymiteettinsä suojaamiseksi ja osa monologeista on dramatisoitu aviottomien lasten elatusapua koskevia kuulustelupöytäkirjoja ja kirjeitä hyödyntäen, kuitenkin siten, että niiden antama kuva seurustelusta säilyy sellaisena, kuin se alkuperäisistä dokumenteista välittyy.